

SOCIAL DELAKTIGHET

Arcada Publikation 1 | 2012

Redaktion Kaj Eklund

Ombrytning Jens Johansson

Formgivning Christian Aarnio

ISSN 1456-1867 (tryckt)

ISSN 1797-7134 (nätversion)

ISBN 978-952-5260-34-2 (tryckt)

ISBN 978-952-5260-35-9 (nätversion)

Arcada

Helsingfors 2012

Tryck: FRAM

Social delaktighet

Jukka Surakka & Markku T Hyypä (red.)

Utgivare

Arcada – Nylands svenska yrkeshögskola

Utgivningsdatum

30.01.2012

Författare

Jukka Surakka & Markku T Hyypä (red.), Lars Andersson, Pertti Jokivuori, Jouko Kajanoja, Pertti Saariluoma, Peter Öberg

Publikationens namn

Social delaktighet

Typ av publikation

Rapport

Uppdragsgivare

Arcada – Nylands svenska yrkeshögskola

Datum för uppdrag

2011

Nyckelord

socialt kapital, finlandssvensk, tillit, gemenskap

Seriens namn och nummer

Arcada Publikation 1/2011

ISBN

978-952-5260-34-2 (HFT.)
978-952-5260-35-9 (PDF)

ISSN

1456-1867 (TRYCKT)
1797-7134 (NÄTVERSION)

Språk

Svenska

Sidantal

88

Pris

–

Sekretessgrad

Offentlig

Distribution

Arcada – Bibliotek
Jan-Magnus Janssons plats 1, 00550 HELSINGFORS
Tel. 0207 699 699 – information@arcada.fi

Förlag

Arcada – Nylands svenska yrkeshögskola

Published by

Arcada – Nylands svenska yrkeshögskola

Date of publication

30.01.2012

Author(s)

Jukka Surakka & Markku T Hyypä (red.), Lars Andersson, Pertti Jokivuori, Jouko Kajanoja, Pertti Saariluoma, Peter Öberg

Title of publication

Social delaktighet

Type of publication

Report

Contracted by

Arcada – Nylands svenska yrkeshögskola

Date of contract

2011

Keywords

social capital, Finland Swede, trust, community

Name and Number of Series

Arcada Publikation 1/2011

ISBN

978-952-5260-34-2 (PBK.)
978-952-5260-35-9 (PDF)

ISSN

1456-1867 (PRINT)
1797-7134 (ONLINE)

Language

Swedish

Pages

88

Price

–

Confidentiality

Public

Distributed by

Arcada Library
Jan-Magnus Janssons plats 1, 00550 HELSINKI
Tel. 0207 699 699 – information@arcada.fi

Publisher

Arcada University of Applied Sciences

Artikelförfattare

Lars Andersson är professor i gerontologi vid NISAL, Linköpings universitet och forskningsledare vid Stiftelsen Äldrecentrum, Stockholm. Lars.Andersson@isv.liu.se

Markku T. Hyypä är MKD, läkare, docent i neurologi (Helsingfors universitet), docent i rehabilitering (Åbo universitet) och författare. marhy@saunalahti.fi

Pertti Jokivuori är FD, lektor i sociologi vid Jyväskylä universitet, han är arbetslivsforskare och han har varit koordinator för Finska Akademiens forskningsprogram om det sociala kapitalet. pertti.jokivuori@jyu.fi

Jouko Kajanoja är FD, statsvetare, docent i samhällspolitik (Helsingfors universitet) jouko.kajanoja@emmapalvelut.fi

Pertti Saariluoma är FD, professor i kognitiv vetenskap vid Jyväskylä universitet, ps@jyu.fi

Jukka Surakka är FD, forskningsledare i social och hälsovård vid Arcada - Nylands svenska yrkeshögskola. jukka.surakka@arcada.fi.

Peter Öberg är docent i sociologi och lektor i socialt arbete vid Högskolan i Gävle.

Innehåll

INLEDNING	8	4 SOCIAL TILLIT BLAND DE SVENSKSPRÅKIGA OCH FINSK- SPRÅKIGA I ÖSTRA NYLAND OCH ÖSTERBOTTEN	29
1 VAD AVSPEGLAR FINLANDSSVENSKARNAS STARKA SOCIALA KAPITAL?.....	9	4.1 Social tillit.....	30
1.1 Ekonomisk-vetenskapliga rötter	9	4.2 Metoder	31
1.2 Förändringar i arbetslivet	10	4.3 Vilka svarade på enkäten?	32
1.3 Sociologer definierar det sociala kapitalet	10	4.4 Socioekonomisk status, vänner och förtroende.....	33
1.4 Forskningsresultat	11	4.5 Fysisk aktivitet och förtroende	33
1.5 Hur ökar man det sociala kapitalet	11	4.6 Några förbehåll i den här undersökningen	34
1.6 Socialt kapital och bristande jämlikhet	11	4.7 Avslutning	34
1.7 Behövs socialt kapital som en variabel till välfärd?.....	13	5 KOMMUNIKATION, TEKNOLOGI OCH FÖRÄNDRADE LIVSFORMER	37
1.8 Ökad gemenskap och forskningens ytlighet	13	5.1 Livsformer och teknologi	38
2 KUSTFOLKSFENOMENET. PÅVERKAS FINLANDS- SVENSKARNAS HÄLSA AV DET SOCIALA KAPITALET? ...	15	5.2 IKT och finlandssvenskhet som en livsform	38
2.1 Få minoriteter mår bra	15	5.3 Undersökningen	39
2.2 Kustfolksfenomenet	15	5.4 Diskussion och slutsatser	40
2.3 Om andra friska minoriteter	16	6 ÄLDRE ARBETSTAGARES DELAKTIGHET I ARBETSLIVET	41
2.4 Kustfolkets välbefinnande och hälsa	17	6.1 Inledning	41
2.5 Vad kan kustfolkets välbefinnande bero på?	17	6.2 Den grånande arbetskraften i en grånande befolkning	42
2.6 Kulturnormer och folkhälsa	18	6.3 Åtgärder för att öka äldres arbetslivsdelaktighet	44
2.7 Kustfolkets sociala delaktighet	18	6.4 Äldrande och hälsa.....	45
2.8 Kustfolkets sociala tillit	19	6.5 Äldrande och pensionering	46
2.9 Kustfolkets känslöpisoder	20	6.6 Arbetsförmåga och tillfredsställelse med arbetet	48
2.10 Nya rön om kustfolkets sociala kapital	21	6.7 Socialt kapital och "anställningsbarhet"	49
3 DELAKTIGHETSPROJEKT: MATERIAL, FORSKNINGS- UPPGIFTER OCH PRELIMINÄRA RESULTAT	23	6.8 Äldre arbetskraft – resurs eller problem?	51
3.1 Tillit och deltagande	25	6.9 Attityder och åldersdiskriminering	53
3.2 Arbetsförmåga och hälsa	25	6.10 Diskussion	54
3.3 Information och kommunikation	26	7 SAMMANFATTNING.....	59
3.4 Gemenskap, utredande analysnivå	27	APPENDIX 1: (DELAKTIGHETSENKÄT)	61
3.5 Avslutning	28		

Inledning

Varför SOCIAL DELAKTIGHET?

Människan är en social varelse (Aristoteles) som förverkligar sig i relationer med sina medmänniskor eller genom att tillhöra ett "vi". Hon formas av omgivningen och av andra människor. Människans natur och identitet ger sig tillkänna vid social delaktighet och ömsesidig tillit. Välbefinnande och hälsa är inte tillstånd som man upplever inom sig, utan i samvaro med andra människor, i ett aktivt engagemang med det som är viktigt i livet.

Den finlandssvenska befolkningen tycks ha bättre kontroll över den sociala delaktigheten och den sociala tilliten, det s.k. sociala kapitalet. Dessutom har den finlandssvenska minoriteten en välorganiserad och fungerande tredje sektor som upprätthåller det sociala kapitalet. För att man ska kunna använda socialt kapital i främjandet av hälsan och välfärden krävs det noggranna och kritiska undersökningar. Vad gäller välfärd och folkhälsa finns det viktiga grundläggande kulturella och sociala beteendemönster som skiljer finlandssvenskarna från den finskspråkiga majoriteten i Finland och från svenskar i Sverige.

En stor del av kultur- och beteendeskilnaderna är okända för den finlandssvenska allmänheten. De kulturella skillnaderna är ännu mer okända för den finskspråkiga majoriteten som inte problematiserar minoritetens förhållanden eller språkgruppsskillnaderna i landet. Under de senaste åren har det svenska språket i Finland blivit ett aktuellt diskussionsämne endast i negativ mening genom den så kallade pakkoruotsi-diskussionen (diskussionen om obligatorisk undervisning i svenska i finska skolor). Tidigare resultat från undersökningar om social delaktighet och ömsesidig tillit hos finlandssvenskarna har bekräftat relationen mellan gemenskap och god folkhälsa, men man vet inte om situationen har förändrats. Det är viktigt att undersöka och uppdatera situationen i Finland och även i Sverige. Med hjälp av framstående finska och svenska

forskare antar boken Social delaktighet dessa utmaningar genom tvärvetenskapliga resonemang.

De första två kapitlen introducerar begreppet "socialt kapital" och dess betydelse för ekonomin och välfärden (Kajanoja) samt för välbefinnandet och folkhälsan (Hyypä). I översiktsartiklar beskriver författarna även hur goda sociala relationer och en aktiv social delaktighet kan vara nödvändiga faktorer för finlandssvenskarnas kultur och livsform, och för välfärd överhuvudtaget. Övriga delar av boken baseras på en enkätundersökning, som vi inledde 2008, om delaktigheten och medborgaraktiviteten hos de svensk- och finskspråkiga i Östra Nyland och Österbotten. Vi utarbetade en enkät bestående av 96 frågor och påståenden. Genom frågorna kartläggs informantens sociodemografiska bakgrundsuppgifter, samhällsaktivitet, delaktighet, arbete, fritid, motion och användning av olika medier. Enkäten avslutas med frågor om sömn och rörlighet. Hälsoenkäten (SF-36) kartlägger informantens subjektiva erfarenhet av sin egen hälsa. Delaktighetsenkäten finns bifogad i Appendix 1. Det preliminära resultatet från Delaktighetsstudien presenteras i kapitlen av Jokivuori (metod och preliminära resultat), Surakka (social tillit), Saariluoma (internetbeteende och sociala medier) och Andersson/Öberg (åldrande och arbetsförhållande).

Många personer vid Arcada, Statistikcentralen och Jyväskylä universitet har medverkat under olika steg i vårt forskningsprojekt. Vi vill tacka dem för ett utmärkt arbete. Tre av bokens manuskript var skrivna på finska och har översatts till svenska, och även de svenska texterna har genomgått granskning. Andersson och Öberg har (riks)svenska som modersmål. Surakka och forskargruppen/Arcada har erhållit finansiellt stöd från Svenska kulturfonden och MTH har erhållit stöd från Signe och Ane Gyllenbergs stiftelse.

I november 2011

Jukka Surakka
Helsingfors

Markku T. Hyypä
Åbo/Stockholm

1. Vad avspeglar finlandssvenskarnas starka sociala kapital?

Jouko Kajanoja

Artiklarna i den här boken beskriver det sociala kapitalets dimensioner och mätresultat relaterade till dessa bland svenskspråkiga och finskspråkiga i Finland. Artiklarna påvisar att den finlandssvenska befolkningen har mer socialt kapital än den finskspråkiga. Materialet består i huvudsak av jämförande uppgifter som samlats in i Östra Nyland och Österbotten. Slutsatsen stöds av Markku T. Hyyppäs folkhälsoundersökningar, vilka är refererade i denna bok, en artikelsamling om det finlandssvenska sociala kapitalet (Sundback & Nyqvist 2010) och Esko Ovaskas doktorsavhandling från 2003 om Egentliga Finlands småkommuner. Enligt Ovaskas undersökning får det sociala kapitalet betydligt högre värden i regionens svenskspråkiga kommuner än i de finskspråkiga (Ovaska 2003:202). Finlandssvenskarna har mycket socialt kapital även i jämförelse med övriga världen då de nordiska länderna enligt internationella jämförande studier hör till de länder som har det starkaste sociala kapitalet – där ligger Finland visserligen något efter Sverige, Norge och Danmark (Komu & Hellsten 2010:21–36, Hagfors & Kajanoja 2010:37).

I artiklarna diskuteras även möjliga förklaringar till varför finlandssvenskarna har ett starkt socialt kapital. I flera artiklar antar man att förklaringen kan ligga i att migrationen bland de svenskspråkiga är lägre än bland finskspråkiga. Till följd av detta är de sociala nätverken stabilare. Effekterna av det sociala kapitalet diskuteras också. Man hänvisar till forskningsresultat som visar att det starka sociala kapitalet har ett samband med små skillnader i inkomst, god hälsa och många andra indikatorer som beskriver välfärd.

Vad handlar socialt kapital om? Hur föddes begreppet och till vilka sammanhang hör det? Genom att söka svar på dessa frågor får vi en fingervisning om vad finlandssvenskarnas starka sociala kapital berättar om.

Socialt kapital blev ett modebegrepp i slutet av 1990-talet. Begreppet nådde sin höjdpunkt bland annat när det användes i resolutionen från ett EU-toppmöte 2003: ”Med hänsyn till en nyckelposition där mänskligt och socialt kapital i förverkligandet av Lissabonstrategin...” Men röt-

terna till begreppet finns längre bort, i förklaringar till ekonomisk framgång, förändringar i arbetslivet samt i sociologin om tillit och deltagande.

1.1 Ekonomisk-vetenskapliga rötter

En av begreppets hemvister på 1990-talet var Världsbanken. Michael Woolcock, som arbetat där, definierade socialt kapital som ”normer som rotat sig i samhällets sociala konstruktioner och sociala förbindelser som ger människan möjlighet att koordinera sina handlingar för att nå önskade mål” (Woolcock 2000:37). Woolcocks svärbegripliga definition speglar Världsbankens sätt att förstå socialt kapital som allt samhällligt som bidrar till att man kan nå önskade mål. Önskade mål är i Världsbankens tankevärld praktiskt taget detsamma som ekonomisk tillväxt.

I socialt kapital ingår enligt Världsbankens uppfattning medborgarnas samhälleliga deltagande, funktionaliteten hos institutioner i medborgarsamhället och det politiska samhället, social gemenskap som innefattar tillit mellan människor och social harmoni (få motsättningar) samt att följa lagen och tillämpa principer för god förvaltningssed (The World Bank 1998). Världsbankens omfattande tolkning förklaras av intresset för den övergripande utvecklingen av u-länder. En annan förklaring till den breda tolkningen är att socialt kapital inom Världsbanken är kopplat till den ekonomisk-vetenskapliga begreppsapparaten. I det sammanhanget är socialt kapital ett slags kapital vid sidan av det fysiska kapital som framställs av människan, naturtillgångar och mänskligt kapital. I det ekonomisk-vetenskapliga begreppssystemet avser man med mänskligt kapital de kunskaper och färdigheter som höjer individens produktivitet, medan man med socialt kapital avser de egenskaper som samhället producerar. Tillsammans utgör mänskligt och socialt kapital de mänskliga resurserna.

Enligt Världsbankens beräkningar förklaras ungefär två tredjedelar av den ekonomiska tillväxten av de mänskliga resurserna (Serageldin 1996:14–15).

Den traditionella nyklassiska ekonomiska teorin förklarar inte vad ekonomisk tillväxt beror på. Enligt den hjälper den teknologiska utvecklingen till att öka den ekonomiska tillväxten. Spinning Jenny, ångmaskinen och ständigt nya uppfinningar ser till att tillväxten fortgår. Tillväxten kom från utsidan av den värld som den ekonomiska teorin beskriver, orsaken till tillväxten ingick alltså inte i den ekonomiska teorin. Senare insåg man att det är människor som ligger bakom uppfinningar och tillgodogörandet av dem. De egentliga förklaringarna till tillväxten är således mänskliga kunskaper och färdigheter. Dessa började benämnas mänskligt kapital (Schultz 1963, Becker 1964). Sedan konstaterade man att teorin om mänskligt kapital måste kompletteras eftersom endast individens kunskaper och färdigheter inte är tillräckliga för att förklara ekonomisk framgång och välfärd. Utöver individuella faktorer är socialt kapital eller samhällsliga faktorer, som tilliten mellan människor och samhällsligt deltagande, viktiga för att höja produktiviteten.

Dessa insikter sammanfattade det ekonomisk-vetenskapliga utspelet, den ”nya endogena tillväxtteorin”, i slutet av 1980-talet. Enligt teorin är mänskligt och socialt kapital motorer och tanken är att man ska införliva det mänskliga och sociala kapitalet i den ekonomiska tillväxtmodellen (Lucas 1988, Romer 1990). Därmed skulle orsaken till den ekonomiska tillväxten inte längre vara en utomstående företeelse, utan en del av den ekonomiska teorin. Det har dock visat sig vara svårt att förverkliga ambitionen. Kvantitativa mätningar är svåra att utföra på mänskligt och socialt kapital, och innehållet i den här typen av kapital är också diffust. Strävan efter att göra dessa kapitaltyper till en del av den ekonomisk-vetenskapliga teorin lever dock ännu.

1.2 Förändringar i arbetslivet

Förändringar i arbetslivet kan vara orsaken till att det sociala kapitalets betydelse upptäcktes på 1980- och 1990-talet. Informationssamhällets och nätverksekonomis verksamhet kräver fler självständiga lösningar, större förståelse för helheter, mångsidigare kompetens och framför allt större förmåga till interaktion av allt fler arbetstagarer. Undersökningar som jämför arbetsenheters framgång inom den offentliga förvaltningen och i företag har visat hur stor betydelse det sociala kapitalet på arbetsenhetsnivå har för framgången. Enligt Risto Nakaris och Pasi Valtees (1995) studie främjas arbetsenheter framgång av ett interaktivt ledarskap, strävan efter samförstånd, öppen hantering av meningsskiljaktigheter, positiv respons och flitig användning av gemensamma forum. I traditionellt mekaniskt arbete hade interaktion och kreativitet inte stor betydelse. Det viktigaste var att arbetstagarerna snällt gjorde det han eller hon blev ombedd att göra. I

dagens arbete är det viktigt med öppenhet och att informationen går horisontellt (Sveiby 1994, Ståhle 1999). Det avgörande i informationsarbete är inte individen, utan kvaliteten på interaktionen och kreativiteten, konstaterar Esko Kilpi och Risto Puutio (2006). En utmärkt beskrivning av denna förändring av arbetslivet finns i Raija Julkuns bok ”Uuden työ paradoksit” (Julkunen 2008).

Socialt kapital visade sig vara en viktig faktor som styr företagets framgång. Det är en delförklaring till varför till exempel Microsofts och Nokias börsvärde kunde vara tio gånger så stort som värdet på deras verkliga tillgångar. Investeringarna var övertygade om att dessa företag hade en förmåga att bättre än andra klara av de faktorer som påverkar framgång och därmed uppfylla förväntningarna på avkastning – på så sätt steg börsvärdena. Förutom företagets strategiska ställning och framtidsutsikterna i branschen var framgången även ett resultat av personalens kunskaper och färdigheter samt ”företagskulturen”, det vill säga det mänskliga och sociala kapitalet, jämfört med andra företag i samma bransch.

I företag har man sedan länge mätt mänskligt kapital i bland annat personalbokslut. Man ville även kunna mäta socialt kapital för att investerare bättre skulle kunna bedöma företagets framtidsutsikter. För att utveckla arbetsgruppen skapade både OECD och EU mätare för det sociala kapitalet på företagsnivå. Arbetet har dock framskridit dåligt. Det har visat sig vara svårt att operativt definiera och mäta det sociala kapitalet.

1.3 Sociologer definierar det sociala kapitalet

Den första förekomsten av den nuvarande användningen av begreppet socialt kapital lokaliseras oftast till James Colemans undersökning om orsaken till avbruten skolgång (Coleman 1988). I sin undersökning förklarade han avbrutna studier med i första hand fiskalt kapital, som beskrev föräldrarnas ekonomiska situation, i andra hand mänskligt kapital, som beskrev föräldrarnas utbildningsnivå, och i tredje hand socialt kapital, som beskrev hur intensiv interaktionen mellan familjen och skolan var. I den statistiska analysen var alla typer av kapital betydelsefulla faktorer som förklarade avbruten skolgång. Ju bättre föräldrarnas ekonomiska situation var och ju högre utbildningsnivå de hade, desto troligare var det att deras barn slutförde skolan. Förklaringsvärdet för det sociala kapitalet som framgick av analysen var något nytt: ju intensivare interaktionsrelationerna mellan eleverna, föräldrarna och skolan var, desto troligare var det att barnen slutförde skolan oavsett föräldrarnas ekonomiska situation och utbildningsnivå.

Nästa milstolpe var Robert Putnams forskning i Italien (Putnam 1993). Putnam är en politisk forskare, men hans forskningsresultat har oftare behandlats inom sociologisk än inom politisk forskning. Norra Italien har varit en ekonomisk framgångssaga och klyftan mellan norra och södra Italien har varit stor. Enligt Putnams analyser är orsa-

ken det sociala kapitalet. I norra Italien litar människor på varandra i större utsträckning än i södra Italien. I norra Italien bildar människorna nätverk över yrkes- och klassgränser, medan södra Italien präglas av sociala relationer som håller sig inom släktgränser och auktoritära maktstrukturer.

Sociologer har oftast mätt socialt kapital i två dimensioner. Den ena beskriver människors ömsesidiga tillit och den andra deltagande i samhälleliga aktiviteter. Ekonomisociologen Mark Granowetters (1973) indelning i starka och svaga band har fått en central betydelse. Starka band innebär en fast anknytning till den närmaste kretsen: familj, släkt, vänner, arbetskamrater och motsvarande. Svaga band passerar den närmaste kretsen och anknyter till mindre bekanta livsmiljöer över släkt-, yrkes- och klassgränser. Tillit och deltagande lär man sig inom den närmaste kretsen, men om interaktionen begränsas till starka band kan det förhindra utveckling. Ett vanligt exempel är motståndet mot flickors skolgång i u-länder. Man är rädd för att de blir utsatta för okänd påverkan och att det traditionella samhället sönderdelas om flickor går i skolan.

Socialt kapital med starka band kallas för bindande (bonding) socialt kapital. Svaga band skapar ett sådant socialt kapital som de flesta beskriver som just socialt kapital. Man mäter till exempel ofta tillit som tillit till alla personer och detta kallas för generaliserad tillit. Deltagande mäts inte i vänskretsar, utan för deltagande i aktiviteter i det mer vidsträckt samhället. Det sociala kapitalet för svaga band kallas för överbryggande (bridging).

De senaste åren har socialt kapital allt oftare satts i samband med en typ av tillit som på engelska kallas linking. Med detta avses tillit till institutioner: regeringen, polisen, partier, kyrkan osv.

1.4 Forskningsresultat

Ekonomiska forskares jämförande undersökningar visar att socialt kapital har en stor betydelse för ekonomisk tillväxt (bl.a. Whiteley 2000, Hjerpe 2003). Sociologer och hälsoforskare har hittat statistiskt betydelsefulla samband mellan starkt socialt kapital och god hälsa och många andra faktorer som mäter välfärd (bl.a. Helliwell 2001, Hyypä 2002, 2007, 2010). Liksom vi tidigare har konstaterat visar undersökningarna att starkt socialt kapital ger upphov till framgångsrika arbetsenheter.

I Finlands Akademis studier från åren 2004–2007 i programmet om socialt kapital sattes socialt kapital i samband med bland annat demokrati, vård, hälsa, det nationella teknologiprogrammets effektivitet, innovationsnätverk, institutionsvård av äldre, ungas identitet, grannskap och föreningar, städernas aktörsnätverk, åldrande i arbetslivet, uppkomsten av lönearbetsområdet, könsindelade arbetsenheter, företagsledningsgrupper, lönebildning och skola.

Det finns gott om resultat. Generellt sett verkar socialt kapital ha ett samband med alla slags målsättningar. Petri Ruuskanen beskriver i sin analys hur socialt kapital ger upphov till direkt tillfredsställelse och hur det dessutom le-

der till kapitalfördelar, det vill säga att verksamheten löper smidigare än tidigare (Ruuskanen 2001a). Forskningen om socialt kapital och resultaten från den tyder på att gemenskapen gör comeback i det moderna samhällslivet som präglas av individualitet.

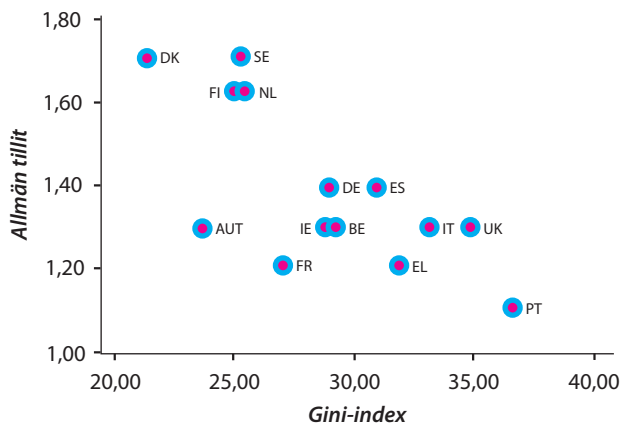
1.5 Hur ökar man det sociala kapitalet?

I sin forskning saknade James Coleman fasta familjerelationer och kontakten mellan skolan och hemmet som stärkande faktorer för det sociala kapitalet. Robert Putnam har i sitt andra betydelsefulla verk skrivit om liknande ämnen samt om den vittrande effekten som tv och internet har på det sociala kapitalet (Putnam 2000). I boken uttrycker han oro över USA:s sönderfallande sociala kapital. I den kritiska diskussionen som förts i amerikanska sociologiska tidskrifter menade man att Putnam i sina texter om det sociala kapitalet längtade till 1950-talets amerikanska förort, där tryckande grannövervakning tvingade människorna att sköta gräsklippningen och att följa de sociala normer som upprätthöll gemenskapen (se Ruuskanen 2001b).

En naturlig förklaring till förekomsten av ett starkt socialt kapital är att det bygger på en lång historisk utveckling. Putnam visar att det starka sociala kapitalet i norra Italien jämfört med södra Italien har uppkommit som ett resultat av en lång utveckling (Putnam 1993). Den nordiska framgångssagan kan förklaras med att individualismen i de nordiska länderna i jämförelse med övriga Europa sträcker sig långt tillbaka i tiden. I de nordiska ländernas sociallagstiftning och förvaltningspraxis har individens ställning värderats sedan åtminstone början på det förra seklet, samtidigt som familjen och släkten har prioriterats på andra håll i Europa. Kvinnornas självständiga ställning har också längre tradition i Norden än i övriga Europa (Millar & Warman 1996). Ännu längre tillbaka i historien skiljer sig de nordiska länderna från övriga Europa i och med den låga förekomsten av feodal underordning. Den nordiska individualismen har skapat en grund för ett tolerant samhälle.

1.6 Socialt kapital och bristande jämlikhet

Socialt kapital och bristande jämlikhet har ett nära samband. I Norden uppgår minst sextio procent av befolkningen att den litar på andra människor. Av de undersökta länderna är tilliten lägst i Brasilien, där andelen personer som litar på andra är mindre än fem procent. Av de gamla EU-länderna är tilliten svagast i Portugal, där cirka tio procent av befolkningen litar på andra, vilket framgår av figur 1. Övriga EU-länder placerar sig mellan de nordiska länderna och Portugal. Vid en första granskning av siffror-

Figur 1. Förhållandet mellan tillit och inkomstskillnader i 14 EU-länder år 2000. Svartalternativen på frågan om tillit är "man kan lita på de flesta människor" och "man måste vara mycket försiktig". I figuren betyder 1,00 att ingen och 2,00 att alla uppger sig lita på andra människor. Källa: European Values Study. Gini-koefficienten i figuren indikerar inkomstskillnader. Noll procent står för en jämn inkomstfördelning mellan medborgarna och hundra procent för en situation där en får allt och övriga ingenting. Källa: UNU-WIDER World Income Inequality Database.

na ser man att bristande jämlikhet korrelerar med tillit: ju större brist på jämlikhet, desto mindre tillit. Slutsatsen bekräftas av mer ingående analyser (Hagfors & Kajanoja 2009:82, Kajanoja & Hagfors 2010:24-26). Stora skillnader i levnadsstandard ger inte upphov till tillit. Tvärtom leder stora inkomstskillnader till att det byggs upp murar mellan befolkningsgrupper.

Välfärdsstatens utbredning, det vill säga samhällets satsning på social-, hälsovårds- och utbildningspolitik, kan ha stor betydelse för utformningen av det sociala kapitalet. På 1990-talet rättfärdigade Nya Zeelands premiärminister Jim Bolger nedskärningar i välfärdsstaten med det sociala kapitalet (Bolger 1997). Hans tes var att ju mer staten drar sig tillbaka från att direkt skydda välfärden, alltså försämrar välfärdsstatens fördelar, desto aktivare kommer medborgarna att på eget initiativ och gemen-

samt sörja för välfärden. Det uppstår socialt kapital, som kvävs vid överdriven omsorg om medborgarna från statens sida.

Ett trovärdigt antagande är dock att välfärdsstaten minskar bristen på jämlikhet och att den ökade jämlikheten får det sociala kapitalet att öka. Effekten skulle alltså vara den motsatta till Jim Bolgers politiska program. Till sammans med Robert Hagfors testade vi hypotesen om en "positiv cirkel" som grundar sig på denna tanke (se figur 2). Enligt den

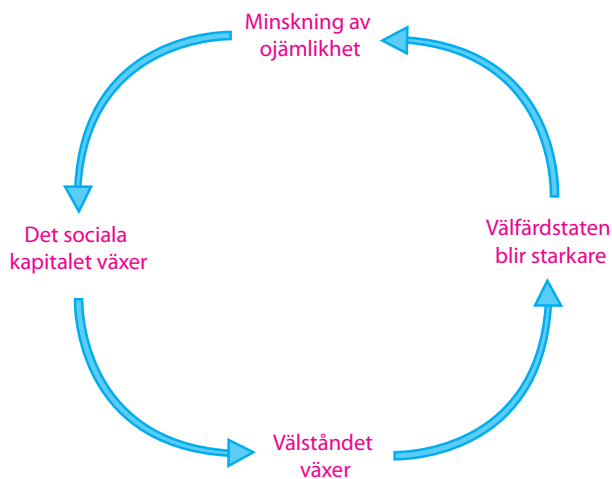
- 1) ökas jämlikheten av en utbredd välfärdsstat och generösa socialpolitiska satsningar
- 2) stärks det sociala kapitalet av ökad jämlikhet
- 3) ökar välfärden i hela samhället av ett starkare socialt kapital
- 4) stöds välfärdsstaten av den ökade välfärden.

Vår hypotes grundar sig på uppfattningen att en utbredd välfärdsstat säkerställer allas ekonomiska försörjning. Den erbjuder alla medborgare samma service från mödravårdscentraler och daghem till grundskolor. Den jämnar ut skillnader i levnadsstandarder genom att finansiera förmåner och tjänster med progressiv beskattning. Välfärdsstaten stärker det sociala kapitalet genom att öka jämlikheten och alla medborgares möjligheter och mötena mellan dem. Den generaliserade tilliten, interaktionen och deltagandet förstärks och ökar välfärden.

Vi har provat vår hypotes genom att jämföra länder. Korrelationerna mellan variablerna som representerar socialpolitiska satsningar, bristande jämlikhet, socialt kapital och välfärd stöder vår hypotes (Hagfors & Kajanoja 2009, 2010). Vår analys är baserad på tvärsnittsdata och kan endast visa samband. Den kan inte bekräfta orsaksamband. Vår hypotes kan alltså inte bevisas, även om den får stöd. Bo Rothstein och Eric Uslaner (2005) samt Heikki Lehtonen och Juha Kääriäinen (2006) har fått empiriska jämförelseresultat om relationen mellan socialpolitiska satsningar och socialt kapital som liknar våra jämförelser. Jämförelserna undergräver till exempel Jim Bolgers politiska program, ökar tron på att den positiva cirkeln existerar i ett välfärdssamhälle och visar att tillit och deltagande kan ha en strategisk betydelse för samhällspolitiken.

Å andra sidan är det också trovärdigt att anta att det råder ett omvänt förhållande mellan socialt kapital och samhällets satsningar på välfärd. Ju äldre det sociala kapitalet är, desto bättre mår människorna och desto mindre måste de förlita sig på offentlig service. I Egentliga Finlands svenskspråkiga kommuner används social-, hälsovårds- och arbetskraftstjänster i mindre utsträckning än i de finskspråkiga kommunerna. Enligt jämförelsen tycks detta ha ett samband med de svenskspråkiga kommunernas starkare sociala kapital (Ovaska 2003:211-212).

Internationella jämförelser visar dock att samhällets frikostiga satsningar på utbildning, daghem, socialvård, hälsovård och motsvarande service samt utkomstskydd har ett samband med det sociala kapitalet, även om socialt kapital minskar användningen av den samhällsservice som beror på sociala problem. En frikostig välfärdsstat bidrar uppenbarligen till jämställdhet och skapar möjligheter för alla att rå om sig själva, vilket i sin tur ökar det sociala kapitalet. Genom att det sociala kapitalet minskar

Figur 2. Positiv cirkel.

samhällets kostnader för social-, hälsovårds- och arbetskraftsservice återförs en del av satsningarna som använts på den frikostiga socialpolitiken. Bolgers målsättning kan således uppnås med åtgärder som är motsatta till dem han presenterade i sitt program: genom satsningar på välfärds-samhället i stället för nedskärningar av det.

1.7 Behövs socialt kapital som en variabel till välfärd?

Under 2009 publicerade Wilkinson och Pickett en undersökning som väckte stor debatt och som handlade om hur ojämlikhet påverkar välfärden (Wilkinson & Pickett 2009). Enligt den sker följande förändringar i takt med minskad jämlikhet: tilliten mellan människor minskar, kvinnors ställning försvagas, problem med den psykiska hälsan blir vanligare, den förväntade livslängden förkortas, brott mott liv blir vanligare, barnadödligheten ökar, övervikt blir vanligare, jämlikheten minskar vid ansökning till utbildningar, inkomströrligheten minskar mellan könen och samtidigt möjligheten till social rörlighet, tonårsgraviteter blir vanligare, antalet fångar ökar o.s.v. Listan är längre än så och för nästan alla variabler är stora brister i jämlikhet förknippad med låg välfärd. Eftersom vi å andra sidan vet att stor ojämlikhet är förenad med ett svagt socialt kapital och att det finns ett samband mellan svagt socialt kapital och dåliga värden för många indikatorer som mäter välfärd, väcks frågan om vi ens behöver socialt kapital som en faktor om målet är att utreda välfärden. Är det en onödig förmedlande variabel mellan bristande jämlikhet och välfärd?

Finlandssvenskarna är ett bra svar på den här frågan. Socialt kapital har en egen betydelse oavsett ojämlikheten. Artiklarna i den här boken visar att det faktum att finlandssvenskarna har ett högre socialt kapital än de finskspråkiga inte kan förklaras med bristande jämlikhet. Det är fråga om kulturella skillnader (Hyyppä 2007, 2010). Socialt kapital påverkar ensamt välfärden oberoende av ojämlikhet, även om en stor del av det sociala kapitalet skulle kunna förklaras med bristande jämlikhet.

Wilkinsons och Picketts undersökning bidrar med ytterligare intressanta observationer. I en internationell jämförelse av välfärden placerar sig Finland sämre än förväntat utifrån den ojämlikhet i löner som råder i landet. I andra länder med lika liten ojämlikhet i löner ger välfärdsindikatorerna mycket bättre värden än i Finland (The Equality Trust 2010). Kanske lever finlandssvenskarna så gott som man kan förvänta sig enligt ojämlikhetsnivån i internationella jämförelser, alltså ungefär på samma nivå som övriga nordiska länder, medan de finskspråkiga lever sämre än ojämlikhetsnivån. Kanske är det fråga om de finskspråkigas relativt sett låga sociala kapital. Kanske är orsaken till detta att de finskspråkiga ligger lågt i hemmen, medan finlandssvenskarna deltar i det gemensamma sociala livet tillsammans med andra som lever under motsvarande förhållanden.

Vad beror då detta på? Uppgifterna i den här bokens ar-

tiklar visar att finlandssvenska samhällen har hållit sig stabila än finskspråkiga. Det är nog enklare att upprätthålla samhälleliga interaktionsrelationer i stabila förhållanden än i de finskspråkiga samhällena som har sönderdelats av kraftig migration. En förklaring till Finlands relativt svaga välfärdsresultat i jämförelse med andra länder med lika god jämställdhet kan alltså vara den med europeiska mått mätt kraftiga ändringen i näringsstrukturen samt migrationen och emigrationen på 1960- och 1970-talen. Samtidigt kan en förklaring till finlandssvenskarnas starkare sociala kapital vara att ändringen inte gick lika hårt åt finlandssvenska som finskspråkiga samhällen.

Markku T. Hyyppä presenterar en intressant hypotes om det faktum att finlandssvenskar har ett starkare socialt kapital än finskspråkiga. Han uppger att de egna observationerna baseras på skillnaderna i barnuppfostran mellan finlandssvenskar och finskspråkiga. Enligt Hyyppä är det ovanligare med kroppsliga bestraffningar bland finlandssvenskar och de värdesätter även relationen till barnen högre (Hyyppä 2007, 2010). Kanske är detta en avgörande del i uppkomsten av ett starkt socialt kapital. Frågan kräver vidare undersökning.

1.8 Ökad gemenskap och forskningens ytlighet

Jag tror inte att socialt kapital är ett modedefenomen, utan ett tecken på att gemenskapens betydelse ökar. Det kan vara fråga om en historisk brytningstid. En fas i modern tid avslutas. Den undergörande effekten av individualismen och marknaderna avtar och vi går in i en ny fas där en ny förståelse för välfärd och ekologi betonas. Interaktion, deltagande, tillit och gemensamma spelregler får större betydelse än tidigare.

Det finns många tecken på att gemenskapens betydelse ökar. Det syns framförallt i arbetslivet, liksom jag tidigare konstaterade om förändringen av det. Framgång förutsätter tillit och samarbete. I större utsträckning än tidigare ifrågasätter man om ekonomisk tillväxt är en garanti för välfärd och man utvecklar nya indikatorer för välfärd där interaktion betonas. Den ohållbara ekologiska utvecklingen framhåller nya värden, rimlighet och gemensamma överenskommelser.

Det gäller en samhällsligt viktig fråga, och det finns anledning att oro sig för att diskussioner och forskning om socialt kapital är ytliga. För hundra år sedan skrev Émile Durkheim om den nya organiska solidariteten. Vid samma tid resonerade Georg Simmel kring samhällets förunderliga socialitet och Max Weber kring olika former av gemenskap. Michael Woolcock till exempel, som kanske har gjort den grundligaste genomgången av det sociala kapitalets teoretiska utgångspunkter, nämner inte ens klassikererna som jag har räknat upp ovan.

Man blir givetvis inte upprymd av att skriva om klassiker. Men att förbise dem är ett tecken på ett problem som man enligt min mening kan rikta kritik mot när det gäller den viktigaste forskningen om socialt kapital. Vi behö-

ver mycket djupare resonemang och undersökningar om tillit, interaktion, deltagande och gemensamma spelregler. Vilka är förhållandena mellan dem? Vilka är deras villkor? Vilken betydelse har det att förhållandet till naturen skärps? Vad har de för samband till förändringar i ekonomin och samhällsstrukturen? Finlandssvenskarnas starka sociala kapital skulle på så sätt få en djupare betydelse.

Källor

- Becker, Gary S. 1964, *Human Capital. A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. New York and London: Columbia University Press.
- Bolger, J. 1997, *The Millennium Agenda*. Speech to the annual conference of the New Zealand national party 2.8.1997.
- Coleman, J. 1988, *Social Capital in the Creation of Human Capital*. *American Journal of Sociology*, vol. 94, s. 95–120.
- The Equality Trust. 2010. Tillgänglig: <http://www.equalitytrust.org.uk/docs/inequality.pdf>
- Granovetter, M. 1973, *The strength of weak ties*. *American Journal of Sociology* vol. 78, s. 1360-1380.
- Hagfors, R & Kajanoja, J. 2009, *Hyvinvointivaltio ja sosiaalinen pääoma sosiaalisen kestävyden perustana*. Teoksessa: Mikko Kautto (toim.), *Näkökulmia sosiaaliseen kestävyteen*, Helsinki: Valtioneuvoston kanslian raportteja 2/2009.
- Hagfors, R & Kajanoja, J. 2010, *Hyvän kehän hypoteesi*. Teoreettista taustaa ja empiiristä arviointia. Kelan tutkimusosasto, nettityöpapereita 11/2010. Tillgänglig: www.kela.fi/tutkimus.
- Helliwell, JF. (red.) 2001, *The Contribution of Human and Social Capital to Sustained Economic Growth and Well-Being*. International Symposium Report. Ottawa & Paris: Human Resources Development Canada (HRDC) and OECD.
- Hjerppe, R. 2003, *Social capital and economic growth revisited*. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Keskustelualoitteita 307.
- Hyypä, M.T. 2002, *Elinvoimaa yhteisöistä. Terveys ja sosiaalinen pääoma*, Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hyypä, M.T. 2007, *Livskraft ur gemenskap om socialt kapital och folkhälsa*, Lund: Studentlitteratur.
- Hyypä, M.T. 2008, *Sosiaalinen pääoma edistää terveyttä. Johntuuko se terveellisistä elintavoista?* Suomen lääkirilehti, vol. 63, no. 46, s. 4007 – 4011.
- Hyypä, M.T.. 2010, *Healthy ties. Social capital, population health and survival*. New York: Springer.
- Julkunen, R. 2008, *Uuden työn paradoksit*, Tampere: Vastapaino.
- Kilpi, E & Puutio, R. 2006, *Tietoyhteiskunnan on luovuttava teollisen työn ajatusmalleista*. Kirjoitus Helsingin Sanomissa, 20.5.2006.
- Komu, M & Hellsten, K. 2010, *Luottamus ihmisiin ja luottamus instituutioihin Euroopassa*. Kelan tutkimusosasto, nettityöpapereita 11/2010. Tillgänglig: www.kela.fi/tutkimus.
- Lehtonen, H & Kääriäinen, J. 2006, *The variety of social capital in welfare state regimes. A comparative study of 21 countries*, *European Societies*, 8 (1), s. 27 – 57.
- Lucas, R E Jr. 1988, *On the Mechanics of Economic Development*, *Journal of Monetary Economics*, 22 (3), s. 3-42.
- Millar, J & Warman, A. 1996, *Family obligations in Europe*, London: Family Policy Studies Centre.
- Nakari, R & Valtee, P. 1995, *Menestyvä työyhteisö. Yhteistoiminnallisuuden näkökulmia työyhteisön kehittämiseen*, Helsinki: Helsingin kaupunki.
- Ovaska, E. 2003, *Ongelma, idylli vai elämysyhteisö? Pienten kuntien sosiaali- ja terveystalveluiden ja sosiaalisen pääoman tarkastelua*. Turku: Turun ammattikorkeakoulun tutkimuksia 7/2003.
- Putnam, R.D. 1993, *Making democracy work. Civic traditions in modern Italy*, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Putnam, R.D. 2000, *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*, New York: Simon & Schuster.
- Romer, P.M. 1990, *Endogenous Technological Change*. *Journal of Political Economy*, 98 (5), s. 71-102.
- Rothstein, B & Uslaner E. 2005, *All for all. Equality, corruption, and social trust*, *World Politics*, 58 (1), s. 41–72.
- Ruuskanen, P. 2001a, *Sosiaalinen pääoma – käsitteet, suuntauksat ja mekanismit*, Helsinki: VATT, Tutkimuksia 81.
- Ruuskanen, P. 2001b, *Yksinäinen TV-sukupolvi ja amerikkalaisen yhteisön romahdus*, *Sosiologia*, 38 (3), s. 233-235.
- Schultz, TW. 1963, *The Economic Value of Education*, New York and London: Columbia University Press.
- Serageldin, I. 1996, *Sustainability and the Wealth of Nations. First Steps in an Ongoing Journey*. Washington, D.C.: The World Bank, Environmentally Sustainable Development Studies and Monographs Series No. 5.
- Stähle, P. 1999, *Knowledge Management: tietopääoma yrityksen kilpailutekijänä*, Helsinki: WSOY.
- Sundback, S & Nyqvist, F. (red.), 2010, *Det finlandssvenska sociala kapitalet. Fakta och fiktion*. Skrifter utgivna av SLS, No 734, Helsingfors.
- Sveiby, K- E. 1994, *Towards a Knowledge Perspective on Organization*, Stockholm: University of Stockholm.
- Whiteley, PF. 2000, *Economic Growth and Social Capital*, *Political Studies* 48, s. 443–466.
- Wilkinson, R & Pickett, K. 2009, *The Spirit Level. Why More Equal Societies Almost Always Do Better?* London: Allan Lane.
- Woolcock, M. 2000, *Sosiaalinen pääoma: menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus*. Teoksessa: Kajanoja, Jouko & Simpura, Jussi (red.): *Sosiaalinen pääoma: globaaleja ja paikallisia näkökulmia*. Helsinki, Stakes ja VATT, Stakes, Raportteja 252, s. 25-56.
- The World Bank. 1998, *The Initiative on Defining, Monitoring and Measuring Social Capital. Overview and Program Description*. Social Capital Initiative, Working Paper No. 1.
- The World Bank. 1998, *Social Development Family, Environmentally and Socially Sustainable Development Network*.

2. Kustfolksfenomenet. Påverkas finlandssvenskarnas hälsa av det sociala kapitalet?

Markku T. Hyyppä

2.1 Få minoriteter mår bra

De nordiska länderna är typiska nationalstater. Trots detta bor det i alla länder etniska minoriteter. Att känna igen och erkänna sin identitet är kanske den viktigaste förutsättningen för att en etnisk grupp ska uppstå. Den är viktigare än bedömningen gjord av utomstående. Att själv uttala att man tillhör gruppen är en egenskap hos de flesta etniska grupper, men det finns också etniska grupper där självmedvetenheten är svag (Smith 1991). Erik Allardt betonar den subjektiva, delvis omedvetna, tillhörigheten med en viss grupp med gemensamma egenskaper som ärvt av förfäderna (Allardt & Starck 1981). Socialantropologerna understryker de för etniska grupper typiska samhällsstrukturerna och -systemen, med vars hjälp grupperna skiljer sig från andra. Enligt dessa principer uppfyller den finlandssvenska folkgruppen villkoren för en etnisk minoritet.

De etniska minoriteternas välbefinnande och hälsa har intresserat forskarna relativt lite (Nazroo 2001). Forskningen kring det som kallas etnisk epidemiologi, det vill säga befolkningars sjukdomar, har överskuggats av utgångspunkten att de etniska folkgrupperna enligt en tumregel mår sämre än huvudbefolkningen. Till exempel är dödlighet och fall av cancer bland irländare i England betydligt högre än bland majoritetsbefolkningen. Denna skillnad har hållit åtminstone till tredje generationen. Vad denna gruppskillnad beror på vet man inte riktigt (Harding & Balarajan 2001) (För andra exempel, se Hyyppä 2002, 2007). Även om påståendet om minoriteternas lägre välbefinnande och sämre hälsa i huvudsak stämmer, krävs det noggrannare forskning för att påvisa om påståendet alltid är riktigt och vilka orsakerna till detta i så fall är (t.ex. Baron-Epel et al. 2008). Många iakttagelser, utredningar och undersökningar om etniska grupper har varit både ovetenskapliga och känsliga. Historiskt har sådan forskning visat nästan enbart mörka sidor, vilket har lett till ödesdigra konsekvenser.

2.2 Kustfolksfenomenet

Det finns ändå några positiva undantag från den tumregeln. Ett sådant kallar jag här Kustfolksfenomenet, d.v.s. finlandssvenskarna har betydligt lägre dödlighet, bättre hälsa och överlevnad i jämförelse med deras finskspråkiga grannar (Hyyppä 1990, 1994, 2000, 2002, 2007, 2010). Fenomenet har väckt stort internationellt intresse. Dödlighetsskillnaden har varit synlig i officiell befolkningsstatistik från och med 1930-talet, men i forskningen har skillnaden antingen helt negligerats eller bortförklarats med klichén om "svenskatalande bättre folk". Innan jag med min grupp initierade en serie av empiriska studier om kustfolkets goda hälsa hade ingen vetenskapligt analyserat orsaker till den dödlighetsklyfta som har funnits mellan Finlands svenskspråkiga minoritet och finskspråkiga majoritet. Eftersom vi inte kunde förklara Kustfolksfenomenet med skillnader i konventionella hälsofaktorer tänkte jag pröva sociala och kulturella faktorer som förklaringsmodeller (Hyyppä 1990, 1994). Min forskargrupp lyckades först påvisa att även i samma geografiska region äger den finlandssvenska gemenskapen mera socialt kapital än den finskspråkiga (Hyyppä & Mäki 2000, 2001b, 2003). Senare påvisade vi att det sociala kapitalet har ett starkt samband med överlevnad (dödlighet): ju mera socialt kapital desto längre lever man oberoende av välkända hälsofaktorer (Hyyppä et al. 2006, 2007, Hyyppä 2007a).

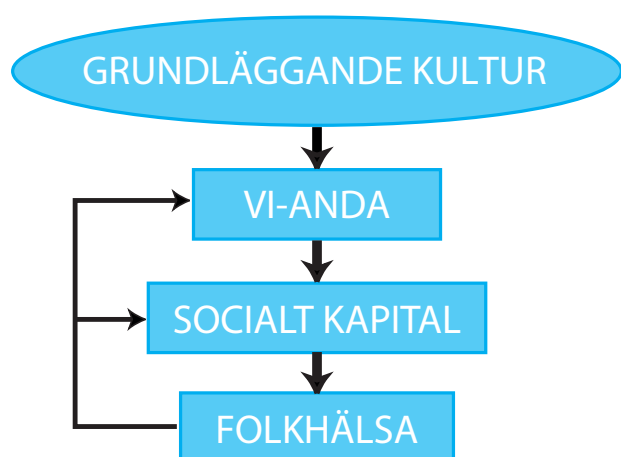
Det finns några andra positiva undantag från den ovan nämnda tumregeln, enligt vilken en minoritet mår sämre än majoritetsbefolkningen. För tankemodellens skull är det intressant och lärorikt att först bekanta sig med vad man vet om de sociala förhållandena i samband med folkhälsa. Detta måste studeras tvärvetenskapligt. Figur 1 visar några teoretiska och empiriska sätt att närma sig folkhälsa och välmående i den sociala kontexten som fortfarande är en sällsynt synvinkel i hälsopolitik. Olika teoretiska aspekter kräver olika empiriska mätningar av det sociala sammanhanget. Man kan t.ex. koncentrera sig på

	Forskningsområden	
Nyckelkoncept	Socialt nätverk	Socialt kapital
Empirisk nivå	Individuell	Gemenskap
Indikatorer	Antal kontakter	Nivå av tillit
	Medlemskap	Relationstäthet

Figur 1. Att forska i folkhälsa i en social kontext.

sociala nätverk som bildas av individer. Detta leder till mätningar hos individer, men man kan också koncentrera sig på kollektivet och dess egenskaper. Då är det fråga om det sociala kapitalet som nyligen har presenterats i handböcker (Castiglioni et al. 2008, Svendsen et al. 2009). Mycket kort beskrivet består det sociala kapitalet av ett gemenskapsnätverk som hålls ihop med hjälp av vi-anda och ömsesidig tillit. Det sociala kapitalet mäts i form av kollektiva egenskaper hos individer (individnivå) eller direkt från kollektivet (kollektivnivå) (Putnam 2000, Hyypä 2002, 2007, 2010). Man brukar mäta både strukturella och kulturella (eller kognitiva) faktorer. T.ex. föreningsaktivitet och social delaktighet hör till den strukturella delen och ömsesidig tillit till den kulturella (kognitiva) sidan av socialt kapital (Putnam 2000, Hyypä 2002, 2007, 2010, Castiglioni et al. 2008, Svendsen et al. 2009).

I inledningen till denna bok skriver vi om minoritetens goda hälsa och överlevnad genom att beskriva vad man vet om den finlandssvenska befolkningens (Kustfolkets) sociala nätverk och välbefinnande. Min synvinkel är "kollektivistisk", eftersom jag refererar till kulturella normer, social delaktighet och ömsesidig tillit i samband med folkhälsa. Figur 2 visar hur kärnkultur eller grundläggande kultur kan innebära vi-anda som är nödvändigt för det sociala kapitalet. (Kärnkultur eller grundläggande kultur kan även kallas för en "livsform" som Pertti Saariluoma

Figur 2. Enligt min hypotes är orsak-verkan riktad från grundläggande kultur och vi-anda mot socialt kapital (social delaktighet, social tillit, kultur- och hobbyverksamhet, föreningsliv) som befrämjar välbefinnande och folkhälsa. Den motsatta riktningen fungerar mindre effektivt i jämförelse med huvudriktningen (Hyypä 2002, 2007, 2010).

gör i sitt kapitel senare i denna bok.) Empiriska undersökningar bekräftar att socialt kapital och folkhälsa hör ihop. Det finns många bevis för att socialt kapital leder till bättre hälsa (Kawachi et al. 2008, Hyypä 2010). Sociala och kulturella seder och aktiviteter är viktiga för att upprätthålla gemenskapens sociala kapital under förutsättningen att social delaktighet samt sociala och kulturella aktiviteter hör till gemenskapens levnadsnormer. Folkets historiska levnadssätt och normer kallar jag här grundläggande kultur (Hyypä 2002, 2007, 2010). Jag påstår att den huvudsakliga orsak-verkan-kedjan går från grundläggande kultur via socialt kapital till välbefinnande.

Hos finlandssvenskarna är språket den viktigaste gemensamma nämnaren (Starck & Allardt 1981) men inte alls den enda, vilket vi kommer att visa i den här boken. Vi lyfter fram den sociala delaktighetens och kulturaktivitetens betydelse för gemenskapen. De etniska minoriteterna, som t.ex. finlandssvenskarna, präglas av gemensamma kulturvanor och seder (McRae 1997, Åström et al. 2001). Enligt min tolkning kan det finlandssvenska kustfolkets goda hälsa och överlevnad bero på "muminfenomenet", som innebär social delaktighet, mångsidig kulturaktivitet, många frivilliga organisationer, samhörighetskänsla och ömsesidig tillit. Allt detta kallas socialt kapital (Putnam 2000, Hyypä 2002, 2007, 2010, Castiglioni et al. 2008, Svendsen et al. 2009, se även Kajanoja i denna bok) som under decennier har blivit samhällslivets norm hos den finlandssvenska befolkningen (Hyypä 2002, 2005, 2007, 2010).

2.3 Om andra friska minoriteter

Positiva vetenskapliga resultat om minoriteternas välbefinnande i jämförelse med majoriteternas är mycket sällsynta. Några har dock studerats vetenskapligt med häpnadsväckande resultat. De första intressanta rapporterna kom på 1960-talet genom undersökningar i Roseto, en liten stad i Pennsylvania, USA. Roseto befolkades av italienska invandrare i slutet av 1800-talet. Rosetobornas dödlighet och speciellt dödlighet i hjärtsjukdomar var ännu på 1960-talet betydligt lägre än i grannstaden Bangor, som är en typisk amerikansk industristad dit folk har flyttat från olika världsdelar och kulturer. Rosetobornas goda hälsa berodde på deras ömsesidiga förtroende, tillhörighet samt etniska likhet. Rosetobornas grundläggande kultur amerikaniserades i snabb takt fr.o.m. 1960-talet, och under de följande 30 åren jämnades skillnaden i livslängd ut mellan grannstäderna och Roseto hamnade på den amerikanska genomsnittsnivån (Bruhn & Wolf 1979, Wolf & Bruhn 1993).

Okinawas befolkning har varit ett annat flitigt forskningsobjekt när man har försökt förklara hur en minoritet kan må mycket bra trots tumregeln om att minoriteter mår sämre. Man har visat att Okinawabor lever friska och längst i hela världen, trots att de hör till den allra fattigaste och mest föraktade delen av Japan. För närvaran-

de anses Okinawaborna ha den högsta livslängden. På Okinawa finns det t.ex. 58 hundraåriga invånare per 100 000 invånare, medan det finns färre än 10 hundraåringar per 100 000 invånare i U.S.A. och i andra utvecklade länder (Bäckman 2010). Okinawaborna är exceptionellt friska och lider inte av vanliga folksjukdomar (Wilcox et al. 2001). Dessutom visar en ny sömnundersökning att Okinawabor sover bättre än andra japaner. Samma skillnad finner vi också i Åboland mellan den svenskspråkiga minoritetsbefolkningen och den finskspråkiga majoritetsbefolkningen. De förstnämnda var också piggare på dagarna, vilket antagligen beror på bättre sömnkvalitet (Hyypä & Kronholm 2002).

2.4 Kustfolkets välbefinnande och hälsa

Det svenskspråkiga kustfolket, som utgör 5,5 procent av alla finländare, lever friskare och längre än majoritetsfinnar (Hyypä 1990, 1997, 2002, 2003, 2007a). Man har sedan 1950-talet då och då fäst uppmärksamhet vid den svenskspråkiga befolkningens livslängd. Då antogs att skillnaderna mellan språkgrupperna beror på olika levnadssätt samt på sociala och ekonomiska faktorer. På 1930-talet var en nyfödd svenskspråkig flickas förväntade livstid 3,5 år och en pojkes 2,5 år längre än en finskspråkigs (Hyypä 2007a). Statistikcentralen fäste år 1975 uppmärksamhet på den finlandssvenska befolkningens livslängd. I en senare utredning beskrevs att finlandssvenskarnas dödlighet var betydligt lägre i hjärt-kärlsjukdomar, olyckor och våld än de finskspråkigas (Hyypä 2007b). Dödlighetsregister visar att finskspråkiga män hade 20 procent högre dödlighet än svenskspråkiga, även om man beaktade den socioekonomiska ställningen och bosättningsorten, tabell 1 (Koskinen & Martelin 2003).

Sjukpension är en omutlig indikator på sjuklighet eftersom två till tre läkare måste konstatera och diagnostisera kroniska sjukdomar som permanent hindrar en person

Tabell 1. Dödligheten för 35–64-åriga svenskspråkiga när dödlighetskvoten för finskspråkiga har fixerats till 100. Svenskspråkiga män dör mera sällan än finskspråkiga i alla folksjukdomar medan svenskspråkiga kvinnor dör i cancer oftare än finskspråkiga kvinnor (Koskinen & Martelin 2003).

Dödsorsak	Män	Kvinnor
Hjärt- och kärlsjukdom	82	85
Annan kärlsjukdom	71	86
Cancer	105	114
Andningssjukdom	73	112
Själv mord	70	104
Våld och olycka	74	81
Alla dödsorsaker	83	100

Tabell 2. Frekvenskvoten för sjukpension* bland svensk (S)- och finskspråkiga (F) österbottningar när kvoten för alla finländare är 100 (Hyypä och Mäki 2001, a).

*Sjukpensionen vid arbetsför ålder är ett objektivt bevis på dålig hälsa.

Svenska österbottningar har bättre hälsa än finska österbottningar som har litet bättre hälsa än finländare i genomsnitt.

Sjukpension	S		F	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
Alla sjukdomar	80	88	92	99

att arbeta. Med hjälp av Folkpensionsanstaltens riksomfattande register kunde vi påvisa signifikanta skillnader mellan språkgrupper vad gäller frekvensen av sjukpensioner hos österbottningar. Tabell 2 visar att ett mindre antal svenskspråkiga än finskspråkiga österbottningar och nylänningar var sjukpensionerade i alla åldersgrupper under hela 1990-talet. Intressant i detta sammanhang är att finskspråkiga österbottningar väl representerade genomsnittsfinsländare angående frekvensen sjukpensionerade (Hyypä 1997, Hyypä & Mäki 2001a). Vi visade också att rehabiliteringskostnaderna var betydligt lägre för svensk- än finskspråkiga i Österbotten, Åboland och Nyland, vilket också speglar en mindre sjukdomsbelastning hos det svenskspråkiga kustfolket (Hyypä & Mäki, 2001c).

2.5 Vad kan kustfolkets välbefinnande bero på?

Man kan påstå att dessa skillnader i folkhälsa beror på skillnader i arvsmassa, ekonomi, utbildningsnivå eller så kallade konventionella riskfaktorer för hälsa. Enligt våra undersökningar är de vanliga riskfaktorerna för hälsa (övervikt, rökning och alkoholkonsumtion) samt kroppslängden (som är ärftlig) likadana för svensk- och finskspråkiga i Österbotten, trots att de två språkgrupperna lever sida vid sida (Hyypä 1990, 2000, 2003, 2004, 2005, 2007, 2010). Berusningen var tredubbelt vanligare hos de finskspråkiga än hos de svenskspråkiga trots att den konsumerade alkoholmängden per vecka var lika hög. Det är också svårt att förklara hälsoskillnader mellan språkgrupperna med olikheter i fysisk aktivitet och kost. Enligt nya rön har ärftligheten (populationsgenetiska skillnader) utan omgivningens inverkan mycket mindre betydelse för de stora folksjukdomarnas förekomst och dödlighet än vad media påstår och lekmännen tror. Den gamla vetenskapliga rapporten om den svenskspråkiga befolkningens ärftlighet och ursprung, baserad på en blodkroppsteknik, visar inga signifikanta skillnader mellan finsk- och svenskspråkiga i Finland. (Virtaranta-Knowles et al. 1991). En ny avhandling som med hjälp av populationsgenetiska jämförelser (allelfrekvenser enligt så kallade Geneland-analyser), påvisade dock en viss likhet i genotyper hos svenskspråkiga

österbottningar och svenskar i Sverige (Hannelius 2008). I detta sammanhang är det intressant att notera mycket högre dödlighet i Västerbotten och Norrbotten än i Svenska Österbotten på andra sidan Kvarken (Hyypä 2007a). Ärtlighetsanalyser av den svenskspråkiga befolkningen i Finland är baserade på mycket små urval av individer vilka inte representerar hela befolkningen (Udd 2002). Sammanfattningsvis, på basen av tidigare ärtlighetsstudier och i jämförelse med omgivningens påverkan, påstår jag att ärtligheten spelar en obetydlig roll för kustfolkets hälsa.

En annan svårighet att förklara skillnader i välbefinnande mellan den svenskspråkiga minoriteten och finskspråkiga majoriteten är att skillnaderna inte är uppenbara. Ingendera språkgruppen observerar och känner igen dessa fina men ändå viktiga skillnader som möjligen beror på olika kulturer. Under de två årtionden som jag har undersökt och talat om kultur- och hälsoskillnader mellan språkgrupper har jag upprepade gånger stött på föreställningen om en enhetlig kultur och jämställdhet i Finland. För att bevisa dessa skillnader behöver vi en utomstående och kritisk granskare som objektivt jämför olikheter och likheter, och som använder kalla fakta (MacRae 1997, Åström et al. 2001, Hyypä 1990, 2000, 2002, 2005, 2007, Sundback & Nyqvist 2010). Även i folkhälsojämförelser mellan olika kulturer, som t.ex. i Israel mellan arabiska och judiska israeler, rapporterades inga skillnader i självskattad hälsa fastän livslängden hos den arabiska minoritetsbefolkningen (19,5 %) är 3 år kortare (Baron-Epel et al. 2008). På samma sätt rapporterar finlandssvenskar lika god (eller en aning bättre) hälsa (Suominen et al. 2000, Hyypä et al. 2001b, Saarela & Finnäs 2004, Nyqvist & Martelin 2007) och lika mycket känsla av koherens (Volanen et al. 2006) som andra finländare. Språkgruppernas subjektiva självrapporter om hälsa skiljer sig från objektiva sjukdoms-, rehabiliterings- och dödsregister och medicinska mätningar (Hyypä 2007a, Hyypä et al. 2001 a, 2003).

2.6 Kulturnormer och folkhälsa

Man vet att människors hälsa påverkas av arv och levnads-sätt. Kulturtraditioner bestämmer till stor del hur hälsosamma levnadsvanor man har. Grundläggande kultur skapar vi-anda och samhörighet som behövs för att utveckla och upprätthålla aktiv social delaktighet och stark social tillit, som vidare syns i deltagandet i kulturevenemang, hobbyverksamhet och t.ex. talkoliknande aktiviteter, samt i gemensamt ”sysslande och pysslande”. Om social delaktighet och tillit till medmänniskor utgör en kulturell norm i samhället, kallas detta socialt kapital. Det sociala kapitalet är därför en egenskap hos gruppen som är till nytta för alla medlemmar i gruppen (Hyypä 2002, 2007, 2010). Nyttan kan vara god hälsa, trygghet, välbefinnande, välfärd, o.s.v. Ändå finns det få vetenskapliga undersökningar om positiva välfärdseffekter som beror på kulturell aktivitet. Nordiska hälsoforskare har varit de första som studerat hur kulturtraditioner och kulturaktivitet påverkar folkhälsan

Under det senaste årtiondet hade det blivit klart att social delaktighet i form av kulturell verksamhet förlänger livet oberoende av demografiska, sociala, ekonomiska, biologiska och mentala faktorer samt oberoende av hälsobeteende och hälsotillstånd. T.ex. i Sverige har människor med enbart grundskola/folkskola som sällan besöker kulturevenemang till 59 % en god självuppskattad hälsa mot 76 % bland högkonsumerande människor med lika låg utbildning. Människor med gymnasial och högre utbildning som sällan deltar i kulturevenemang har till 79 % god hälsa mot 89 % bland aktiva kulturidkare (Statens folkhälsoinstitut, 2005). Här kan man konstatera att självskattad hälsa motsvarar välbefinnande och inte direkt går hand i hand med överlevnad (dödlighet) som representerar ”kalla fakta” om folkets hälsotillstånd. Överdödligheten bland passiva kulturkonsumenter är dock ännu tydligare både i Finland (Hyypä et al. 2006) och i Sverige (Statens folkhälsoinstitut 2005). Mekanismerna för hur kulturkonsumtionen inverkar på individens hälsa är ännu okända men enligt min hypotes är det fråga om det sociala kapitalet.

2.7 Kustfolkets sociala delaktighet

Jag har länge som hypotes fört fram att finlandssvenskarnas goda hälsosituation beror på deras sociala delaktighet, samhörighetskänsla och sociala tillit; allt sådant som kallas socialt kapital, över vilket finlandssvenskarna har bättre kontroll än de finskspråkiga (Hyypä 1990, 2002, 2005, 2007, 2010). Våra tidigare empiriska undersökningar om rikligt socialt kapital bland den finlandssvenska befolkningen (Hyypä & Mäki 2001a, 2001b, 2003) har nyligen bekräftats av en annan forskningsgrupp (Nyqvist et al. 2008): den finlandssvenska minoriteten har mera socialt kapital än den finskspråkiga majoriteten (se Sundback & Nyqvist 2010). Med hjälp av två nationellt representativa urval av alla fullvuxna finländare har våra senaste resultat visat starka relationer mellan socialt kapital (social delaktighet och social tillit) och överlevnad. (Hyypä 2007a, 2007b, Hyypä et al. 2006, 2007, 2008). Åtminstone i Finland visar socialt kapital och folkhälsa ett mycket starkt och ömsesidigt samband. Våra uppföljningsstudier över en längre tidsperiod räcker dock inte för att garantera orsak-verkan-effekten eller -riktningen, men det finns mycket evidens som talar för att välbefinnande och folkhälsa kommer från socialt kapital – inte tvärtom – i kausal mening.

Kustfolkets sociala delaktighet syns på föreningsverksamhet som är så synlig att den anses vara ett typiskt drag för Finlands svenskspråkiga befolkning (Åström et al. 2001, Hyypä 2002, 2007, Bäck 2008). I undersökningar har man påvisat att finlandssvenskarna var mera föreningsaktiva än de finskspråkiga. Utgående från namnen i föreningsregistret dominerar svenskspråkigheten i kultur- och bildningsorganisationerna samt i de religiösa föreningarna. Den svenskspråkiga betoningen syns i de frivilliga brandkårerna, i scoutrörelsens underorgani-

sationer, 4H-klubbar, i familj- och släktföreningar, hembygdsföreningar, museer och traditionsföreningar samt i naturskyddsföreningar. Genom att analysera tidigare utredningar om deltagandet får man en bild av medborgaraktiviteten, men bara en personlig intervju om social aktivitet kan bekräfta och precisera resultaten och t.ex. skillnaderna mellan språkgrupperna.

Statistikcentralen har upprepade gånger mellan år 1972 och 2002 intervjuat representativa urval av hela Finlands folk om tidsbudget och fritidsaktivitet (Hyyppä & Liikainen 2005). Då man undersökte medlemskap och aktivt deltagande i föreningsverksamhet, är finlandssvenskarnas relativt större andel än de finskspråkigas en röd tråd från 1970-talet till 2000-talet, skillnaden jämfört med de finskspråkiga uppgår till några procentenheter, men alltid i samma riktning: de svenskspråkiga är aktivare. Enligt intervjuerna år 1986 har två av tre svenskspråkiga och hälften av de finskspråkiga under föregående år varit med i frivillig medborgarverksamhet, vilket är viktigt för det sociala kapitalet. Socialt deltagande i frivilliga föreningar i Svenskfinland har undersökts i Barometern 01-07. Den är en kontinuerlig mätare av finlandssvenska opinioner, där det förekommer intressanta åldersskillnader, könsskillnader och regionala skillnader i Svenskfinland. Föreningsaktiviteten bland finlandssvenskarna förefaller att vara ganska aktiv i genomsnitt (Bäck 2008). I en opublicerad studie från den tidigare versionen av barometern har man jämfört föreningsverksamhet mellan finsk- och svenskspråkiga. Resultaten visar att andelen svenskspråkiga som engagerar sig i föreningsverksamhet är dubbelt så stor som andelen finskspråkiga (Henriksson 2008).

Medlemskap i föreningar är av ett helt annat slag än aktivt deltagande. Det är möjligt att finlandssvenskarna är medlemmar i många föreningar men aktiva i mycket få. Om så är fallet kan det leda till överdrivna uppfattningar om finlandssvenskarnas sociala kapital. Man kan göra en distinktion mellan olika föreningar. T.ex. medlemmar i kör- och hobbyföreningar är antagligen aktiva i sina föreningar, medan medlemmar i idrottsklubbar eller i välgörenhetsföreningar ofta är passiva. Då vi utredde kustfolkets sociala kapital fick vi en trovärdig och representativ bild av den sociala delaktigheten, föreningarna och de fria hobby-cirklarna (Hyyppä & Mäki 2000, 2001b, 2001c). Österbottnens svenskspråkiga kustfolk, vars sociala förhållanden, välbefinnande, morbiditet och mortalitet vi har undersökt noggrant, är mycket aktivt i hobbyföreningar. Mer än var tionde svenskspråkig kvinna sjunger i kör. Österbottningarna är kända för sitt musikintresse, men musiken tycks framför allt vara de svenskspråkigas hobby. Bland dem finns det också fler musikutövare än bland de finskspråkiga. I vår undersökning var deltagandet i frivillig gruppverksamhet och föreningsverksamhet allmänna bland svenskspråkiga kvinnor och män än bland finskspråkiga. Allra tydligast var skillnaden i deltagandet i hembygdsföreningarnas verksamhet och det gäller särskilt männen: en fjärdedel av de svenskspråkiga männen var hembygdsaktiva (endast var tionde av de finskspråkiga männen). De svenskspråkiga deltar mer i social- och hälsovårdsorganisationernas verksamhet än de finskspråkiga, men något fler av de finskspråkiga (en tredjedel av männen) tillhör

någon idrottsförening, medan de finskspråkiga något oftare hör till föräldraföreningar. Då vi statistiskt behandlade vår omfattande studie, kunde vi påvisa en tydlig skillnad i omfattningen av vänskapsnätverk, föreningsaktivitet och religiös aktivitet till de svenskspråkigas fördel. Bland de frivilliga verksamheterna kunde man endast påvisa körsång som ett särdrag bland de svenskspråkiga kvinnorna jämfört med de finskspråkiga (tabell 3).

2.8 Kustfolkets sociala tillit

Social tillit hör till de viktigaste stöpelarna i det sociala kapitalet (t.ex. Putnam 2000, Uslaner 2002). Nya empiriska studier på olika håll i Finland bekräftar den sociala tillitens roll i det sociala kapitalet (Nieminen et al. 2007, 2010) och dess betydelse för befolkningens välmående (Nummela et al. 2008). Socialt kapital definieras som ett medborgarnätverk (den strukturella egenskapen) med ömsesidig tillit (den kognitiva egenskapen) mellan individer och mellan grupper av individer. I teoribildningen kring det sociala kapitalet har det ännu inte blivit klart om socialt nätverk eller tillit kommer först i kausal mening, men forskarna är eniga om att tilliten fungerar som ett "lim" för att nätverk skall fungera mellan människor. Tilliten och misstroendet kan också definieras från socialpsykologisk synvinkel. Tilliten kan identifieras som pro-socialt beteende, vilket är viktigt för att man snabbt ska kunna koordinera individuella aktioner (Letki 2006). Som motsats till tilliten definieras misstroende som okunnighet att relatera sig själv till andra människor. Psykologiska undersökningar har visat att tillit utvecklas i mycket tidig barndom. Tillit och misstroende är inte exakta spegelbilder i psykometriska analyser och därför är det nödvändigt att mäta dem skilt (Omodei & McLennan 2000). Man har också med empiriska uppföljningar kunnat visa att misstroende leder till ohälsa. Vi visade nyligen att ömsesidigt misstroende har ett starkt och oberoende samband med dödlighet så att människor med misstroende dör yngre än människor med mindre misstroende (Hyyppä & Mäki, opublicerat MS 2008).

Kustfolkets allmänna sociala (generaliserade) tillit syns bland annat i hur man förhåller sig till politik och staten. Två av tre finlandssvenskar litar på regeringen, men bara hälften av de finskspråkiga. Tre av fyra finskspråkiga anser att man inte kan lita på partipolitik, men färre än två av tre svenskspråkiga delar den åsikten. I våra undersökningar bekräftades att det svenskspråkiga kustfolket hade mera social tillit och mycket mindre socialt misstroende än deras finskspråkiga grannar i Österbotten (tabell 3).

I Barometern 01-07-undersökningen indelades tilliten i två typer enligt den traditionella definitionen av det sociala kapitalet. Både socialt (generaliserat) och mellanmänskligt (partikulärt) förtroende visade sig vara högt i Svenskfinland. Hela 80 procent uppgav sig lita ganska mycket eller väldigt mycket på folk i allmänhet, vilket beskriver tilliten till individer som man inte nödvändigtvis känner personligen (Bäck 2008). Det verkar som om social tillit hos finlandssvenskar länge har hållits på en hög nivå.

Tabell 3. Social delaktighet, hälso-relaterat beteende och hälsa (%) hos svensk- (S) och finskspråkiga (F) män och kvinnor i landskapet Österbotten där båda språkgrupper är lika stora och lever sida vid sida.

Vi visade att de största statistiska skillnaderna mellan språkgrupperna finns i berusningen (= att finskspråkiga män super för att bli berusade är tre gånger vanligare än bland svenskspråkiga män), i vänkretsens storlek (svenskspråkiga har mera pålitliga vänner), i socialt misstroende (svensk-språkiga är klart mindre misstroende), i hembygdsverksamhet (svenskspråkiga män är mycket aktiva) och i deltagande i kör (svenskspråkiga kvinnor är litet aktivare). Även efter att vi kontrollerade demografiska, sociala, ekonomiska och hälso-relaterade faktorer samt arbetslöshet, objektivt bekräftade kroniska sjukdomar, deltagandet i olika evenemang och i församlingsverksamheter, blev ovannämnda skillnader mellan svensk- och finskspråkiga statistiskt signifikanta (Hyypä 2000, Hyypä & Mäki 2001b).

Social delaktighet, hälsorelaterat beteende och hälsa	S män	F män	S kvinnor	F kvinnor
Inkomster mera än 2000 € månad	50	40	39	38
Mera än grundskola	26	18	44	38
Rökare	36	38	19	26
Berusade	8	24	3	7
Inga vänner	1,5	1,5	0,6	1,8
Många pålitliga vänner	61	42	61	31
Social tillit	93	91	91	93
Socialt misstroende	22	35	13	25
Hjälpsamma	47	52	47	52
Talkoaktiva	59	54	43	52
Köraktiv	3	1	11	5
Musikgrupp	4	3	3	1
Hembyggsfestbesökare	17	10	21	12
Föreningsaktiv	15	12	19	16
Samfundsaktiv	64	58	63	62
Hembygdsaktiv	23	8	9	8
Arbetsförmåga (sjukpension)	0,8	1,9	1,2	2,4
Dålig hälsa	6	10	7	9

Analysen av det mellanmännsliga förtroendet i Barometern visade att finlandssvenskarna känner större samhörighet och varmare relationer både till andra svensk- och finskspråkiga än vad de finskspråkiga gjorde (Henriksson 2008). Våra undersökningar har visat att finlandssvenskar har mera pålitliga vänner (ömsesidig tillit) än deras finskspråkiga grannar (Hyypä & Mäki 2000, 2001b).

2.9 Kustfolkets känslöpisoder

Med känslöpisoder menar socialpsykologer våra vardagliga känsloutryck. Positiva känslor eller emotioner binder

samma människor och förstärker vi-andan (samhörigheten). Vi kunde nyligen i våra empiriska folkhälsoundersökningar visa att generaliserad eller social tillit har en stark och oberoende association till psykologisk hälsa (Nieminen et al. 2010). Man upplever mer (positiva?) känslor tillsammans med andra människor och i sociala situationer än då man är ensam. Traditionellt förknippar man i vetenskapliga undersökningar känslor med individuella upplevelser. Först under de senaste årtiondena har man börjat forska i kollektivets känslor, trots att det gått mer än ett sekel sedan forskningen om känslor och upplevelser lade grunden till psykologin som vetenskap. Nu analyserar kulturpsykologerna känslornas semiotiska och symboliska karaktär. De frågar vad känslorna betyder och vad de uttrycker i olika sociala situationer, för individen själv och för andra.

Känslornas situationsbundenhet och deras intersubjektiva innehåll är av intresse då man utreder känslöerfarenheter hos två folkgrupper med olika kultur. Med intersubjektivitet avses den information som människan har om en annan människas uppfattningar och känslor. Kan vi förstå en annan människas känslor? Frågan är viktig för det är betydelsefullt hur vi uppfattar våra känslöepisoder. Skiljer kollektiven, kulturerna och de etniska grupperna sig från varandra i hur de uppfattar varandras känslor? Man kan undersöka "känslöklimaten" genom att göra intervjuer och låta människor berätta om sina känsloupplevelser. Känsloutryck eller känslöepisoder bildar betydelsefulla helheter som speglar människors beteende, kommunikation och samvaro. Med nya socialpsykologiska teorier som utgångspunkt antog vi för några år sedan att individer som anammat den finlandssvenska kulturen är mer inriktade på gemenskap än de finskspråkiga (Lehtonen 2000).

Socialpsykolog Sonja Lehtonen undersökte med kvalitativa forskningsmetoder (djupintervjuer) svenskspråkiga och finskspråkiga vuxna som bodde i samma stad i Österbotten. Liksom i andra undersökningar i Österbotten utförda av vår grupp var villkoren samma bostättningsområde, samma position i samhället, likadan struktur i sociala tjänster, och på alla sätt likadana yttre levnadsförhållanden då man jämförde beteende och välbefinnande i gemenskaperna. (Lehtonen 2000) I de finsk- och svenskspråkigas intervjuer om känslöepisoder återspeglas olika kulturella bakgrunder. Detta hade vi antagit i enlighet med våra tidigare observationer om språkgrupperna. I de svenskspråkigas positiva berättelser och beskrivningar betonades betydelsen av andra människor på ett helt annat sätt än hos de finskspråkiga. I de svenskspråkigas berättelser om sina känslöepisoder märkte man samstämmighetens betydelse, betydelsen av att uppnå det gemensamma goda och vikten av social delaktighet. De svenskspråkiga var stolta över att ha lyckats tillsammans och att man brydde sig om andra tolkades som medkänsla. Enligt de svenska österbottningarnas uppfattning syntes lyckan i ömsesidighet och vänkrets. Detta betyder nog inte att det svenska kustfolket är lyckligare än den motsvarande finskspråkiga befolkningen vilket man ofta hör påstås (Hyypä 2002, 2005, 2007)

2.10 Nya rön om kustfolkets sociala kapital

För att vetenskapligt pålitligt visa på kausaliteten mellan social delaktighet, tillit och välbefinnande borde man utgå från att sociala aktiviteter, till exempel uppgifter om frivilliga hobbyaktiviteter, klubbdeltaganden och tillit/misstroende håller sig stabila över en mångårig uppföljningsperiod. Detta kunde vi nyligen visa: i Finland är fullvuxnas fritidsaktiviteter mycket stabila, över 24 år (Hyypä et al. 2008), men hur länge tilliten/misstroendet håller vet vi inte. Och mera specifikt, hur länge håller svenska kustfolket sin sociala delaktighet och tillit? Finns det fortfarande social delaktighet, samhörighetskänsla och social tillit i svenska Österbotten? Är situationen likadan i Östra Nyland som i Österbotten? Den nyaste gallupen, Barometern 01/07 om finlandssvenskarnas samhälleliga åsikter och aktiviteter ger preliminära svar på dessa frågor. Barometern konstaterar att finlandssvenskarna är tillitsfulla och föreningsaktiva, d.v.s. de har rikligt socialt kapital (Bäck 2008). Våra undersökningar visar på sambandet mellan socialt kapital och välbefinnande. Är det likadant oberoende av region? (MacIntyre et al. 1993). Hur stora skillnader i det sociala kapitalet finns mellan språkgrupper som lever i samma region? Och vad kan denna skillnad bero på? Får vi svar på dessa frågor, kan vi bättre granska olika kulturella normer i vårt samhälle. Vi skulle kunna se det sociala kapitalet i ett klarare perspektiv, kanske t.o.m. upp- rätthålla och satsa på det positiva sociala kapitalet.

I flera av de följande kapitlen i boken beskriver vi i detalj kustfolkets sociala delaktighet, tillit och välbefinnande. Efter beskrivningar och jämförelser kommer vi att relatera våra data med andra data, och speciellt data kring levnadsvanor, folkhälsa och välbefinnande. Preliminärt kan jag konstatera att våra nya rön om kustfolkets sociala delaktighet och tillit starkt bekräftar tidigare rapporterade resultat – med några randanmärkningar: våra resultat är baserade på tvärsnittskonstellation som inte kan avslöja kausalkedjan från det sociala till individens välbefinnande. Vi har inte heller kunnat jämföra samma österbottningar som tidigare (år 1999) har deltagit i vår undersökning. Dessa ”bristfälligheter” begränsar våra möjligheter att dra slutsatser om stabiliteten i uppgifter om socialt beteende och levnadsvanor. I stället har vi kunnat skaffa en omfattande, detaljerad och geografiskt heltäckande översikt över socialt kapital (och välbefinnande) i Svenskfinland.

Social delaktighet och gemenskap har fått alldeles nya former i vårt datoriserade samhälle. Internet och andra IT-baserade nätverk har blivit vardagliga kommunikationsmedel. Social tillit är mycket viktigt i den nya Internet- och IT-gemenskapen. Forskarna har börjat studera internets egenskaper som en ny form av socialt kapital och dess betydelse för samhällslivet (t.ex. Ferlander 2003). Finland har varit ett av de mest framstående länderna inom IT-kommunikation, men vi vet inte mycket om dess effekter på folkhälsa och välbefinnande. Vilka grupper kan utnyttja den nya teknologin, vilka kan inte? Finns det demografiska och geografiska skillnader mellan folkgrupper i in-

ternetgemenskapen, vilka kan i så fall vara betydelsefulla i sambandet mellan socialt kapital och välbefinnande? Hör sociala medier till det sociala kapitalet? Speglas kustfolkets sociala kapital i internetkonsumtionen? I denna bok försöker vi svara på några av dessa frågor. Den empiriska delen av vår nya undersökning i landskapen Östra Nyland och Österbotten kommer vi att rapportera om senare efter omfattande databehandling och statistiska analyser.

Källor

- Allardt, E & Stark, C. 1981, Språkgränser och samhällsstruktur. Finlandssvenskarna i ett jämförande perspektiv, Stockholm: Almqvist & Wiksell Förlag.
- Baron-Epel, O; Weinstein, R; Haviv-Mesika, A; Garty-Sandalon, N & Green, MS. 2008, Individual-level analysis of social capital and health: A comparison of Arab and Jewish Israelis. *Social Science and Medicine* 66, s. 900–910.
- Bäck, M. 2008, Socialt förtroende och deltagande i frivilliga föreningar. Det sociala kapitalet i Svenskfinland. I: Herberts K, (red.), *Opinioner och trender in Svenskfinland. Barometern/01-07*. Åbo Akademi, Institutet för finlandssvensk samhällsforskning, s. 38–57.
- Bäckman, G. 2010, Health, longevity and life conditions in Okinawa. Helsingfors: Cementations Scientiarum Socialium, No 74.
- Castiglioni, D; van Deth, JW & Wolleb, G, (red.). 2009, *Handbook of social capital*. Oxford: Oxford University Press.
- Ferlander, S. 2003, The internet, social capital and local community. Avhandling, Stirling: University of Stirling.
- [Tillgänglig: <http://www.crdlt.stir.ac.uk/Docs/SaraFerlanderPhD.pdf>]
- Hannelius, U. 2008, Population genetic, association and zygosity testing on preamplified DNA. Avhandling, Stockholm: Karolinska Institutet.
- Harding, S & Balarajan, R. 2001, Mortality of third generation Irish people in England and Wales: longitudinal study. *British Medical Journal* 322, s. 466–467.
- Henriksson, L. 2008, Språkgruppernas relation till varandra och till det offentliga i lokalsamhället. Kristiansand: Nordiska Kommunforskarkonferensen.
- Hyypä, M.T. 1990, Rannikon kansa on pitkäikäistä. Onko asuin- kunnan merenrantaviiva yhteydessä elämänskaareen? *Sosiaalivakuutus* 28, s. 162–164. Med svensk resumé.
- Hyypä, M.T. 1994, Mitä rannikon miesten terveydestä voisi oppia? *Suomen Lääkärilehti* 49, s. 494–495
- Hyypä, M.T. 2000, *Majblomma*. Åbo: Remex.
- Hyypä, M.T. 2002, *Elinvoimaa yhteisöstä*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hyypä, M.T. 2002, Swedish-speaking Finns have a longer active life. *Lifelong Learning in Europe* 7, s. 234–237.
- Hyypä, M.T. 2005, *Me-hengen mahti*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hyypä, M.T. 2007a, *Livskraft ur gemenskap – om socialt kapital och folkhälsa*. Lund: Studentlitteratur.
- Hyypä, M.T. 2007b, *Sambandet mellan socialt kapital och kardiovaskulära sjukdomar*. Finska Läkaresällskapets Handlingar 167, s. 52–56.

- Hyypä, M.T. 2010, *Healthy ties. Social capital, population health and survival*. New York: Springer.
- Hyypä, M.T. & Liikanen, H-L. 2005, *Kulttuuri ja terveys*. Helsinki: Edita.
- Hyypä, M.T. & Mäki, J. 1997, Pohjanlahden rannikon suomenruotsalaiset säilyvät työkykyisinä. *Suomen Lääkärilehti* 52, s. 831–839.
- Hyypä, M.T. & Kronholm, E. 2002, Kansalaisyhteisön sosiaalinen pääoma heijastuu vireyteen. *Suomen Lääkärilehti* 57, s. 4124–4127.
- Hyypä, M.T. & Mäki, J. 2000, Edistääkö sosiaalinen pääoma terveyttä? Pohjanmaan rannikon suomen- ja ruotsinkielisen väestön kansalaisaktiivisuuden ja terveyden vertailu. *Suomen Lääkärilehti* 55, s. 821–826.
- Hyypä, M.T. & Mäki, J. 2001a, Why do Swedish-speaking Finns have longer active life? An area for social capital research. *Health Promotion International* 16, s. 55–64.
- Hyypä, M.T. & Mäki, J. 2001b, Individual-level relationships between social capital and self-rated health in a bilingual community. *Preventive Medicine* 32, s. 148–155.
- Hyypä, M.T. & Mäki, J. 2001c, Toimivassa kansalaisyhteisössä tarvitaan vähemmän kuntoutusta. *Suomen Lääkärilehti* 56, s. 3067–3070.
- Hyypä, M.T. & Mäki, J. 2003, Social participation and health in a community rich in stock of social capital. *Health Education Research* 18, s. 770–779. [Tillgänglig: <http://her.oxfordjournals.org/content/vol18/issue6/index.dtl>]
- Hyypä, M.T.; Mäki, J.; Impivaara, O & Aromaa A. 2006, Leisure participation predicts survival: A population-based study in Finland. *Health Promotion International* 21, s. 5–12. [Tillgänglig: <http://heapro.oxfordjournals.org/content/vol21/issue1/index.dtl>]
- Hyypä, M.T.; Mäki, J.; Impivaara, O & Aromaa, A. 2007, Individual-level measures of social capital as predictors of all-cause and cardiovascular mortality: a population-based prospective study of men and women in Finland. *European Journal of Epidemiology* 22, s. 589–597. [Tillgänglig: <http://www.springerlink.com/content/h40w76261377/?p=4c965b1289d8469997ab0870c0700f87&pi=6>]
- Hyypä, M.T.; Mäki, J.; Alanen, E; Impivaara, O & Aromaa, A. 2008, Longterm stability of social participation. *Social Indicators Research* 88, s. 389–396.
- Kawachi, I; Subramanian, SV & Kim D (red.). 2008, *Social capital and health*. New York: Springer.
- Koskinen, S & Martelin, T. 2003, Why is mortality low among the Swedish-speaking minority in Finland? *Yearbook of Population Research in Finland* 39, s. 15–31.
- Lehtonen, S. 2000, 75 suomen- ja ruotsinkielistä tarinaa arkielämän tunne-episodeista. Pro-gradu – avhandling. Institutet för social psykologi, Helsingfors universitet. Med svensk resumé.
- Letki, N. 2006, Investigating the roots of civic morality: trust, social capital, and institutional performance. *Political Behaviour* 28, s. 305–325.
- MacIntyre, S; MacIver, S & Sooman, A. 1993, Area, class and health: Should we be focusing on places or people? *Journal of Social Policy* 22, s. 213–234.
- McRae, KD. 1997, *Conflict and compromise in multilingual societies, Volume 3, Finland, Waterloo (Ont.): Wilfrid Laurier University Press.*
- Nazroo, JY. 2001, *Ethnicity, class and health*. London: Policy Studies Institute.
- Nieminen, T; Martelin, T; Koskinen, S; Simpura, J; Alanen, E; Härkänen, T & Aromaa, A. 2008, Measurement and socio-demographic variation of social capital in a large population-based survey. *Social Indicators Research* 85, s. 405–423.
- Nieminen, T., Martelin, T; Koskinen, S; Aro, H; Alanen, E & Hyypä, M.T. 2010, Social capital as a determinant of self-rated health and psychological well-being. *International Journal of Public Health* 55, s. 531–542.
- Nummela, O; Sulander, T; Rahkonen, O; Karisto, A & Uutela, A. 2008, Social participation, trust and self-rated health: A study among ageing people in urban, semi-urban and rural settings. *Health & Place* 14, s. 243–253.
- Nyqvist, F & Martelin, T. 2007, Skillnader i självskattad hälsa mellan svensk- och finskspråkiga i Finland. *Sosiaalilääketieteellisen aikakauslehti* 44, s. 78–86.
- Nyqvist, F; Finnäs, F; Jakobsson, G & Koskinen, S. 2008, The effect of social capital on health: The case of two language groups in Finland. *Health & Place* 14, s. 347–360.
- Omodei, MM & McLennan, J. 2000, Conceptualizing and measuring global interpersonal mistrust–trust. *The Journal of Social Psychology* 140, s. 279–294.
- Putnam, RD. 2000, *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Saarela, J & Finnäs, F. 2004, The health of Swedish-speaking and Finnish-speaking schoolchildren in Finland. *Child: Care, Health and Development* 30, s. 51–58.
- Smith, AD. 1991, *National identity*, Penguin Books.
- Statens folkhälsoinstitut. Kultur för hälsa. En exempelsamling från forskning och praktik. 2005, Statens folkhälsoinstitut, No 23. [Tillgänglig: www.fhi.se].
- Sundback, S & Nyqvist, F. (red.), 2010, *Det finlandssvenska sociala kapitalet. Fakta och fiktion*. Skrifter utgivna av SLS, No 734, Helsingfors.
- Suominen, S; Välimaa, R; Tynjälä, J & Kannas L. 2000, Minority status and perceived health: a comparative study of Finnish- and Swedish-speaking schoolchildren in Finland. *Scandinavian Journal of Public Health* 28, s. 179–187.
- Svendsen, GT & Svendsen, GLH. red., 2009, *Handbook of social capital. The Troika of Sociology, Political Science and Economics*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Udd, B. 2002, Svenskt i Finland – genetikens bidrag till synen på svensk inflyttning, I: När kom svenskarna till Finland? (red.), Ivars, A-M., Huldén, L. Helsingfors: SLS, s. 149–153.
- Uslaner, EM. 2002, *The moral foundations of trust*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Virtaranta-Knowles, K; Sistonen, P & Nevanlinna, H. 1991, A population genetic study in Finland: comparison of the Finnish- and Swedish-speaking populations. *Human Heredity* 41, s. 248–264.
- Volanen, S-M; Suominen, S; Lahelma, E; Koskenvuo, M & Silventoinen, K. 2006, Sense of coherence and its determinants: A comparative study of the Finnish-speaking majority and the Swedish-speaking minority in Finland. *Scandinavian Journal of Public Health* 34, s. 515–525.
- Willcox, BJ; Willcox, DG & Suzuki, M. 2001, *The Okinawa Program. How the World's Longest-Lived People Achieve Everlasting Health – and How You Can Too*. New York: Clarkson Potter.
- Åström, A-M; Lönnqvist, B & Lindquist, Y. (red.) 2001, *Gränsfolkets barn. Finlandssvensk marginalitet och självhävdelse i kulturanalytiskt perspektiv*. Helsingfors: SLS.

3. Delaktighetsprojekt: material, forskningsuppgifter och preliminära resultat

Pertti Jokivuori

Som undersökningsmetod för att studera social delaktighet i Östra Nyland och Österbotten valdes postenkäter eftersom det är ett effektivt sätt att nå ut till många människor. Själva enkäten upprättades som ett strukturerat formulär eftersom vi ville ha numeriskt mätbart material som lämpar sig för kvantitativa analyser och jämförelser av specifika frågor.

Materialet från undersökningen om medborgaraktivitet och hälsa består av finsk- och svenskspråkiga informanter från fyra kommuner. Totalt deltog 2 211 personer i undersökningen, vilket ger mycket goda förutsättningar för statistiska jämförelser. Kommunerna som valdes ut till undersökningen var Lovisa (N = 523), Borgå (N = 551), Korsholm (N = 539) och Jakobstad (N = 546). Undersökningen utfördes genom stratifierat urval. Från varje kommun valdes ett representativt urval av både finsk- och svenskspråkiga invånare, tabell 1. Ett material som har tagits fram på det här sättet är inte statistiskt representativt på kommunnivå så att det skulle gå att göra träffsäkra statistiska generaliseringar. Tack vare materialets omfattning går det dock att undersöka representativa bakgrundsvariabler och materialet i sin helhet utgör ett brett och uttömmande prov på de fyra kommunernas invånare. Det huvudsakliga syftet med insamlingen av materialet var att ta fram ett material som möjliggör jämförelser mellan de finsk- och svenskspråkiga invånarna.

Medborgaraktivitetsenkäten består av 96 frågor eller påståenden. Frågeformuläret inleds med frågor som kartlägger svarspersonens sociodemografiska bakgrundsuppgifter samt samhällsaktivitet och politiska deltagande. Därefter följer frågor och påståenden om arbete och fritid, motion och användning av olika kommunikationsverktyg. Medborgaraktivitetsenkäten avslutas med frågor om sömn och rörlighet. De 36 frågorna och påståendena i hälsoenkäten (SF-36) kartlägger på ett omfattande sätt svarspersonens subjektiva erfarenhet av den egna hälsan.

Av enkättagarna är 57,2 % kvinnor och 42,8 % män. I de fyra kommunerna som valdes ut till undersökningen är

Tabell 1. Proportionella andelar av åldersgrupperna (i grupper om 5 år)

Per 5-årsgrupp				
Gällande	Antal	Procent	Gällande procent	Kumulativ procent
20-24	63	2,8	2,9	2,9
25-29	110	5,0	5,0	7,9
30-34	137	6,2	6,3	14,2
35-39	171	7,7	7,8	22,1
40-44	201	9,1	9,2	31,3
45-49	211	9,5	9,7	40,9
50-54	259	11,7	11,9	52,8
55-59	266	12,0	12,2	65,0
60-64	312	14,1	14,3	79,3
65-69	251	11,3	11,5	90,8
70+	200	9,0	9,2	100,0
Total	2181	98,3	100,0	
Saknat System	37	1,7		
Totalt	2218	100,0		

majoriteten också kvinnor, men det insamlade materialet har en något sned könsfördelning då kvinnorna har varit aktivare än männen på att besvara enkäten. Svenskspråkiga kvinnor har varit särskilt aktiva informanter, vilket framgår av tabell 2 nedan. Den yngsta deltagaren var 20 år vid besvarandet av enkäten och den äldsta 76 år. Medelåldern bland informanterna var inemot 52 år. Medelåldern är hög, men stämmer väl överens med åldersstrukturen i de utvalda kommunerna. Indelade i grupper om fem år fördelas åldersgrupperna enligt följande:

Finska har varit förstaspråket för 47,9 procent av de tillfrågade och svenska för 51,9 procent. Endast 0,2 procent av de tillfrågade har haft något annat språk än finska eller svenska som förstaspråk. 49,3 procent använder mest finska och 50,5 procent mest svenska. I tabell 3 finns en korstabellering av förstaspråk och finska eller svenska som mest använda språk.

Av tabell 3 framgår att nästan 93 procent av dem som

Tabell 2. Könsfördelningen per språkgrupp

Kön * Språk Korstabellering

Kön		Språk		Total
		Finska	Svenska	
Man	Antal	474	453	927
	% inom språk	44,1 %	41,3 %	42,7 %
Kvinna	Antal	600	644	1244
	% inom språk	55,9 %	58,7 %	57,3 %
Total	Antal	1074	1097	2171
	% inom språk	100,0 %	100,0 %	100,0 %

p = .098

Tabell 3. Förstaspråket och det idag mest använda språket

Språk * Förstaspråk Korstabellering

Språk		Förstaspråk			Totalt
		Finska	Svenska	Övrigt	
Finska	Antal	970	106	0	1076
	% inom första språk	92,7 %	9,4 %	,0 %	49,4 %
Svenska	Antal	76	1020	4	1100
	% inom första språk	7,3 %	90,6 %	100,0 %	50,6 %
Total	Antal	1046	1126	4	2176
	% inom första språk	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

p = .000

lärt sig finska som förstaspråk i dag mest använder finska, och 7 procent använder mest svenska. Av dem som lärt sig svenska som förstaspråk använder 91 procent mest svenska i dag och 9 procent mest finska.

I undersökningens forskningsupplägg integreras en jämförelse mellan finsk- och svenskspråkiga. Språkgrupperna har operationaliserats med frågan "vilket språk använder du mest". Eftersom jämförelsen utgår från språkgrupperna finns det anledning att granska fördelningen mellan sociodemografiska variabler per språkgrupp.

Vad gäller kön skiljer sig de finsk- och svenskspråkiga grupperna något från varandra. I den finskspråkiga gruppen finns det något fler män och i den svenskspråkiga något fler kvinnor. Medelåldern bland de finskspråkiga är 51 år och bland de svenskspråkiga drygt 52 år.

Civilståndet är ungefär detsamma i båda grupperna, även om till exempel antalet skilda är något högre i den finskspråkiga gruppen, tabell 4.

Däremot finns det stora skillnader mellan de finsk- och svenskspråkiga i fråga om hur länge de har bott på sin nuvarande bostadsort. Den genomsnittliga boendetiden bland de finskspråkiga är 26,6 år och 32,8 år bland de svenskspråkiga. Denna skillnad bör beaktas vid granskningen av skillnader mellan språkgrupperna när det gäller till exempel tilliten till verksamheten i samhället och deltagandet i den. Vid jämförelser finns det med andra ord anledning att standardisera boendetiden på orten åtminstone då man vill undersöka språkgruppspecifika skillnader.

Vad gäller yrkesutbildningsnivån är grupperna mycket homogena, vilket framgår av tabell 5.

Majoriteten eller nästan hälften i båda språkgrupperna har en yrkesutbildning eller en examen på institutnivå. Det iögonfallande i tabellen är att folkskola eller medborgarskola är den högsta yrkesutbildningsnivån för ungefär

Tabell 4. Civilstånd per språkgrupp

Civilstånd * Språk Korstabellering

Civilstånd		Språk		Total
		Finska	Svenska	
Ogift	Antal	89	101	190
	% inom språk	8,3 %	9,2 %	8,7 %
Gift	Antal	665	720	1385
	% inom språk	62,0 %	65,3 %	63,6 %
Samboförhållande	Antal	165	152	317
	% inom språk	15,4 %	13,8 %	14,6 %
Skild	Antal	94	57	151
	% inom språk	8,8 %	5,2 %	6,9 %
Särbo	Antal	15	20	35
	% inom språk	1,4 %	1,8 %	1,6 %
Änka/änkling	Antal	45	53	98
	% inom språk	4,2 %	4,8 %	4,5 %
Total	Antal	1073	1103	2176
	% inom språk	100,0 %	100,0 %	100,0 %

p = .019

Tabell 5. Högsta yrkesutbildningsnivå per språkgrupp

Högsta utbildningsnivå * Språk Korstabellering

Högsta utbildningsnivå		Språk		Total
		Finska	Svenska	
Lägre än folkskola	Antal	5	10	15
	% inom språk	0,5 %	0,9 %	0,7 %
Folk- eller medborgarskola	Antal	213	211	424
	% inom språk	19,8 %	19,2 %	19,5 %
Grund- eller mellanskola	Antal	122	123	245
	% inom språk	11,3 %	11,2 %	11,3 %
Student	Antal	50	46	96
	% inom språk	4,7 %	4,2 %	4,4 %
Yrkesutbildning	Antal	528	507	1035
	% inom språk	49,1 %	46,1 %	47,6 %
Högskoleexamen	Antal	157	203	360
	% inom språk	14,6 %	18,5 %	16,6 %
Total	Antal	1075	1100	2175
	% inom språk	100,0 %	100,0 %	100,0 %

p = .164

Tabell 6. Hushållens nettoinkomster per språkgrupp

Hushållens nettoinkomster * Språk Korstabellering

Hushållens netto		Språk		Total
		Finska	Svenska	
Under 1000 €	Antal	104	89	193
	% inom språk	9,9 %	8,4 %	9,1 %
1001-2000 €	Antal	315	304	619
	% inom språk	29,9 %	28,6 %	29,3 %
2001-5000 €	Antal	560	612	1172
	% inom språk	53,1 %	57,6 %	55,4 %
Över 5000 €	Antal	75	57	132
	% inom språk	7,1 %	5,4 %	6,2 %
Total	Antal	1054	1062	2116
	% inom språk	100,0 %	100,0 %	100,0 %

p = .107

en femtedel av både den finsk- och svenskspråkiga gruppen. Det finns något fler med högskoleexamen i den svenskspråkiga än i den finskspråkiga gruppen.

Vad gäller hushållens resurser, det vill säga nettoin-

komsterna, är det bara en liten skillnad mellan grupperna, vilket framgår av tabell 6. De svenskspråkiga är proportionellt något fler i inkomstgruppen 2 001–5 000 euro, medan de finskspråkiga proportionellt sett är något fler i den högre inkomstgruppen. Skillnaderna är dock inte statistiskt betydelsefulla.

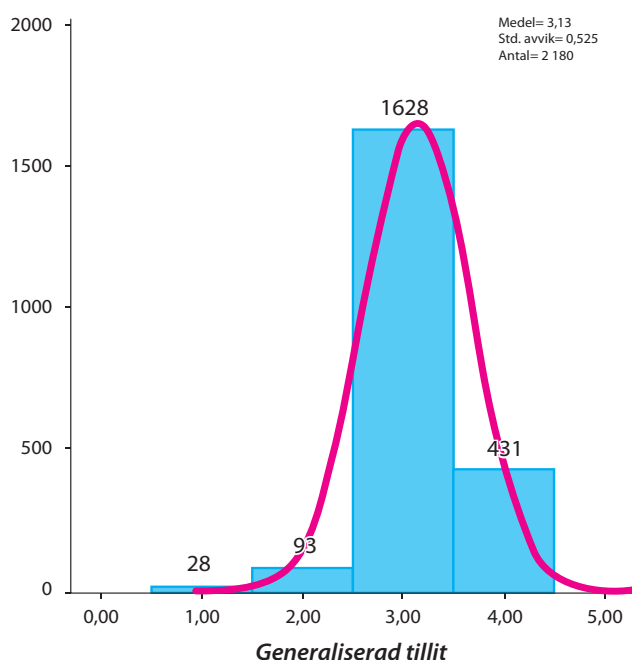
Undersökningen fokuserar på att utreda företeelser som är relaterade till socialt kapital, hälsa och kollektivt deltagande samt användning av informationsteknik.

3.1 Tillit och deltagande

Generaliserad tillit (generalized trust) är en vida använd variabel i undersökningar som behandlar socialt kapital. Till exempel presenteras den för deltagarna i undersökningarna World Value Survey och European Social Survey.

Amerikanen Robert Putnam är en av upphovsmännen till en nutida empirisk undersökning om socialt kapital. Med socialt kapital menar han medborgarnas ömsesidiga tillit, normer och nätverk som förbättrar funktionen hos gemenskaper och samhällen (närmare i Hyypäs och Kajanojas kapitel i denna bok). Putnam anser att socialt kapital är en samhällselig egenskap; den tillhör framförallt medborgarsamhället där samverkan och lokalsamhällen är en väsentlig del. Socialt kapital är produktivt till sin natur och relaterat till något allmänt positivt. På grund av den samhällseliga naturen kan inte socialt kapital hänföras till någons privategendom (Putnam 1993:167–170). Det sociala kapitalets former, som tillit, sociala normer och nätverk, kan i praktiken öka.

I internationella jämförelser frågar man ofta på följande sätt om generaliserad tillit: *Anser du att man kan lita på människor eller att man inte kan vara nog försiktig när det gäller människor?* Finland har profilerat sig som ett land med ganska hög generaliserad tillit i sådana jämförelser.

Figur 1. Generaliserad tillit: histogram och normalfördelning.

I denna undersökning blev deltagarna tillfrågade: *Anser du att man i allmänhet kan lita på människor?* Svartalternativen var 1) *Ja, i stor utsträckning*, 2) *Ja, i viss utsträckning*, 3) *Nej, knappt* och 4) *Nej, inte alls*. Histogrammet (figur 1) visar svarsfördelning för hela materialet. Variabelvärdena på skalan har kastats om så att svarsalternativet 4) *Nej, inte alls* har variabelvärdet 1 och svarsalternativet 1) *Ja, i stor utsträckning* får värdet 4. Ju högre variabelvärdet är, desto högre tillit motsvarade det således.

Majoriteten av informanterna litar i allmänhet på sina medmänniskor, då endast 121 personer har valt ett negativt alternativ. Det finns dock vissa skillnader (som är statistiskt betydelsefulla) mellan finsk- och svenskspråkiga när det gäller generaliserad tillit. Medelvärden är 3,05 för de finskspråkiga och 3,20 för de svenskspråkiga.

Det finns också en tydlig skillnad mellan grupperna vad gäller deltagande i talkoarbete eller andra samhällseliga nyttoaktiviteter: de senaste 12 månaderna hade 66 procent av de svenskspråkiga och 58 procent av de finskspråkiga deltagit i ifrågasvarande aktiviteter.

Det uppträder ganska stora skillnader grupperna emellan när det gäller deltagande i organisationers verksamhet. Av de svenskspråkiga är 16 procent medlemmar i något politiskt parti medan 7 procent av de finskspråkiga är det. Dessutom är de svenskspråkiga mycket oftare än de finskspråkiga aktiva i någon förening, även om det inte framkommer någon skillnad mellan grupperna i föreningsmedlemskap (medlem i någon förening). De svenskspråkiga känner oftare en kommunaltjänsteman som skulle kunna driva en fråga som är viktig för informanterna (44 procent av de svenskspråkiga och 34 procent av de finskspråkiga känner en sådan tjänsteman i den egna hemkommunen).

3.2 Arbetsförmåga och hälsa

Totalt ansåg sig nästan 86 procent ha utmärkt eller god arbetsförmåga. Endast 2 procent upplevde att de hade dålig eller mycket dålig arbetsförmåga. I tabell 7 är arbetsförmågan indelad efter språkgrupperna.

Av tabellen framgår att de svenskspråkiga upplever att den egna arbetsförmågan är bättre än vad de finskspråkiga gör. Skillnaden är statistiskt betydelsefull. På frågan om det allmänna hälsotillståndet (svartalternativen var utmärkt, mycket god, god, tillfredsställande och dålig) upplever majoriteten av undersökningens deltagare att den egna hälsan är åtminstone god, vilket framgår av tabell 8. Det är i princip ingen skillnad i det upplevda hälsotillståndet grupperna emellan.

När enkäten fylldes i använde 51 procent av de finskspråkiga och 50 procent av de svenskspråkiga receptbelagd medicin som skrivits ut av en läkare ($p = .502$). Det råder inga större skillnader mellan grupperna när det gäller rökning och snusning; i båda grupper var det ungefär fyra femtedelar som varken rökte eller använde tobak på annat sätt. Det är däremot en stor skillnad i användningen av alkohol som berusnings-

Tabell 7. Upplevd arbetsförmåga per språkgrupp

Arbetsförmåga * Språk Korstabellering

Arbetsförmåga		Språk		Total
		Finska	Svenska	
Utmärkt	Antal	240	240	480
	% inom språk	32,3 %	33,4 %	32,9 %
God	Antal	376	409	785
	% inom språk	50,7 %	56,9 %	53,7 %
Medelmåttig	Antal	102	62	164
	% inom språk	13,7 %	8,6 %	11,2 %
Dålig	Antal	16	7	23
	% inom språk	2,2 %	1,0 %	1,6 %
Mycket dålig	Antal	8	1	9
	% inom språk	1,1 %	0,1 %	0,6 %
Total	Antal	742	719	1461
	% inom språk	100,0 %	100,0 %	100,0 %

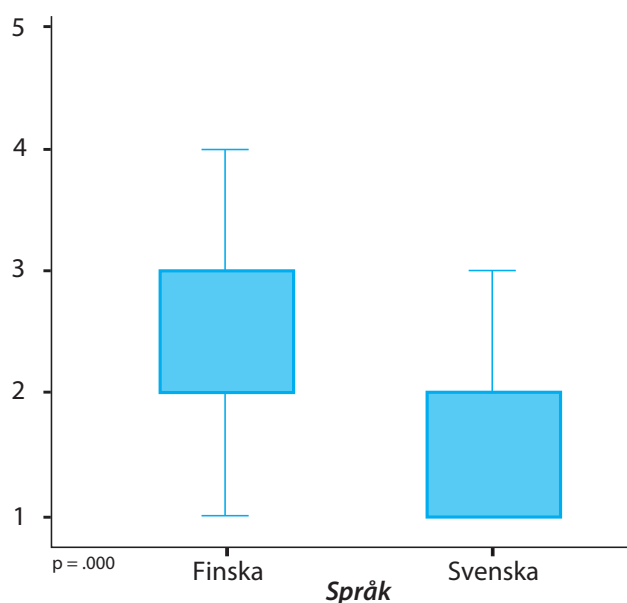
p = .001

Tabell 8. Upplevd hälsa per språkgrupp

Allmän hälsa * Språk Korstabellering

Allmän hälsa		Språk		Total
		Finska	Svenska	
Utmärkt	Antal	115	119	234
	% inom språk	10,8 %	10,9 %	10,9 %
Mycket god	Antal	346	362	708
	% inom språk	32,6 %	33,1 %	32,8 %
God	Antal	338	379	717
	% inom språk	31,8 %	34,6 %	33,3 %
Tillfredsställande	Antal	226	209	435
	% inom språk	21,3 %	19,1 %	20,2 %
Dålig	Antal	37	25	62
	% inom språk	3,5 %	2,3 %	2,9 %
Total	Antal	1062	1094	2156
	% inom språk	100,0 %	100,0 %	100,0 %

p = .259

Figur 2. Användning av alkohol som berusningsmedel per grupp.

medel, vilket framgår av boxplot-diagrammet, figur 2.

Svarsalternativ 1 innebär att svarspersonen aldrig använder alkohol som berusningsmedel och svarsalternativ 5 att personen använder alkohol oftare än en gång i veckan för att bli berusad. Man använder boxplot-diagram för att illustrera placerings- och spridningstalen av svarsfördelningen på avstånds- och relationsskalan. Så här tolkar man boxplot-diagram: Den färgade lådan (box) innehåller 50 procent av observationen. Lådans nedre kant är den nedre kvartilen och den övre kanten är den övre kvartilen. boxplot-diagrammet visar att de finskspråkigas användning av alkohol som berusningsmedel är betydligt högre än de svenskspråkigas.

Enkäten innehåller många frågor om hälsa, motion och livskvalitet. De finskspråkiga lider t.ex. av sömnlöshet i något större utsträckning än de svenskspråkiga. I tabell 9 visas hur ofta informanterna motionerar minst en halvtimme åt gången i respektive språkgrupp.

Det uppträder endast små skillnader grupperna emellan vad gäller motionsutövning. I gruppen med finskspråkiga finns det något fler som motionerar minst en halvtimme varje dag än i den svenskspråkiga gruppen, men totalt sett är skillnaderna mellan språkgrupperna obetydliga vad gäller motion.

Tabell 9. Motionsutövning per språkgrupp

Hur ofta informanterna motionerar minst en halv timme åt gången * Språk korstabellering

Hur ofta informanterna motionerar en halv timme		Språk		Total
		Finska	Svenska	
Dagligen	Antal	151	122	273
	% inom språk	14,2 %	11,2 %	12,7 %
4-6 gånger per vecka	Antal	204	247	451
	% inom språk	19,2 %	22,6 %	20,9 %
2-3 gånger per vecka	Antal	391	412	803
	% inom språk	36,8 %	37,7 %	37,2 %
En gång per vecka	Antal	146	162	308
	% inom språk	13,6 %	14,8 %	14,3 %
2-3 gånger per månad	Antal	93	79	172
	% inom språk	8,7 %	7,2 %	8,0 %
Några gånger per år eller mindre	Antal	78	71	149
	% inom språk	7,3 %	6,5 %	6,9 %
Total	Antal	1063	1093	2156
	% inom språk	100,0 %	100,0 %	100,0 %

p = .087

3.3 Information och kommunikation

En del av enkäten består av frågor om användning av olika medier inom informations- och kommunikationsteknologi.

Deltagarna i undersökningen använde Internet i genomsnitt drygt sju timmar i veckan. Internetanvändning är starkt kopplad till ålder, vilket framgår av tabell 10.

Det uppdagas en mycket intressant skillnad i de svensk- och finskspråkigas förhållningssätt till Internet. Betydligt fler finskspråkiga instämmer i påståendet att det är enklare att avslöja sina innersta känslor i diskussioner på Internet än till exempel under ett samtal på en restaurang, tabell 11.

Tabell 10. Internetanvändning per åldersgrupp

Internetanvändning, timmar per vecka

Åldersgrupp	medel	Antal	Standard avvikelse
20-24	11,04	56	10,658
25-29	11,25	107	15,750
30-34	8,70	130	10,763
35-39	7,99	162	9,557
40-44	8,32	183	11,113
45-49	7,31	179	9,027
50-54	6,14	213	6,560
55-59	6,72	179	6,857
60-64	4,74	178	5,738
65-69	5,27	110	5,236
70+	5,45	47	6,560
Total	7,30	1544	9,271

p = .000

Tabell 11. Internet som ett forum för att avslöja sina innersta känslor per språkgrupp

Det är enklare att avslöja sina innersta känslor i diskussioner på Internet än...
* Språk korstabellering

Det är enklare att avslöja sina innersta känslor i diskussioner på Internet		Språk		Total
		Finska	Svenska	
Helt av samma åsikt	Antal	79	32	111
	% inom språk	8,7 %	3,6 %	6,1 %
Delvis av samma åsikt	Antal	333	261	594
	% inom språk	36,6 %	29,0 %	32,8 %
Delvis av annan åsikt	Antal	336	295	631
	% inom språk	36,9 %	32,8 %	34,9 %
Helt av annan åsikt	Antal	162	311	473
	% inom språk	17,8 %	34,6 %	26,1 %
Total	Antal	910	899	1809
	% inom språk	100,0 %	100,0 %	100,0 %

p = .000

3.4 Gemenskap, utredande analysnivå

I det följande granskar vi genom en logistisk regressionsanalys hur olika sociodemografiska variabler utreder deltagande i talkoarbete eller andra samhälleliga nyttoaktiviteter de senaste 12 månaderna.

Den utredande variabeln har två klasser (0 och 1). Klass 0 innebär att man tillhör gruppen som inte har deltagit i talkoarbete eller andra samhälleliga nyttoaktiviteter under de senaste tolv månaderna. Materialet utgörs av sammanlagt 861 sådana personer, alltså 39 procent. Majoriteten på 1 375 personer (61 %) tillhör den utredda variabelns klass 1, det vill säga att de har deltagit i talkoarbete eller andra samhälleliga nyttoaktiviteter de senaste 12 månaderna, tabell 12.

Deltagande i talkoarbete utreds genom kön, ålder, språkgrupp, hushållets nettoinkomster och medlemskap i ett politiskt parti.

Variabler:

Kön (K1); 1 = man, 2 = kvinna

Åldersgrupper; 1 = < 36, 2 = 36-50, 3 = 51-64 och 4 = > 65

Tabell 12. Utredande variabel

Deltagande i talkoarbete

Gällande	Antal	Procent	Gällande procent	Kumulativ procent
0,00	861	38,8 %	38,8 %	38,8 %
1,00	1357	61,2 %	61,2 %	100,0 %
Total	2218	100,0 %	100,0 %	

Språk; 1 = Finska, 2 = Svenska

Hushållets nettoinkomster (K13); 1 = under 1 000 €,

2 = 1 001-2 000 €, 3 = 2 001-5 000 € och 4 = över 5 000 €

Medlem i ett politiskt parti (K34); 1 = ja, 2 = nej

De viktigaste resultaten från den logistiska regressionsanalysen framgår av tabell 13. Modellen utreder med andra ord deltagandet i talkoarbete eller "oddsen" att tillhöra gruppen som de senaste 12 månaderna har deltagit i talkoarbete eller andra samhälleliga nyttoaktiviteter. I tabell 13 tolkas variablernas samband med deltagande i talkoarbete. Tanken är att man för varje variabel anger en jämförelseklass som de övriga klasserna ska jämföras med. Utifrån analysens vadslagningsförhållande (oddskvoten att tillhöra gruppen som deltar i talkoarbete eller andra samhälleliga nyttoaktiviteter) avgör man om den granskade faktorklassen ökar eller minskar oddsden. Den tidigare valda referensklassen (här är det den första klassen för respektive utredande variabel) fungerar som jämförelsenivå för de variabler som valts till kategorier.

Exp(B) illustrerar ändringen av oddsnivån när enheten för en utredande variabel ändras. Män får värdet 1 som referensgrupp och kvinnor värdet 0,71, män har alltså oftare än kvinnor deltagit i talkoarbete. Skillnaden mellan könen vad gäller deltagande är statistiskt mycket betydelsefull. Den yngsta åldersgruppen är referensgrupp, och de som mest aktivt deltar i talkoarbete och andra samhälle-

Tabell 13. Faktorer som förutsäger deltagande i talkoarbete

	Exp(B)+sig.
Kön	
Man	1
Kvinna	0,71***
Åldersgrupper	
<36	1
36-50	1,55**
51-64	1,21
>65	1,38**
Språk	
Finskspråkig	1
Svenskspråkig	1,38**
Hushållets nettoinkomster	
under 1 000 €	1
1 001 - 2 000 €	1,86**
2 001 - 5 000 €	2,24***
över 5 000 €	2,67***
Medlem i ett politiskt parti	
Ja	1
Nej	0,38***

Signifikansnivå: * p < .05 ** p < .01 *** p < .001

liga nyttoaktiviteter är personer som tillhör åldersgrupp 36–50 år och den allra äldsta åldersgruppen.

De svenskspråkiga deltar i större utsträckning än de finskspråkiga (odds ratio för de svenskspråkiga är 1,38) och skillnaden mellan språkgrupperna är statistiskt betydelsefull. Inkomstnivån har även en tydlig inverkan på aktiviteten av deltagande. Sannolikheten att delta i tal-koarbete är 2,7 gånger högre i gruppen med högst nettoinkomster jämfört med den allra lägsta inkomstgruppen (under 1 000 euro per månad). Aktiviteten av deltagande är sannolikt också mycket högre om man är medlem i ett politiskt parti, vilket är statistiskt mycket betydelsefullt.

I tabellen ovan är det vid en jämförelse mellan språkgrupperna centralt att tal-koaktiviteten skiljer sig mellan de svensk- och finskspråkiga på ett statistiskt betydelsefullt sätt, trots att kön, ålder, inkomstnivå och medlemskap i ett politiskt parti standardiseras mellan språkgrupperna.

3.5 Avslutning

Det insamlade materialet är intressant och teoretiskt representativt för jämförande undersökning av många slags frågor. Materialet har samlats in specifikt för jämförelse mellan finsk- och svenskspråkiga delar av befolkningen. Detta gör det möjligt att använda systematiska analysmetoder som utnyttjar elaborationsstrategin, varvid man får fram exakt, variabelspecifik information om hur olika företeelser uppträder bland finsk- och svenskspråkiga.

I analysen av materialet används undersökningsmetoder för utredande analys. I en utredande undersökning är man intresserad av orsakerna till en företeelse. Om det finns ett verkligt samband mellan två företeelser råder det

ofrånkomligen samvariation mellan dem, men den omvända ekvationen gäller inte. Den självklara utgångspunkten för en utredande analysnivå är att samvariationen mellan två företeelser är ofrånkomlig, men ännu inte ett tillräckligt villkor när man visar att en företeelse (variabel, t.ex. inkomstnivå eller språkgrupp) har ett samband med eller påverkar en annan företeelse (t.ex. upplevd hälsa eller socialt kapital) (Alkula et al. 1994:200, Töttö 2000:114).

I bästa fall påminner en analys av kvantitativt material om ett klassiskt vetenskapligt provarrangemang som ofta innehåller reflektioner kring orsakssambandet mellan företeelser – deras kausalitet. Situationen i ett provarrangemang efterbildas också ofta i undersökningar som utförs med enkätmaterial. I motsats till en forskare som använder ett provarrangemang, som i förväg kan justera och välja ut de faktorer som påverkar den undersökta företeelsen och som är föremål för mätning, måste forskaren som bearbetar enkätmaterial med hjälp av elaborationsstrategin i efterhand konstruera ett arrangemang som påminner om motsvarande situation (Jokivuori & Hietala 2007:18).

Källor

- Alkula, T; Pöntinen, S & Ylöstalo P. 1994, Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät. Juva: WSOY.
- Jokivuori, P & Hietala, R. 2007, Määrällisiä tarinoita. Monimuuttujamenetelmien käyttö ja tulkinta. Helsinki: WSOY.
- Putnam, R.D. 1993, How to Make Democracy Work, Princeton: Princeton University Press.
- Töttö, P. 2004, Syvällistä ja pinnallista. Teoria, empiria ja kausalisuus sosiaalitutkimuksessa. Tampere: Vastapaino.

4. Social tillit bland de svenskspråkiga och finskspråkiga i Östra Nyland och Österbotten

Jukka Surakka

Förtroendet, eller i vår bok hellre tilliten, har definierats inom olika vetenskapliga gebit, t.ex. i filosofi, sociologi, psykologi, juridik, politik och ekonomi. Filosofiska definitioner kan delas i två grupper: en del filosofer betonar den rationellt kognitiva sidan, medan andra filosofer, t.ex. Lars Hertzberg (1988) och Olli Lagerspetz (1998), argumenterar för den affektiva och emotionella (psykologiska) sidan av tilliten. Bland sociologer skriver Adam Seligman (1997) liksom ovannämnda finlandssvenska filosofer om det kognitiva förtroendet och den affektiva tilliten: det förra har ansetts vara en förutseende kognition som riktar sig mot ett abstrakt system (organisation, myndighet, stat, o.s.v.) och är således hierarkiskt och vertikalt (Uslaner 1999, 2002). Tilliten däremot är ett personlighetsdrag som fungerar horisontellt mellan jämlika individer. Putnam (1993) beskriver begreppet socialt kapital som inslag i samhällsorganisationen, vilket inkluderar förtroende, värderingar, normer och nätverk som kan förbättra individens välmående och samhällseffektivitet. Putnam fann att områden i Italien som hade en tradition av ett rikt föreningsliv också hade bättre fungerande samhällseliga och politiska institutioner, och medborgarna var mera engagerade i gemensamma frågor. Putnam konstaterade att föreningslivet i de framgångsrika områdena hade bidragit till att skapa täta horisontella nätverk baserade på tillit. Samhällen som präglas av hierarkiska nätverk och misstro lider av bristande utveckling, lägre välstånd och sämre fungerande samhällseliga och politiska institutioner. I de italienska områden som Putnam studerade illustrerades detta med de norra regionerna i Italien, där medborgarna hade lärt sig att samarbeta och dra nytta av de horisontella nätverken som var baserade på tillit. I de områdena hade välstånd uppstått. I södra Italien präglades relationerna av misstro och brist på samarbete, eftersom det saknades en tradition av samarbete i organisationerna. De nätverk som fanns i södra Italien var hierarkiska och präglades av beroendeförhållanden och brist på tillit, vilket skapar korrption och bristande utveckling (Putnam 1993).

Enligt Lin (2001) beror de fungerande sociala nätverkens

nytta för samhället på bättre informationsflöde genom nätverken och att opportunistiskt beteende lättare upptäcks. Det finns också möjlighet att utöva påtryckningar genom kontakter och man kan därigenom få inflytande. En egenskap som Lin tillskriver det sociala kapitalet är att det ger individen trovärdighet; att någon egenskap hos individens kontakter i nätverket tillskrivs nätverkets egenskaper.

Social tillit stimulerar till social samverkan och ökar effektivt samarbetet inom samhället. Putnam (1993, 2000) har skrivit att social tillit är samarbetets smörjmedel; ju större tillit desto bättre samarbete. Allmän tillit eller social tillit visar man både för folk man känner och för främlingar. Enligt Putnam (2000) ökar det möjligheten till engagemang och till frivilligarbete i allmänna göromål och uppgifter. Putnam ser tillit som ett element i det sociala kapitalet och som en av de viktigaste komponenterna i sociala organisationer jämsides med normer och nätverk. Tilliten är till och med viktigare än informationen. Varför skulle någon göra något med någon, om det inte fanns tillit? Och om du inte litar på en människa, vad gör du när du är misstänksam och saknar tillit? Vad händer t.ex. i en organisation om man inte riktigt kan lita på varandra - jo, man förhandlar, köpslår och bevakar ständigt sina positioner. Det är tråkigt och ineffektivt och oftast onödigt.

Det är också viktigt att skilja mellan generaliserad och partikulär tillit (Jokivuori i denna bok). Om man anser att de flesta människor är pålitliga handlar det om generaliserat förtroende. Uslaner (1999) ansåg att det generaliserade förtroendet grundar sig på gemensamma erfarenheter och moral. Fundamentet till det generaliserade förtroendet kan finnas i det moraliska förtroendet. Den sociala delaktighet som finns mellan människor som sjunger i kör, äter middag tillsammans eller deltar i olika evenemang tillsammans stärker den partikulära sociala tilliten medan den inte ökar det generaliserade förtroendet (Uslaner 2002).

Den partikulära sociala tilliten grundar sig på erfarenheter av likadana människor och omfattar inte främlingar. Man skulle kunna tro att denna form av tillit inte har någon större samhällsnytta, eftersom den kan skapa en

”vi mot de andra-upplevelse”. Avgörande är hur vidsträckt ens moraliska gemenskap är (Uslaner 2002). Ändå är det svårt att skilja generaliserad tillit från partikulär tillit i teorier om socialt kapital. Man kan kanske tala om social tillit som täcker både lika och olika gemenskaper. I teorin om socialt kapital brukar man tala om horisontellt ”bridging” och ”bonding” samt vertikalt ”linking”. ”Linking” eller vertikalt socialt kapital behöver förtroende i den bemärkelse som Seligman och Uslaner använder begreppet, d.v.s. vertikalt hierarkiskt förtroende för myndigheter. Hyypä brukar definiera socialt kapital som enbart horisontellt (2002, 2007, 2010).

4.1 Social tillit

Den klassiska förtroenderelationen är det känslomässiga förtroendet mellan två personer som känner varandra. Detta är en direkt form av tillit, som är balanserad och symmetrisk, eftersom båda litar på varandra och är pålitliga. Den ömsesidiga formen av tillit kan förstärkas av sanktioner och normer. Denna känslomässiga typ av tillit förekommer vanligen mellan familjemedlemmar och mellan nära vänner. Den intermediära tilliten behöver en förmedlare i en förtroenderelation där två främmande personer kan ha tillit till varandra om en person båda känner går i godo för dem (Uslaner 1999, 2002). I det här fallet grundar tilliten sig på förmedlaren personliga egenskaper och pålitlighet och inte på känslomässiga band, d.v.s. förtroendeförhållandet är inte symmetriskt. Ur samhällets synpunkt är den kollektiva tilliten den viktigaste formen av förtroende. Den kollektiva tilliten omfattar människor som man kommer i kontakt med, men med vilka man inte utvecklar personliga relationer. Denna form av tillit anses vara en av de grundläggande faktorerna för skapandet av samhällsidentitet och demokrati (Putnam 1993, 2000).

Levnadsvanorna och delaktigheten i samhället bestäms av socioekonomiska villkor, utbildning, civilstånd och kulturtraditioner. Putnam (1993) beskrev begreppet socialt kapital som ett inslag i samhället, vilket inkluderar ömsesidig tillit, värderingar, normer och nätverk som kan förbättra individens välmående och samhällseffektivitet. Senare har det kommit fram att ju mera socialt kapital samhället har, desto högre är överlevnaden (lägre dödlighet) (Hyypä 2007, 2010). Social delaktighet innebär att man deltar aktivt i gemenskaper, nätverk, samhällsaktivitet och politiska organisationer. Hyypä (1994, 2002, 2007, 2010) började på 1990-talet undersöka hälsoskillnader mellan de svenskspråkiga och finskspråkiga som bodde i samma kommuner i Österbotten. Trots att språkgrupperna är lika vad gäller socioekonomiska förhållanden, utbildning och användning av social- och hälsoservice, fanns det signifikanta skillnader i dödlighet, sjuklighet och antal sjukpensionerade mellan den svenskspråkiga och den finskspråkiga befolkningen. Skillnaderna var klart till den svenskspråkiga befolkningens fördel (Hyypä & Mäki 2001a). Föreningsaktivitet, vänskapsnätverk och religiöst engagemang hade ett signifikant samband med god självrapporterad hälsa (Hyypä & Mäki 2001b, 2003). Efter fle-

ra undersökningar mellan 1997 och 2003 drog författarna Hyypä och Mäki slutsatsen att det finns mer socialt kapital i den svenskspråkiga gemenskapen (se empirisk litteratur: Hyypä 2002, 2007, 2010). Denna slutsats har sedan bekräftats av andra forskare (Nyqvist et al. 2008).

Sociala nätverk och band är viktiga stöpelar i begreppet ”socialt kapital” (Putnam 1993, 2000, Hyypä 2002). Man kan anta att människor litar på varandra om de känner varandra. Social tillit har stor betydelse i ömsesidiga relationer och i kommunikationen mellan människor. Social tillit kan skapa hållbarhet i människornas relationer, men man vet inte med säkerhet vad som kommer först, tilliten eller det sociala nätverket. Ändå är socialt kapital starkt beroende av tilliten, vilket kan leda till effektiv kunskapsförmedling, till känslan av allmänna växelverkande relationer, och som bäst, till en samhällelig norm av ömsesidig tillit.

Även enligt Fukuyama (1995) är förtroendet både ett tillstånd och en effekt av andra egenskaper i det sociala kapitalet, inklusive kollektiva värderingar och sociala nätverk, vilka i sin tur ökar den sociala sammanhållningen. Specifikt förtroende finns hos små befolkningsgrupper, hos likasinnade människor som har likadana värderingar och normer. Däremot baserar sig förtroendet på utbyte; om det inte finns något utbyte eller någon handel mellan människor, väcker och förstärker det misstroende. Man kan utbyta erfarenheter, tankar och känslor vilket betyder att förtroendet enligt Fukuyama inte bygger och vilar enbart på faktakunskaper, d.v.s. kognitiva faktorer. Förtroendet kräver öppenhet och känslor, erfarenhet och intuition. Att bygga upp en förtroenderelation är en process där kunskap och förståelse växer genom växelverkande interaktion och erfarenhet (Blois 1999, Uslaner 2008).

I Finland och i de övriga nordiska staterna har man uppmätt höga nivåer av förtroende inom länder och i nationer (Norris 2002, World Value Survey 2002, Bäck 2006, Kajanojas kapitel i denna bok). Det höga förtroendet har man förklarat med den s.k. skandinaviska välfärdsmodellen som dessa stater erbjuder sina medborgare (Rothstein 2002), den socioekonomiska jämlikheten och (Rothstein & Uslaner 2005) den kulturella homogeniteten och de likartade normerna (Zak & Knack 2001). De skandinaviska länderna är samhällen med stark social tillit, men också jämlika välfärdsstater (World Value Survey 2002).

Tillit och förtroende har en stark position bland medborgarna i Finland. I internationella jämförelser har Finland visat höga nivåer i förtroende. Enligt fritidsstudien från Statistikcentralen litar 81 % av finländarna rent generellt på andra människor, och enligt World Value Survey (2002) litade 58 % av finländarna på andra människor. Detta kan delvis förklaras med Zaks och Knacks (2001) resultat som rapporterade att länder med små inkomstskillnader och homogenitet beträffande raser utgör en god jordmån för utveckling av socialt förtroende.

Den partikulära tilliten (förtroendet för bekanta individer) är relativt stark i Svenskfinland. Barometern (Bäck 2008) visade att tilliten till familj (98 %) och vänner (92 %) var starkast och att tilliten till grannar, arbets- och studiekamrater var lite svagare, d.v.s. hos 50 % av de intervjuade. Enligt samma barometer fanns det regionala skillna-

der i tilliten i Svenskfinland: 84 % av de svenskspråkiga i Mellannyaaland svarade jakande på frågan om tillit, i Norra Österbotten 82 %, i Södra Österbotten 72 % och på Åland 75 %. Ålänningar litade t.o.m. på obekanta finländare och utlänningar. På en skala mellan 0 och 9 för tilliten blev genomsnittet för hela Svenskfinland 5,0. Det högsta medeltalet fanns i Norra Österbotten (5,3) och det lägsta i Södra Österbotten (4,6). Mest tillit fanns i åldersklassen 35-44 år (5,8), och de gifta och sammanboende finlandssvenskarna (5,1) rapporterade mera tillit än de ensamstående (4,6) (Bäck 2008). Utbildningsnivån hade också inverkan på tilliten, eftersom högre utbildning gav mera tillit. Likaså rapporterade personer i yrkeslivet och studerande mera tillit än arbetslösa och pensionärer.

En brittisk enkät visade att informanterna litade mera på sina egna läkare eller sin egna lärare än på vården och lärare i allmänhet (Tonkiss & Passey 1999) – i sådana fall handlar förtroende om relationer mellan individer. Medan vänskap är ett ideal, kan fenomenet "tillit" tillämpas mera omfattande om interaktion mellan individer som inte känner sig säkra genom något kontrakt eller genom lagen; tillit kunde omfatta alla människor från de närmaste till främlingar. Kort sagt, vi litar på "tillit" i osäkra situationer med andra människor: tillit är en metod man använder för att bearbeta den sociala interaktionens risker (Luhmann 1988, Letki 2006, Abbott & Freeth 2008).

Social tillit har en koppling till solidaritet, som höjer beredskapen att hjälpa andra människor och stödja dem. Det är lättare att vara solidarisk om man litar på andra människor, solidariteten har många gynnsamma effekter på den nationella identiteten, samfundets identitet och för en fungerande demokrati. Tillit bidrar till skapandet av en samarbetskultur och en gemensam identitet som bl.a. gör att folk engagerar sig i samhällslivet och i olika medborgaraktiviteter. Samtidigt hjälper det att lösa meningsskilljaktigheter genom att folk söker kompromisslösningar. Enligt Uslaner (2002) ökar hög tillit tolerans. Då handlar det om generaliserad tillit och inte partikulär, eftersom den generaliserade tilliten sammanför olika och främmande människor. Med andra ord; de som litar på människor i allmänhet är mera positivt inställda till det okända och främmande, t.ex. till invandrare, olika minoritetsgrupper o.s.v. Synen och förväntningarna är också av det positiva slaget bland dem som litar på folk i allmänhet, t.ex. när det gäller invandringen så tror de tillitsfulla att invandrarna bidrar med mera nytta än skada i samhället vad gäller ekonomi och kultur. De som har tillit är inte rädda för folk som är olika och de accepterar andra människors värderingar lättare (Uslaner 2002).

Finland har en svenskspråkig minoritet som uppfyller de fyra viktigaste kriterierna för etnicitet: självidentifikation, språk, social struktur och århundraden av traditioner (Allardt & Stark 1981, Mc Rae 1997). I Finland uppgår den svenskspråkiga minoriteten till 5,5 % av hela populationen och flesta lever längs kusten från Lovisa i öst till Karleby i norr. Svenskspråkiga och finskspråkiga är likadana i de flesta avseenden gällande socioekonomisk status och utbildning, de svenskspråkiga har dock högre medellivslängd och bättre hälsa. Märkbare skillnader har påträffats i antalet självmord, i dödsfall orsakade av våld och olyckor, i kar-

diovaskulära dödsorsaker och i medellivslängd (Hyypä & Mäki 2001a, Koskinen & Martelin 2003). Gemensam nämnare för resultaten ovan är de konventionella hälsoriskernas ologiskhet, inklusive socioekonomisk status, som inte kan förklara de märkbara skillnaderna mellan språkgrupperna. Dessa olikheter i hälsa och välmående kan alltså inte enbart förklaras med allmänna hälsofaktorer. Ny forskning visar att svensktalande samfund har rikligt med socialt kapital (Hyypä & Mäki 2000, Hyypä 2002, Sundback & Nyqvist 2010) och även mera socialt kapital än motsvarande finskspråkiga (Hyypä 2010). Social eller allmän tillit eller förtroende har ansetts vara en förmedlande faktor eller slutprodukt i fråga om socialt kapital.

Finlandssvenskarnas kulturindikationer har man kartlagt under 1990-talet. Resultaten belyste hur kulturella värnor skiljer sig mellan olika finlandssvenska regioner (t.ex. Airo 1994). Hyypä och Mäki (2003) undersökte hälsoskillnader mellan svenskspråkiga och finskspråkiga invånare i Österbotten i Finland. Trots att de båda språksamhällena är lika varandra när det gäller socioekonomisk status, utbildning och användning av hälsovård, så rapporterades signifikanta skillnader i dödlighet, sjuklighet och funktionshinder mellan den svenskspråkiga minoritetsbefolkningen och den finskspråkiga majoritetsbefolkningen, skillnaderna var till den svenskspråkiga befolkningens fördel. Föreningsaktivitet, vänskapsnätverk och religiöst engagemang hade ett signifikant samband med god självrapporterad hälsa. Författarna drog den slutsatsen att det finns mer socialt kapital i den svenskspråkiga gruppen. Det finns flera andra markörer som visar indikationer på socialt kapital eller socialt deltagande, bl.a. biblioteksbesök där antalet lånade böcker har ett samband med befolkningens välmående och en högre utlåningsfrekvens hade samband med lägre mortalitet (Fukuda et al. 2005). Cattell (2001) gjorde en kvalitativ djupintervjustudie i fattiga bostadsområden i London, och fann att olika nätverksstrukturer visade sig ha betydelse för produktionen av socialt kapital. Förmåga att hantera stress samt förnöjsamhet och hoppfullhet rapporterades som fördelar.

Social tillit har bedömts vara källan till, den förmedlande mekanismen, eller resultatet av socialt kapital (t.ex. Kawachi et al. 2008). För att visa vikten av tillit respektive misstro i socialt kapital på individnivå i en språklig minoritetsgrupp och för att bevisa hypotesen att det finns en länk mellan tillit och välmående, undersökte vi relationen mellan social tillit, social misstro, språkgrupp, kön, ålder, familjens inkomster, utbildning, sociala nätverk, kyrkbesök och fysisk aktivitet i tvåspråkiga samhällen i Nyland och i Österbotten.

4.2 Metoder

Undersökningen gjordes med en postenkät eftersom det är ett effektivt sätt att nå folk. (Detaljerad metodologisk beskrivning i Jokivuoris kapitel in denna bok.) Enkäten var i form av ett strukturerat frågeformulär, för vi ville ha numeriska data som är lämpliga för statistiska analyser. Med den här typen av svar finns det möjligheter att också

Tabell 1. Språkindelningen i de fyra undersökta kommunerna

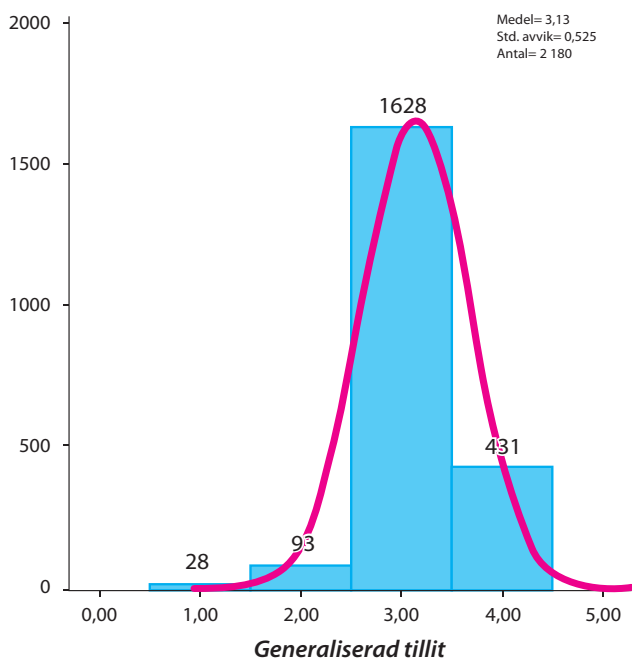
	Borgå	Lovisa	Jakobstad	Korsholm
Invånare	48000	7400	19800	18000
Svenska som modersmål (%)	33	39	55	71
Finska som modersmål (%)	64	58	42	29
Andra språkgrupper	3	3	3	

utföra jämförelser i olika frågor.

Samplet bestod av 4800 slumpmässigt valda människor, mellan 20 och 75 år, 50 % av dem talade finska och 50 % svenska som modersmål, tabell 1.

Totalt 1200 människor i varje kommun mottog enkäten som innehöll 132 frågor på mottagarens modersmål, frågorna handlade om medborgaraktiviteter, arbete, politisk aktivitet, motion, sömn, vakenhet, fritidsaktiviteter, IKT-aktiviteter, sociala nätverk och hälsa. Frågan som gällde tillit löd: "hur många nära vänner har du?" (skala från 1 till 5) och "hur många personer känner du som är så nära att ni kan prata nästan om allting i livet?" (1-5). Social tillit och misstro undersöktes med två frågor på följande sätt: "allmänt sagt, tror du att det går att lita på människor?" (1-4) och "tror du att de flesta människor skulle utnyttja dig om de fick tillfälle till det?" (yes/no) (World Value Survey 2002). Likaså förekom frågor om familjens inkomster, utbildning, fysisk aktivitet, sociala nätverk och fritidssysselsättningar.

Enkäten analyserades med MCA (Multiple Classification Analysis) och Multiple Logistic Regression Analysis (MLRA). MCA undersöker relationen mellan flera variabler och social tillit, och bestämmer effekten av varje prediktor både före och efter modifikation med andra pre-

Figur 1. Histogram och normalkurva för allmän social tillit.

diktorer i analysen. Variabeln social tillit låg mellan 1 och 4 och genomsnittet var 3.13 och standarddeviationen var 0.53, figur 1. (Se också Jokivuoris kapitel i denna bok).

4.3 Vilka svarade på enkäten?

Resultaten visade att den totala svarsfrekvensen var 46 %, N=2,175. Den var fördelad ganska jämnt mellan de fyra kommunerna: Lovisa (24 %), Borgå(26 %), Korsholm (25 %) och Jakobstad (25 %). Kvinnor var aktivare att svara på enkäten: 57 % mot 43 % för männen, de mest aktiva informanterna var svenskspråkiga kvinnor med en svarsfrekvens på 59 %. Den yngsta informanten var 20 år och den äldsta var 76 år, genomsnittsåldern var 52 år. Den höga genomsnittsåldern speglar den höga åldersstrukturen i de fyra kommunerna. Det kompletta materialet i "tillit"-frågorna var 46 % (n=1,100) bland svenskspråkiga och 45 % (n=1,075) bland finskspråkiga. Informanternas utbildningsnivå fördelade sig på följande sätt: 19 % hade gått folkskola eller medborgarskola, 11 % hade grundskoleexamen, 5 % hade studentexamen som högsta utbildning, 48 % hade yrkesinstitut- eller yrkeshögskoleexamen och 17 % hade högre högskoleexamen. Tjugofyra procent av informanterna ansträngde sig inte fysiskt utan såg mest på TV, 54 % motionerade flera gånger i veckan, mest i form av promenader, 20 % motionerade minst 3 gånger i veckan så att de blev svettiga och andfådda, och 2 % tränade i tävlingssyfte på fritiden regelbundet flera gånger i veckan.

Regressionsanalysen (tabell 2) och MCA- (Multiple Classification Analysis) analysen visade en märkbar skillnad i relationen mellan social tillit och språkgrupp (MCA 3.20 för svenskspråkiga och 3.06 för finskspråkiga), justerad för alla de ovannämnda variabler som familjeinkomster (MCA 3.26 för högsta vs 2.98 för lägsta inkomst), utbildning (MCA 3.28 för den högsta utbildningen vs 2.69 för den lägsta utbildningen) och fysisk aktivitet (MCA 3.15 för träning flera gånger i veckan). Svensktalande hade betyd-

Tabell 2. Regressionsanalys: språk och tillit

Fråga	Icke-standardiserad Koefficient	Standardiserad koefficient	T	Sig.
Konstant	2,260	,106	21,249	,000
Kön	-,023	,023	-,971	,331
Ålder	-,001	,001	-,039	,102
Familjeinkomster efter skatt	,107	,016	,152*	,000
Deltagande i frivilligarbete	,039	,025	,037	,159
Donerat pengar till välgörenhet	,065	,027	,057	,2425
Språk	,119	,023	,115*	5,172
Kyrkobesök	,057	,014	,091*	4,006
Hälsat på vänner i deras hem	,047	,016	,072*	2,928
Fått påhälsning av vänner i eget hem	,017	,015	,026	1,066
Spelat sällskapsspel	-,006	,010	-,014	-,603
Besökt bibliotek	,028	,012	,050	2,235

*Förutspår märkbart socialt förtroende

ligt flera nära vänner (MCA 3.15 för de mest aktiva vs 3.08 för de minst aktiva). Svenskspråkiga hade 2.5 gånger mindre misstro än finskspråkiga.

I vår studie ansåg 25 % av finlandssvenskarna att det "går att i hög grad att lita på andra människor", och enligt den finlandssvenska barometern år 2002 ansåg 19 % att man kan lita på andra människor "våldigt mycket". Samma barometer upprepades år 2006, och då hade förtroendevån "våldigt mycket" sjunkit till 15 %. Det lägre förtroendet kan knappast förklaras med regionala skillnader, för enligt samma barometer varierar skillnaderna i förtroendet ganska litet regionalt.

Vi fann mera social tillit och mindre social misstro hos den svenskspråkiga minoriteten än hos den finskspråkiga majoriteten i Finland. Skillnaderna var tydligt oberoende av demografiska eller hälsorelaterade faktorer som vi kontrollerade. Social tillit och misstro anses vara en av de mest viktiga dimensionerna i socialt kapital (Putnam 1993, 2000, Fukuyama 1995). Det har kastats fram att social tillit är den mekanism som eventuellt förenar det sociala kapitalet med hälsa och välmående på individnivå (t.ex. Kawachi et al. 2008). I de skandinaviska länderna har social tillit visat sig vara relaterad till populationens välmående, inklusive självuppskattad hälsa (Rostila 2007, Nummela 2008) och överlevnad (Hyypä et al. 2007a). Vi har bevisat en invers association mellan social misstro och självuppskattad hälsa i en tvärsnittsstudie hos den österbottniska populationen (Hyypä & Mäki 2001b, Hyypä & Mäki 2003). Nyligen visade en liknande tvärsnittsstudie att ömsesidig misstro var associerad med olycklighet bland japaner (Tokuda & Inoguchi 2008). Likaså var social misstro kopplad till förbättrad överlevnad både hos kvinnor och hos män i en tvärsnittsstudie i Ungern (Skrabski et al. 2004). Vår studie visade att svenskspråkiga har mera tillit än finskspråkiga i Finland, och den här studien är i linje med tidigare rapporter om språkminoritet och majoritet i Finland (Hyypä & Mäki 2001b, 2003, Nyqvist et al. 2008). Social tillit anses oftast vara en kognitiv del av socialt kapital. Svenskspråkiga verkar ha mera strukturellt socialt kapital - svenskspråkiga har nämligen starkare sociala nätverk jämfört med finskspråkiga (Hyypä & Mäki 2003). Historiskt sett stöds den svenskspråkiga minoriteten etniskt av den konstitutionella rätten, det utbredda nätverket av institutioner och organisationer, samt utbildningssystemet (McRae 1999).

Den moraliska tilliten bygger på synen på världen som en vänlig plats med välmående människor (Uslaner 2002). Det krävs optimism i begreppet moralisk tillit, och till skillnad från strategisk tillit är moralisk tillit mer bestående i tiden, eftersom den inte påverkas så lätt av nya erfarenheter och förändringar. Uslaner menar att det moraliska förtroendet byggs upp redan i barndomen; barnen lär sig då de elementära moraliska värderingarna. Processen är också stabilare, eftersom den här socialiseringsprocessen sker i tidig barndom. Moralisk tillit kan förändras vid miljöombyte; normer och värderingar kan vara olika i olika kulturer – därför grundar sig social tillit både på subjektiv rationalitet, d.v.s. hur den dagsaktuella verkligheten uppfattas, och på inbyggd moralisk etik (Rothstein 2003, Uslaner 2003b). Den stora mängden socialt kapital

hos den svenskspråkiga minoriteten har sina rötter i underliggande nätverksbaserad kultur, som är djupt inrotad i privata normer och värderingar genom en tidig socialisering i barndomen (Uslaner 1999, Letki 2006, Hyypä 2007, 2010). Barnens interpersonella orientering gällande misstro i ett tidigt stadium kan leda till bestående orientering mot misstro och det kan leda till sämre psykisk och fysisk hälsa (Omodei & McLennan 2000, Abbott & Freeth 2008, Hyypä 2010). Vi förmodar att en förtroendefull interaktion baserad på ömsesidig tillit under den tidiga barndomen har hjälpt svenskspråkiga att skapa förtroendefulla relationer. Den svenskspråkiga minoriteten i Finland har kanske mer erfarenhet av dessa gemensamma angelägenheter, för de har levt ett mindre rörligt liv än de finskspråkiga genom tiderna, de har haft liknande erfarenheter under en väldigt lång tid. De känner varandra väl, familjetraditioner är välkända o.s.v. (McRae 1997). Om den kulturella teorin om rötter i tidig barndom (Hyypä 2007, 2010) är riktig, är möjligheterna att öka den sociala tilliten bland EU-minoriteter god om man erbjuder möjligheter till en bra och trygg uppväxtmiljö för barn i framtiden.

4.4 Socioekonomisk status, vänner och förtroende

Regressionsanalysen visade att fem olika variabler signifikant förutspådde generaliserat förtroende i den här populationen (tabell 2): familjeinkomster efter skatt ($\beta = .152$), kyrkobesök ($\beta = .091$) och i viss mån, hälsa på vänner i deras hem ($\beta = .072$). Det var förväntat att social tillit var positivt relaterad till antalet besök hos vänner, kyrkobesök och biblioteksbesök. De associationerna var oberoende av språkgrupp och andra faktorer i modellen. Likaså var relationen mellan social tillit och familjeinkomster oberoende av andra faktorer. En association mellan social tillit/misstro och familjeinkomst kan vara förklarad genom materiell säkerhet på individnivå och trygghet med grannskapet. Tidigare studier har visat att människor med hög socioekonomisk status har mera socialt kapital än människor med lägre socioekonomisk status när man har tillit som värdemätare (t.ex. Kawachi et al. 2008). Flera studier visar att kopplingar mellan socialt kapital och folkhälsa verkar vara oberoende av socioekonomisk status (Kawachi et al. 2008, Hyypä 2007, 2010).

4.5 Fysisk aktivitet och förtroende

I vår studie fann vi att de som tränade fysiskt ofta och regelbundet hade mera social tillit och mindre misstro än inaktiva personer. En förklaring till detta kan vara att god fysisk kondition är associerad med högt självförtroende, vilket i vår studie evaluerades som tillit (Letki 2006). Nyligen publicerade studier har visat att lågt socialt kapital var

associerat med fysisk inaktivitet, och att social delaktighet och fritidens fysiska aktivitet går hand i hand (Mumery et al. 2007, Nieminen et al. 2010). Det är dock inte klart vilket som kommer först; fysisk aktivitet eller socialt kapital på individnivå (McNeill et al. 2006, Lindström 2008, Hyyppä 2010, Nieminen et al. 2010), eftersom tvärsnittsstudier som handlar om förhållandet mellan tillit och fysisk aktivitet inte kan lösa kausaliteten i problemet. I vår undersökning hade de som tränade regelbundet mera social tillit och mindre misstänksamhet än de som var fysiskt inaktiva. En möjlighet är att god fysisk kondition är relaterad till högre självförtroende och i vår undersökning kunde det benämnas tillit. Fysisk aktivitet innebär ofta medlemskap i någon förening eller i ett kamratgäng, vilket innebär att folk inte isolerar sig i sina hem. Idrottsföreningar har ju sin grund i människors samarbete, och talkarbete ingår också som en viktig del i idrottsföreningarnas verksamhet. För många är den sociala gemenskapen en stark motivationskälla för fysisk aktivitet. Fysisk aktivitet och idrottande har alltid fungerat som skapare av sociala nätverk i en djupare mening.

4.6 Några förbehåll i den här undersökningen

Det finns några svagheter i den här studien p.g.a. tvärsnittsmaterialet. Den kan inte bevisa kausalitet, så vi kan inte påstå att tillit leder till välmående och hälsa. Longitudinella studier har bättre visat tillitens sociokulturella ursprung och konsekvenserna av hög social tillit/misstro (Hyyppä 2010). Följaktligen har man i en stor riksomfattande studie (Hyyppä et al. 2007) rapporterat att social och interindividuell tillit har inverkan på kardiovaskulär- och övrig mortalitet. För det andra är social tillit och misstro kanske inte alls motpoler (Omodei & McLennan 2000). Därför är det viktigt att skilja mellan social tillit och social misstro. För det tredje berättar mätning eller evaluering av social tillit/misstro inte om medborgerligt - eller politiskt förtroende, vilket förmodas vara en del av det sociala kapitalet och välmåendet (Putnam 2000, Uslaner 2002). För det fjärde evaluerar våra frågor om tillit informanternas syn på hur andra betar sig, snarare än tillit som deras egen kapacitet att bli trodda. En annan sak är att vi inte närmare har undersökt de regionala variationerna bland svenskspråkiga i Östra Nyland och i Österbotten. Enligt Barometern (2008) uppvisar Östra Nylands svenskspråkiga en heterogenitet i fråga om urbaniseringsgrad och språklig struktur. Den snabba urbaniseringen har lett till att den språkliga strukturomvandlingen har varit snabb i Östra Nyland (Borgå och Lovisa). Förändringen i den språkliga strukturen har lett till en viss pessimism. Mellersta (Korsholm) och Norra Österbotten (Jakobstad) uppvisar en hög grad av tvåspråkighet, traditionell bondekultur har ersatts av internationalisering (Korsholm) och kulturell anpassning. Norra Österbotten bör betraktas som det mest stabila området i Svenskfinland med en naturlig befolkningstillväxt, utan större variationer på inflyttning el-

ler utflyttning. Denna stabilitet påverkar tryggheten positivt, det leder också till att de traditionella värderingarna stabiliseras på ett annat sätt än i samhällen med dynamiska förändringar. Föreningsaktiviteten är stor, liksom förtroendet för kyrkan och politiker. Det sociala kapitalet är högt (Barometern 2008).

4.7 Avslutning

Resultaten visade en signifikant positiv relation mellan social tillit och den svenskspråkiga gruppen, familjens inkomster, utbildning och fysisk aktivitet var också positivt associerad till tillit. Svenskspråkiga hade betydligt fler nära vänner än finskspråkiga och svenskspråkiga visade också mindre misstänksamhet än finskspråkiga. Vår undersökning visade att det fanns mera tillit och mindre misstänksamhet hos den svenskspråkiga minoriteten i Finland. Social tillit har utpekats som en av de viktigaste dimensionerna i socialt kapital och det har utpekats som en hälsoindikation, inklusive subjektiv hälsa, och den sägs förutspå besvärsfria levnadsår och överlevnad. Association mellan social tillit eller misstänksamhet och familjeinkomster samt utbildning kan förklaras med materiell trygghet på individ- och grannnivå. Tidigare studier har visat att höginkomsttagare har mera socialt kapital än låginkomsttagare då mätinstrumentet har varit tillit. I flera studier om relationen mellan socialt kapital och folkhälsa verkar det som om de är oberoende av den socioekonomiska statusen. Tvärsnittsdata är nog inte en metod för att finna kausala förklaringar, men framtida longitudinella studier har bättre möjligheter att belysa sociokulturellt ursprung och konsekvenser av hög social tillit hos den svenskspråkiga minoriteten i Finland och bland övriga minoriteter i EU-länder.

Källor

- Abbott, S & Freeth, D. 2008, Social capital and health. Starting to make sense of the role of generalized trust and reciprocity. *Journal of Health Psychology* 13, s. 874–883.
- Allardt, E & Starck, C. 1981, Vähemmistö, kieli ja yhteiskunta. Suomenruotsalaiset vertailevasta näkökulmasta, WSOY.
- Blois, K.J. 1999, Trust in business relationships: An evaluation of its status, *Journal of Management Studies* 36:2, UK, Blackwell Publishers Ltd.
- Bäck, M. 2006, Socialt förtroende och politisk orientering, Meddelanden från ekonomisk-statsvetenskapliga fakulteten vid Åbo Akademi, Statskunskap Ser.A 550, Åbo: Åbo Akademi.
- Cattell, V. 2001, Poor people, poor places and poor health. The mediating role of social networks and social capital, *Soc Sci Med* 52, s. 1501-16.
- Coleman, JS. 1988, Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology* 94, s. 95-120.
- Fukuyama, F. 1995, *Trust: The social values and the creation of prosperity*, New York: Free Press.

- Herberts, K. (red.), 2008. *Opinioner och trender i Svenskfinland. Barometern 01/07 Samforsk.* Åbo Akademi.
- Hertzberg, L. 1988, On the attitude of trust. *Inquiry* 31, s. 307–322.
- Hyyppä, M.T. 1994, Mitä rannikon miesten terveydestä voisi oppia? *Suomen Lääkärilehti* 49, s. 494–5.
- Hyyppä, M.T. 2002, Elinvoimaa yhteisöstä. Sosiaalinen pääoma ja terveys. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hyyppä, M.T. 2007, *Livskraft ur gemenskap – om socialt kapital och folkhälsa.* Lund: Studentlitteratur.
- Hyyppä, M.T. 2010, Healthy ties. Social capital, population health and survival. New York: Springer.
- Hyyppä, M.T & Mäki, J. 2000, Edistääkö sosiaalinen pääoma terveyttä? Pohjanmaan rannikon suomen- ja ruotsinkielisen väestön kansalaisaktiivisuuden ja terveyden vertailu. *Suomen Lääkärilehti* 55, s. 821–826.
- Hyyppä, M.T & Mäki, J. 2001 a, Why do Swedish-speaking Finns have longer active life? An area for social capital research. *Health Promotion International*, 16, s. 55–64.
- Hyyppä, M.T & Mäki, J. 2001b, Individual-level relationship between social capital and self-rated health in a bilingual community. *Preventive Medicine* 32, s. 148–155.
- Hyyppä, M.T & Mäki, J. 2003, Social participation and health in a community rich in stock of social capital. *Health Education Research* 18, s. 770–779.
- Hyyppä, M.T; Mäki, J; Impivaara, O & Aromaa, A. 2006, Leisure participation predicts survival: a population-based study in Finland. *Health Promotion International* 21, s. 5–12.
- Hyyppä, M.T; Mäki, J; Impivaara, O & Aromaa, A. 2007a, Individual-level measures of social capital as predictors of all-cause and cardiovascular mortality: a population-based prospective study of men and women in Finland. *European Journal of Epidemiology* 22, s. 589–597.
- Hälsa på lika villkor. 2000, SOU, 91.
- Islam, K.M; Merlo, J; Kawachi, I; Lindström M & Gerdtham, U-G. 2006, Social capital and health: Does utilitarianism matter? A literature review. *International Journal of Equity in Health* 5:3
- Kawachi, I; Subramanian, S.V & Kim, D (red.), 2008, *Social capital and health.* New York: Springer.
- Koskinen, S & Martelin, T. 2003, Why is mortality low among the Swedish-speaking minority in Finland? *Yearbook of Population Research in Finland* 39, s. 51–31.
- Kultur för hälsa. 2005, Statens folkhälsoinstitut. Rapport R, 23
- Lagerspetz, O. 1998, *The tacit demand. A study on trust.* North Holland: Kluwer.
- Letki, N. 2006, Investigating the roots of civic morality: trust, social capital, and institutional performance. *Political Behavior* 28, s. 305–325.
- Liljeberg, K. 2005, Hur påverkas hälsan av delaktighet och inflytande i samhället? En litteratursammanställning. Statens Folkhälsoinstitut, 2.
- Lin, N. 2001, *Social capital: A theory of social structure and action.* Cambridge; New York. Cambridge University Press.
- Lindström, M. 2008, Social capital and health behaviors. Teoksessa: Kawachi, I., Subramanian, SV & Kim, D, eds, *Social capital and health.* New York: Springer, s. 215–238.
- Lochner, K; Kawachi, I; Brennan, R & Buka, S. 2003, Social capital and neighbourhood mortality rates in Chicago. *Soc Sci Med* 56, s. 1797-1805
- Luhmann, N. 1988, Familiarity, confidence, trust: problems and perspectives, in D Gambetta (red.) *Trust, making and breaking co-operative relations.* Oxford: Basil Blackwell, s. 94-117.
- McNeill, L.H; Kreuter, MW & Subramanian, SV. 2006, Social environment and physical activity: A review of concept and evidence. *Social Science and Medicine* 63, s. 1011–1022.
- McRae, K.D. 1997. *Conflict and compromise in multilingual societies.* Vol. 3. Finland. Waterloo (Ont.): Wilfrid Laurier University Press.
- Mummery, W.K; Lauder, W; Schofield, G & Caperchione, C. 2007, Associations between physical inactivity and a measure of social capital in a sample of Queensland adults. *Journal of Science and Medicine in Sport*, doi:10.1016/j.jsams.2007.06.002.
- Nasermoaddeli, A; Sekine, M; Kumari, M; Chandola, T; Marmot, M & Kaqamimore S. 2005, Association of sleep quality and free time leisure activities in Japanese and British civil servants. *Journal of Occupational Health* 47, s. 384-90.
- Nieminen, T; Martelin, T; Koskinen, S; Aro, H; Alanen, E & Hyyppä, M.T. 2010, Social capital as a determinant of self-rated health and psychological well-being. *International Journal of Public Health* 55, s. 531-542.
- Norris, Pippa. 2002, *Democratic Phoenix Reinventing Political Activism.* Cambridge. Cambridge University Press.
- Nummela, O; Sulander, T; Rahkonen, O; Karisto, A & Uutela A. 2008, Social participation, trust and self-rated health: A study among ageing people in urban, semi-urban and rural settings. *Health & Place* 14, s. 243–253.
- Nyqvist, F; Finnäs, F; Jakobsson, G & Koskinen, S. 2008, The effect of social capital on health: The case of two language groups in Finland. *Health & Place* 14, s. 347–360.
- Nyqvist, F & Martelin, T. 2007, Skillnader i självskattad hälsa mellan svensk- och finskspråkiga i Finland. [In Swedish with an English summary][Differences in self-reported health of Swedish- and Finnish-speakers in Finland]. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti. Journal of Social Medicine* 44, s. 78–86.
- Omodei, M.M & McLennan, J. 2000, Conceptualizing and measuring global interpersonal mistrust–trust. *Journal of Social Psychology* 140, s. 279–294.
- Putnam, R.D. 1993, *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy.* Princeton (NJ): Princeton University Press.
- Putnam, R.D. 2000, *Bowling alone The collapse and revival of American community.* New York: Simon & Shuster.
- Rostila, M. 2007, Social capital and health in European welfare regimes: a multilevel approach. *Journal of European Social Policy* 17, s. 223–239.
- Rothstein, B. 2003, *Sociala fällor och tillitens problem.* Stockholm: SNS förlag.
- Rothstein, B & Uslaner, EM. 2005, All for all equality, Corruption and social trust. *World politics* 58 (October 2005), s. 41-72.
- Rovio, S; Kårehult, I & Helkala E-L et al. 2005, Leisure-time physical activity at midlife and the risk of dementia and Alzheimer's disease. *Lancet Neurology* 4, s. 705-11.
- Salminen, S & Johansson, A. 2000, Occupational accidents of Finnish- and Swedish-speaking workers in Finland: a mental model view. *International Journal of Occupational Safety and Ergonomics* 6(2), s. 293-306.
- Skrabski, Á; Kopp, M & Kawachi, I. 2004, Social capital and collective efficacy in Hungary: cross sectional associations with middle aged female and male mortality rates. *Journal of Epidemiology and Community Health* 58, s. 340–345.
- Sundback, S & Nyqvist, F, red. 2010, *Det finlandssvenska socia-*

- la kapitalet. Fakta och fiktion. Skrifter utgivna av SLS, No 734, Helsingfors.
- Suominen, SB; Välimaa, RS; Tynjälä, JA & Kannas, LL. 2000. Minority status and perceived health. A comparative study of Finnish- and Swedish-speaking schoolchildren in Finland. *Scandinavian Journal of Public Health* 28, s. 179–187.
- Tokuda, Y & Inoguchi, T. 2008. Interpersonal mistrust and unhappiness among Japanese people. *Social Indicators Research* DOI 10.1007/s11205-007-9235-y.
- Tonkiss, F & Passey, A. 1999. Trust, confidence and voluntary organizations: between values and institutions. *Sociology* 33/2, s. 257-74.
- Uslaner, E.M. 1999. *The moral foundations of trust*. New York: Cambridge University Press.
- Uslaner, E.M. 2002. *The moral foundations of trust*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Uslaner, E.M. 2003. Trust, democracy and governance. Can government policies influence generalized trust? I Hooghe, Marc and Dietlind Stolle. *Generating social capital civil society and institutions in a comparative perspective*. New York: Palgrave Macmillan.
- World Value Survey, 2002 Tillgänglig: <http://www.worldvaluessurvey.org/>
- Zack, PJ & Knack S. 2001, Trust and Growth, *Economic Journal*, Vol. 111, s. 295–321.

5. Kommunikation, teknologi och förändrade livsformer

Pertti Saariluoma

I människans liv ingår att följa olika regelsystem (Giddens 1984). Vi genomför saker upprepade gånger på tämligen likartade sätt i likartade situationer. Vi kliver upp ur sängen, hämtar morgontidningen och går till jobbet. Vi kan kalla regler och regelsystem av detta slag för regler som styr människans handlingar. De kan vara juridiskt fastslagna, som trafikregler, men oftast är de bara vanemässiga handlingar i livet. De kan vara helt omedvetna så att vi inte är varse om deras existens även om vi följer dem i våra egna handlingar.

Reglerna som styr livet är dock inte fristående, utan har ofta ett samband med varandra och bildar system. Om vi till exempel är medborgare i något land eller håller på ett land i idrottssammanhang, följer vi vissa sedvänjor som att sympatisera med det egna laget. Vi tittar på viktiga matcher och pratar om dem med andra människor. Och är vi medlemmar i en spelklubb följer vi klubbens uttalade och outtalade regler. Som äldre är vårt liv fyllt av många rutiner som är typiska för ålderdom. Vi sköter våra dagliga göromål, reser och tillgodogör oss kulturutbudet (Leikas 2009, Leikas & Saariluoma 2008).

Sådana här mänskliga handlingar som under vissa förhållanden styrs av regler som är knutna till en grupp kan kallas för en livsform (Wittgenstein 1958). Detta begrepp har använts i den sociologiska diskursen (Baumann 1990, Giddens 1990). Här vill jag dock inte undersöka livsformen endast ur ett sociologiskt perspektiv eftersom den också är förknippad med många mycket viktiga psykologiska och biologiska dimensioner. Om dessa skulle behandlas på ett sociologiskt plan blir beskrivningen av hur människor deltar i en viss livsform inte tillräckligt detaljerad.

Livsformen tar sig uttryck i de regler som en människa följer i sitt liv. Dessa regler följs inte mekaniskt eller slaviskt, utan hur man följer dem beror på omständigheterna (Giddens 1984). Ritualerna under den katolska påskveckan utgör en egen livsform. Den hör samman med förberedelser och social samvaro, men människorna deltar inte nödvändigtvis i dessa händelser varje år. Deltagandet kan också ske i mycket olika grad. För en del hör dessa handlingar till livets stora händelser, medan det endast innebär med-

verkan för andra. Man kanske hoppar över evenemanget på grund av en utlandsresa. På detta sätt följer människan relativt noga de regelsystem som gäller för deltagande i en livsform, men reglerna ska inte ses som principer som slaviskt ska följas (Giddens 1984). I stället för "livsform" använder Markku T. Hyypä begreppet "grundläggande kultur" för att förklara emergensen av det sociala kapitalet (Hyypä 2002, 2007, 2010, se också Hyypäs artikel i denna bok).

Livsformerna kan vara av många olika slag. Wittgenstein (1953) skapade detta begrepp för att utveckla en grund för sin teori om språkbruk. Han upptäckte att vi deltar i otaliga språkspel. Sportfånens språkspel är annorlunda än myndighetspersonens, även om myndighetspersonen vore en sportfåne. Innebörden av språkets ord beror på hur de används och på respektive språkspel. Till grund för språkspelen ligger olika livsformer.

Det är sant att vi vet ganska lite om vad Wittgenstein (1953) kunde tänkas avse med livsformer eftersom han bara skrev några lösryckta anmärkningar om dem. Den nutida tankegången om mänskliga handlingar som deltagande i ett regelsystem öppnar ändå på många sätt ett intressant perspektiv på den mänskliga existensen (Baumann 1990, Giddens 1984, 1990, Leikas 2009, Leikas & Saariluoma 2008). Den gör det möjligt att studera människans livsinnehåll.

Genom att delta i många livsformer skapar människan de sedvänjor som hon följer i livet. De finns i hennes sinne och hon följer dem i sina handlingar. De skapar mening och ordning i hennes rutiner. Utan dessa skulle handlingarna vara slumpmässiga och irrationella.

Människans deltagande i någon livsform är oftast inte ett resultat av ett frivilligt val, utan hon råkar hamna där. När vi föds börjar de livsformer som råder i vår omgivning forma vår värld, våra tankar och våra handlingar. Vore vi födda i antikens Grekland skulle vår uppfattning om till exempel kvinnans roll vara helt annorlunda än den är då vi är födda i dagens Finland. Även mäns sätt att behandla kvinnor skulle vara annorlunda i flera hänseenden eftersom antikens handlingsmönster såg annorlunda ut. På

detta sätt blir livsformerna en del av vår tankestruktur och avgör vad som är viktigt för oss och på vilket sätt.

Livsformerna i sig själva är inte oföränderliga, utan deras innehåll omvandlas av olika orsaker. Många livsformer som tidigare var viktiga har under historiens gång helt upphört att existera. Vi tillber inte längre faraoner eller grekiska gudar. Ofta ändras livsformerna på många olika sätt av externa faktorer. Till exempel kan förändringar i ekosfären leda till stora förändringar i livsformerna. Om vi exempelvis tänker på vilken betydelse aids har i afrikanska länder söder om Sahara, kan vi utan problem dra slutsatsen att livsformen inte kan bevaras som den är när upp till 40 procent av befolkningen har insjuknat (Sanderson 2004). Systemet förändras i flera hänseenden till följd av denna biologiska faktor.

5.1 Livsformer och teknologi

Vi utvecklar teknologier för vitt skilda användningsområden, men de har ändå en gemensam faktor. De är tänkta att underlätta för människan att nå sina funktionella mål. Teknologerna har alltid en funktion och deras ändamålsenlighet måste bedömas med tanke på den aktuella funktionen. Med hjälp av exempelvis telefonen kan vi kommunicera med andra människor.

Eftersom livsformer skapar innehåll åt flera av människans handlingar kan man anta att teknologi har ett samband med de handlingar som livsformerna definierar. Vi kan i själva verket rentav anta att en analys av livsformer intar en viktig ställning i utformningen av teknologi (Leikas & Saariluoma 2008). Analyserna utreder varför vi behöver teknologier och vilka teknologier som är nödvändiga. Förståelsen för de äldres livsform öppnar nya perspektiv i planeringen av teknologier.

Det viktigaste i detta sammanhang är dock att se hur teknologin anknyter till livsformen. Att delta i en livsform innebär att man godkänner vissa regelrätta handlingar. Genomförandet av dessa handlingar är ofta beroende av nödvändiga verktyg och verktygen förändrar också livsformerna. Den nya informations- och kommunikationsteknologin är i detta hänseende en mycket intressant ny teknologi eftersom den väsentligt förändrar människans tillgång till information och möjligheter till kommunikation.

Informations- och kommunikationsteknik (IKT) påverkar kraftigt samhällets tidigare verksamhetsmodeller. Nu kan vi genom internet mycket snabbt finna information om vitt skilda ämnen. Med hjälp av internet är det också möjligt att hitta olika typer av människor, och oavsett gränser och geografiska avstånd kan man skapa kontakter till andra människor. Meddelanden går direkt från den ena sidan av jordklotet till den andra eller från hus till hus i en by. Utvecklingen av mobiltekniken och utökade förbindelser kommer att förändra kommunikationsmodellerna ytterligare.

Teknikutvecklingen har mycket olika följder. Samhällsservicen förändras exempelvis i snabb takt. Vardagsärenden som tidigare förutsatte rörlighet och förflyttning till

en ny plats, och givetvis även tidsåtgången till denna förflyttning, kan i dag utföras genom fasta förbindelser eller till och med genom förflyttning någon helt annanstans. En person kan vara på väg hemåt i sin bil och samtidigt tala i telefon med en person i grannlandet.

Dessa exempel, som många människor känner igen från vardagen, säger något om förändringens natur. Informations- och kommunikationstekniken håller på att skapa ett nytt samhälle där kommunikationsformerna mellan människor förändras samtidigt som de förändrar själva samhället. Detta måste även påverka de traditionella livsformerna.

Vi vet redan nu att de nya kommunikationsformerna inte är problemfria. Genom dem kan man anonymt sprida felaktiga uppgifter om andra människor och på så sätt skada dem. Ett bra exempel är cybermobbing där mobbaren på ett aggressivt sätt sprider falsk, sårande och förödmjukande information om sitt offer, vilket leder till att offret få lida mycket på grund av de grundlösa påståendena eller bilderna som publiceras. Sådan mobbing är vanlig bland skolelever. Likaså används de kommunikationsmöjligheter som internet erbjuder som verktyg för att provocera människogrupper och på så sätt kränker man de utsatta gruppernas mänskliga rättigheter.

Dessa i viss mån extrema exempel torde räcka för att problematisera de stora möjligheterna med den nya teknologin och riskerna den medför, och för att visa att det inte finns anledning att granska den teknologiska utvecklingen och dess samhälleliga betydelse endast som ett tekniskt problem. Enbart utökade förbindelser är inte tillräckligt, utan vi måste också förstå de komplexa kopplingarna mellan teknologin och samhället. Dessa saker har varit mycket svåra att styra inte minst på affärsmässig nivå, vilket tydligt åskådliggörs av införandet av telefon- och WAP-företagens risklösningar som varit till skada för aktieägarna.

Den oförutsägbara utvecklingen inom IKT-branschen och svårigheterna att styra branschen är ett bevis för att vi inte är särskilt väl förtrogna med förhållandet mellan samhället och den teknologiska utvecklingen. I denna bransch, som har mycket stor effekt på människors vardagsliv, har det därigenom uppstått stora problem som man inte har varit kapabel att lösa på särskilt rimliga sätt. Den främsta anledningen är att vi inte känner till orsaksambanden som vi absolut måste känna till. Vi är inte tillräckligt bra på att tolka relationen mellan människan och teknologin för att vi ska kunna förhålla oss till framtiden med tillit. Därför är det viktigt att noggrant analysera den nya teknologins effekt på livsformerna.

5.2 IKT och finlandssvenskhet som en livsform

Förhållandet mellan människan och teknologin har under de senaste två decennierna i huvudsak studerats ur ett tekniskt perspektiv. Nästan ingen har vågat ställa frågan om meningen med denna diskurs eller vågat utforska dess

gränser. Först på senare år har man i större utsträckning uppmärksammat de metoder med vilka man skulle kunna studera förhållandet mellan människan och den nya teknologin med tanke på människans värden och avsikter.

Baserat på tidigare forskning står det klart att finlandssvenska samhällen har en egen livsform (Hyypä 2002, 2007, 2010). Livsformen har många typiska drag som avviker från finska och svenska egenskaper. Dragen sägs påverka bl.a. den konstaterade höga medellivslängden hos denna befolkning (Sipilä & Martikainen 2009). Uppenbarligen har den höga medellivslängden ett större samband med gemenskapen än med genetiken (Hyypä & Mäki 2001, 2003). De viktigaste avvikande dragen hos finlandssvenskar är relaterade till gemenskapen, kommunikationen och umgängesmönstren. Alla dessa har genom det sociala kapitalet anknytning till människornas hälsa och höga medellivslängd (Hyypä 2002, 2007, 2010, också i denna bok).

Eftersom de positiva sedvänjorna i den finlandssvenska befolkningens livsform är förknippade med kommunikation är det intressant att undersöka hur kommunikationskulturen förändras i takt med förändringar i IKT-teknologin. En särskilt intressant fråga i detta sammanhang är hur den internationella IKT-kommunikationskulturen påverkar de metoder som subkulturer är vana vid att använda i sin kommunikation. Kommunikationsmetoder utgör nämligen en mycket viktig del av det sociala kapitalet.

Denna fråga är intressant eftersom datamedierna är tämligen lika bland alla folkgrupper i Finland. Människornas utbildning och kunskaper ligger också i princip på samma nivå och dessutom ligger folkgruppernas handlingsmönster i många hänseenden nära varandra. Vi kan alltså fråga oss om internationaliseringen som informations- och kommunikationstekniken skapar kan eliminera de positiva sidorna i den finlandssvenska livsformen.

Denna fråga är inte långsökt om man studerar hur subkulturen i Okinawa, som är känt för sin höga medellivslängd, i den yngre generationen har förlorat sina fördelaktiga egenskaper (Bäckman 2010). När de äldre generationernas ät- och motionsvanor mötte den internationella snabbmatkulturen började Okinawaborna även förlora de vanor som låg till grund för befolkningens höga medellivslängd. På motsvarande sätt kan vi fråga oss om kommunikationsteknikens framsteg kan ha en negativ inverkan på finlandssvenskarnas positiva sociala verksamhet och sociala kapital, som har hjälpt denna grupp till framgång.

5.3 Undersökningen

Undersökningen är en del av den redan tidigare presenterade undersökningen. Eftersom man redogör för undersökningens genomförande i andra kapitel i denna bok ägnar jag mig inte åt det här. Sammanlagt finns det 15 IKT-relevanta frågor (se bilagan).

På det generella planet innebär faktor 1 att människor verkar uppskatta intimiteten på internet. De anser att den underlättar umgänget, men upplever att människor i allmänhet är aggressivare på internet än i möten ansikte mot ansikte, (tabell 1). Den andra faktorn visar att internet

Tabell 1. Faktoranalysen av IKT-frågorna

	Komponent		
	1	2	3
Anonymitet gör internet till ett bekvämt diskussionsforum	,864		
Det är enklare att avslöja sina innersta känslor i diskussioner på internet än...	,857		
Tid ägnad åt IT-tjänster per vecka		,810	
Hur många personer har du varit i kontakt med via e-post den senaste veckan		,786	
Är internet ett forum för fritidsaktiviteter		-,443	
På internet förlorar människor begreppet om sociala regler			,800
När människor blir arga är de aggressivare i sina webbmeddelanden än ansikte mot ansikte	,302		,668

mycket ofta används främst i yrkesmässiga syften. Detta gäller i mycket större utsträckning finskspråkiga. Slutligen upplever människor att internet får folk att förlora greppet om normala sociala regler. Anonymiteten tillåter människor att agera mer aggressivt. Kommunikationen på internet tycks därmed karakteriseras av anonymitet, yrkesmässighet och en ökad aggressivitetsnivå. Fenomenen var starkare bland finskspråkiga. I internetvärlden råder egna regler och dessa är något hårdare bland finskspråkiga.

Enligt de finskspråkiga var kontakter som etablerades via internet en aning pålitligare än kontakter som skedde ansikte mot ansikte, eller kanske mer korrekt så värderade de svenskspråkiga kontakter ansikte mot ansikte högre. En intressant skillnad mellan språkgrupperna var att svenskspråkiga i mycket större utsträckning försökte använda internet för att främja fritidsaktiviteter, medan de finskspråkiga främst använde internet i arbetssyfte. Vid en granskning av närheten i nätrelationer ser vi att de finskspråkiga värdesatte anonymiteten och oftare hittade vänner via internet. De svenskspråkiga däremot såg internet som ett sätt att bekanta sig med nya människor.

Resultaten kan tolkas som att de finskspråkiga uppskattar anonymiteten i nätrelationerna och att man inte behöver möta andra människor i verkligheten. Internet erbjuder mänskliga relationer där man inte träffas, men där man kan ge utlopp för även de negativa känslor som är en del av livet. För de svenskspråkiga är internet snarare ett verktyg för organisering av verkliga möten. Genom internet organiserar man fritidsaktiviteter och bekantar sig med nya människor. Det är ett avstamp, men inte ett självändamål (Surakka et al. 2011).

Man kan anta att de svenskspråkiga har större självförtroende och är beredda att möta även nya människor ansikte mot ansikte. De är uppenbarligen mer vana vid sådana handlingsmönster, och därmed är inte internet viktigt för dem som ett forum för att ventilerat motgångar genom anonyma mänskliga relationer. Det är ett viktigt verktyg för att organisera umgänge, men själva umgänget är det egentliga ändamålet.

5.4 Diskussion och slutsatser

Resultaten visar att den finlandssvenska befolkningens sätt att använda informations- och kommunikationsteknologin avviker från de finskspråkigas. Avvikelserna är dock logiska i den meningen att de kan anses uppkomma på ett naturligt sätt utifrån de tidigare skillnaderna i social verksamhet som råder mellan folkgrupperna.

Den finlandssvenska befolkningen har alltid uppskattat möten och personlig kommunikation med andra människor (Hyypä 2002, 2007, 2010). Internet utgör inte den bästa grunden för en sådan livsform. Genom sina verktyg inbjuder internet inte till den kommunikationsmodell som används. Kommunikationen på internet förutsätter inte i samma mening sammanträffanden eller ens att man känner sin samtalspartner. På så sätt är det enkelt att kommunicera med en annan människa utan att träffa den i verkligheten.

Kommunikationen på internet är ofta anonym eller rent av dold. Med hjälp av till exempel avatarer är det möjligt att skapa fantasipersoner och fantasidiskussioner. Därigenom kan människan dölja sig själv på internet på ett sätt som i allmänhet inte är möjligt vid naturlig kommunikation. Om man finner sådan kommunikation tillfredsställande är internet ett utmärkt forum. Man kan undvika att låta det egna jaget delta i spelet, vilket är en lockande möjlighet. Man är inte bunden till någonting.

Livsformer är inte oföränderliga. De lever, föds och dör ut. Till exempel är Okinawabornas omtalade hälsa redan på väg att gå förlorad som ett resultat av att västländernas livsform sprider sig (Bäckman 2010). Det kan hända vilken livsform som helst. Just nu är det väsentligt att den finlandssvenska kulturen blir medveten om de positiva elementen i den egna existensen och försöker hålla fast vid dem. Det är viktigt att förhålla sig kritisk till internet och nätets sociala värld samt att använda internet på ett lämpligt sätt. Internet kan lätt skada denna livsform om livsformen uppgår i den finska befolkningens handlingsmönster som grundar sig på anonymitet och brist på personliga möten.

Källor

- Bauman, Z. 1990, Sosiologinen ajattelu [Sociological thinking]. Tampere: Vastapaino.
- Bäckman, G. 2010, Health, longevity and life conditions in Okinawa. *Commentationes Scientiarum Socialium*, No 74, Helsingfors.
- Giddens, A. 1984, *The constitution of society*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. 1990, *Yhteiskuntateorian keskeisiä ongelmia*. Helsinki: Otava.
- Hyypä, M.T. 2002, *Elinvoimaa yhteisöstä*. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Hyypä, M.T. 2007, *Livskraft ur gemenskap – om socialt kapital och folkhälsa*. Lund: Studentlitteratur.
- Hyypä, M.T. 2010, *Healthy ties. Social Capital, population Health and survival*. New York: Springer.
- Hyypä, M.T. & Mäki, J. 2001, Individual level relationships between social capital and self-rated health in bilingual community. *Preventive medicine*, 32, s. 148-155.
- Hyypä, M.T. & Mäki, J. 2003, Social participation and health in a community rich in stock of social capital. *Health Education Research*, 18, s. 770-779.
- Leikas, J. 2009, *Life-based design: Form of life as a foundation for ICT-Design for older adults*. Jyväskylä studies in computing 105. Jyväskylä: University of Jyväskylä Press.
- Leikas, J. & Saariluoma, P. 2008, Worth and mental contents in designing for aging citizens' form of life. *Gerontechnology* 7, s. 305-318.
- Sanderson, W. 2004, *Interaction between education and HIV: Demographic examples from Botswana*. Teoksessa: Lutz, W; Sanderson, W & Schrebov S, Eds. *The end of world population growth in the 21th century*. London: Earthscan.
- Sipilä, P. & Martikainen, P. 2009, Language-Group mortality differentials in Finland 1988-2004: assessment of the contribution of cause of death, sex and age. *European Journal of Public Health* 19, s. 492-498.
- Surakka, J.; Saariluoma, P.; Jokivuori, P.; Silvennoinen, M.; Suvinen, H. & Hyypä, M.T. 2011, *Information and Communication technology in bilingual societies in Finland*. Proceedings of the 3rd European Conference on Intellectual Capital. 18-19.4.2011 Nicosia. Published by Academic Publishing International Limited Reading, UK. PP s. 426-431.
- Wittgenstein, L. 1958, *Philosophical investigations*. Oxford: Basil Blackwell.

6. Äldre arbetstagares delaktighet i arbetslivet

Lars Andersson & Peter Öberg

6.1 Inledning

Människors liv formas av arbete, och förvärvsarbete är en viktig grund för människors livssituation, livsstil, sociala delaktighet och möjligheter till personlig utveckling. När det gäller arbetslivet och den äldre arbetskraften skulle det dock ibland vara relevant att använda den gamla idealtypiska allmogemetaforen om ålderstrappan. Typiskt för den metaforen är att 50-årsåldern betecknas som livets höjdpunkt (Odén 1996). Beträffande arbetslivet är två övergångar under livsloppet centrala: den från barn- och ungdomstid till vuxenliv med förvärvsarbete, och den från vuxenliv med förvärvsarbete till pensionärstillvaro.

Den första övergången till arbetslivet har senarelagts och ungdomar träder senare in i arbetslivet än förr. För 100 år sedan var barnarbete inom industrin inte ovanligt och i t.ex. Sverige började ungdomars svårigheter till försörjning att problematiseras som arbetslöshet på 1920-talet. Redan då – liksom ännu idag – argumenterade man för att de äldre anställda skulle träda ut ur arbetslivet för att ge plats för de yngre (Soidre 2002). I en norsk studie från 1970-talet rapporterade äldre arbetstagare att de kände en press från ledning och arbetskamrater att sluta arbeta så tidigt som pensionsreglerna tillät på grund av ungdomsarbetslösheten, trots att arbetslösheten vid den tidpunkten var nästan obefintlig – 1 procent (Solem 1996). Ungdomsarbetslöshet har länge varit det arbetslöshetsproblem som prioriterats i offentlig politik (Taylor 2009).

För 100 år sedan skulle de äldre arbeta för sin försörjning så länge de orkade. Fram till början av förra seklet var termen "äldre arbetare" inte synonym med en period innan pensioneringen, utan med dålig hälsa och låg produktivitet – och det var detta, mer än kronologisk ålder, som definierade termen (Harper 2009). Ännu år 1950 var drygt

en tredjedel (34 %) av alla finländare som fyllt 65 år fortfarande yrkesverksamma (57 % av männen och 21 % av kvinnorna) (Befolkningsstatistik 1956).¹ För svenskt vidkommande har historikern Odén hävdad att pensionssystemet etablerades först när verksamheter hotades av svårigheten att bli av med överårig och oduglig arbetskraft som ansågs hindra industrins effektivisering av produktionen. Hon beskriver hur ålderdomen politiserades när antalet äldre i befolkningen ökade (Odén 1983, 1996). Generellt har arbetslivstiden under livsloppet komprimerats: man inträder senare och utträder tidigare – trots att livslängden ökat. Människor har allt fler friska år efter pensioneringen och antalet yrkesverksamma år har minskat i förhållande till antalet levnadsår.

Äldre finsk- och svenskspråkiga arbetstagares upplevelse av sina arbetsförhållanden och arbetsvillkor är i fokus i detta kapitel. I vår delaktighetsstudie ställdes följande frågor om arbetslivet som analyseras i detta kapitel:

- Vilket språk talar ni för det mesta på er arbetsplats?
- Hurdant är arbetsklimatet på er arbetsplats?
- Hur mycket kan ni själv påverka ert arbete?
- Vid vilken ålder skulle ni vilja gå i pension, om ni fick bestämma det själv?
- Hur tillfreds är ni mer ert nuvarande arbete?
- Hur uppskattar ni er arbetsförmåga?
- Vilka är era möjligheter att få en ny anställning om ni blir arbetslös?
- Upplever ni eller tror ni att åldrandet för med sig några problem i ert arbete?
- Är den erfarenhet som man skaffar sig med åren till nytta i ert arbete?
- Värdesätter man på er arbetsplats äldre arbetstagares erfarenhet?

I detta kapitel kommer vi att i varje avsnitt först redogöra för den internationella forskningen inom området

1 | Sverige var år 1930 mer än hälften av männen över 65 år och 42 procent av männen över 70 år fortfarande yrkesverksamma (Odén 1996). I Finland finns åldersbaserad statistik över yrkesverksamma först från år 1950.

med speciellt fokus på Finland samt göra vissa jämförelser med Sverige som ett nordiskt land med liknande välfärdsstruktur. Därefter följer resultat från Delaktighetsstudien, där vi huvudsakligen granskat hur svaren på frågorna ovan fördelar sig utifrån språkgrupp och ålder.

När vi i kapitlet uttalar oss om "äldre" i Delaktighetsstudien väljer vi, att som OECD, definiera "äldre arbetare" som arbetstagare i åldrarna 50–64 år. När vi i jämförande syfte uttalar oss om "yngre" i arbetslivet avser vi, om inget annat nämns, personer i åldrarna 25–49 år. Det empiriska materialet som redovisas i detta kapitel omfattar alltså personer i åldrarna 25–64 år.

6.2 Den grånande arbetskraften i en grånande befolkning

Syftet med ett åldersperspektiv på arbetslivet är att förena intresset för människor i olika åldrar, och erbjuda tilltalande lösningar för människors arbetsförhållanden under deras olika skeden i livsloppet. Människor har gemensamt att alla åldras och ett centralt kännetecken för åldrandet är att människor blir mer olika med åldern, såväl fysiskt, psykiskt som socialt. Det finns också en klar tendens till att individuella skillnader mellan äldre människor från samma årskull ökar beroende på hur deras arbetsliv har sett ut (Aronsson & Kilbom 1996).

När det gäller äldre arbetstagare, i både ett historiskt och livsloppsperspektiv, menar Harper (2009) att det är viktigt att förstå vissa centrala utgångspunkter. För det första har äldre arbetstagare alltid befunnit sig i en marginal position. För det andra, när det sker omvälvningar och sektoriella förändringar i produktionsförhållanden, innebär det att äldre – om de inte är del av en stor yrkesmobilitet – befinner sig i krympande sektorer i arbetslivet (t.ex. i jordbruket tidigare i historien, inom vilket äldre fortfarande är överrepresenterade). För det tredje kommer livsloppseffekten att medföra att arbetstagare, när de blir äldre, kommer att ha yrkesfärdigheter som inte är de mest efterfrågade (the cycle of deskilling).

Åldrandet i arbetslivet berör flera olika aktörer: individer, företag, arbetsgemenskaper och samhället i stort, vilkas intressen inte alltid sammanfaller. Förtidspensioneringar började bli vanligare samtidigt som befolkningens åldrande i kombination med låg fertilitet radikalt började påver-

ka befolkningsammansättningen i västvärlden. Paradoxen att leva längre och gå tidigare i pension blev alarmerande för europeiska beslutsfattare. Befolkningens åldrande gör ett åldersperspektiv på arbetslivet allt mer angeläget, vilket återspeglas i lanseringen av nya begrepp som "äldersvänligt arbetsliv" och "agemanagement" men även i en förnyad aktualitet för tidigare använda begrepp som "aktivt åldrande" och "produktivt åldrande". Enligt Klerq (2009) har det skett ett paradigmskifte i europeisk och nationell politik från en kultur av tidig pensionering till en aktiv åldersmedveten politik, där regeringarna har insett att fortsatt ekonomisk tillväxt är beroende av en ökning av den äldre arbetskraftens ekonomiska aktivitet. Den europeiska enkätundersökningen, European Working Conditions Survey, bland personer över 50 år visade att ungefär en femtedel uppger att de skulle vilja arbeta mer, dvs. öka det antal timmar som de arbetar (Taylor 2009). Frågor om arbete och pensionering har blivit speciellt aktuella inför de stora årskullarnas pensionering. Det är inte en slump att ungefär samtidigt som de stora årskullarnas pensionering börjar aktualiseras, ökar möjligheterna att arbeta kvar i arbetslivet – till 68 år i Finland (och 67 år i Sverige).²

Medellivslängden i Finland idag är 76 år för män och 83 år för kvinnor³, men Finlands befolkning åldras snabbare än de flesta andra OECD-länders. Från år 2000 till mitten av 2020-talet kommer andelen i åldrarna 65 år och äldre i befolkningen att öka från 15 till 25 procent, och mellan 2005 och 2020 beräknas ca 900 000 personer, dvs. nästan 40 procent av de anställda att försvinna från arbetskraften. Men eftersom yngre årskullar – även om de är mindre – träder in på arbetsmarknaden blir arbetskraftsminskningen "endast" drygt 100 000 personer. Men denna minskning förväntas fram till år 2020 ske snabbare i Finland än i andra OECD-länder. Medan det för OECD generellt beräknas ske en årlig arbetskraftstillväxt med 0,37 procent, beräknas det för Finlands del ske en årlig arbetskraftsminskning med 0,35 procent (OECD 2004, Tiainen et al. 2007). År 2001 satte Europarådet målet för sina medlemsstater att till år 2010 öka sysselsättningsnivån för 55–64-åriga män och kvinnor till 50 procent (Stockholmsmålet) och år 2002 sattes målet att med 5 år senarelägga tidpunkten (den genomsnittliga åldern) då äldre arbetstagare går i pension (Barcelonamålet). Ett syfte var att i Europa skapa den mest konkurrensdugliga och dynamiska kunskapsbaserade ekonomin i världen (Platman 2009). Ett projekt för äldre arbetstagare inom EU (The 50+ Europe Project) fokuserade på tre aspekter på den äldre arbetskraften: de som söker nytt arbete, de som önskar byta arbete, och de som vill stanna kvar hos samma arbetsgivare (Chiva et al. 2009).

2 Sveriges tidigare finansminister Pär Nuder fick mycket kritik efter att år 2004 angående sin oro för problemet med försörjningskvoten talade om ett "köttberg" av 40-talister som vi 60-talister ska föda.

3 Medellivslängden för svenskspråkiga i Finland är dock högre än för finskspråkiga. Redan år 2003 var medellivslängden (den förväntade livslängden vid födseln) bland svenskspråkiga 78 år för män och 83 år för kvinnor (Saarela & Finnäs 2006). Tidigare studier har visat att svenskspråkiga män lever ca 2,5 år längre än finskspråkiga, och svenskspråkiga kvinnor 1 år längre. En del av skillnaderna förklaras av stora regionala skillnader i dödlighet, och av att svenskspråkiga lever i västra delen av landet där medellivslängden är 2 år högre än i de östra delarna. En annan del av skillnaderna mellan språkgrupperna kan dock inte förklaras av strukturella, sociodemografiska eller geografiska faktorer (Saarela & Finnäs 2002, 2005). För andra referenser se, Hyypäs och Saariluomas kapitel i denna bok.

Tabell 1. Sysselsättningsgrad för män och kvinnor i åldrarna 55–64 år i Finland och Sverige 1983–2005 (Taylor 2009, 40–41)

	1983	1990	1995	2001	2002	2003	2004	2005
Män (FI)	51,4	46,3	34,9	46,7	48,3	51,4	51,5	52,5
Män (SE)	73,9	74,5	64,4	69,9	70,8	71,1	71,6	-
Kvinnor (FI)	44,1	39,7	34,0	45,1	47,3	48,5	50,4	52,7
Kvinnor (SE)	57,4	64,7	59,5	64,3	65,9	66,8	67,4	-

Äldreberoendekvoten (antalet i åldrarna 65 och däröver i relation till antalet 20–64-åringar) i Finland beräknas öka från 25 till 37 procent mellan åren 2000 och 2020. År 2025 kommer Finland att ha den tredje högsta äldreberoendekvoten i OECD (efter Korea och Japan), vilket betyder att allt färre i förvärvslivet skall försörja allt fler. En ökad sysselsättningsgrad bland äldre skulle dock minska beroendekvoten ”i båda ändarna”: dels öka skattekapaciteten bland dem i arbetslivet, dels minska äldres beroende av statsfinansierad pension (Loretto et al. 2007).

Att medelåldern i den yrkesaktiva delen av befolkningen förskjuts uppåt har inneburit en utmaning för arbetsliv och samhälle. Utbudet av 55–64-åringar är idag större än utbudet av 25–39-åringar (Kauppinen & Haavio-Mannila 2007), och dubbelt fler arbetstagare är 50 år och äldre än yngre än 25 år (Ilmarinen 2003). Minskningen av arbetskraften pga. demografiskt åldrande, i kombination med tidiga pensionsavgångar har väckt en oro för att BNP-tillväxten kommer att påverkas negativt och för att pensionerna riskerar att förbruka en stor del av välfärdsgifternas i samhället. Antalet äldre i – respektive pensionerade från – arbetslivet påverkas också av demografiska förhållanden som storleken på årskullarna. Äldres deltagande i arbetslivet är speciellt angeläget inför de ovan nämnda stora årskullarnas (födda 1945–50) pensionering.

Efter att den faktiska pensionsåldern under de senaste decennierna på 1900-talet krupit allt lägre ned i åldrarna, förefaller den trenden i Finland (och inom EU generellt) ha kulminerat under 1990-talet och sysselsättningsgraden och arbetslivsdeltagandet bland äldre har därefter kontinuerligt ökat (se tabell 1). Det finns dock enligt Taylor (2009) belägg för att den ekonomiska tillväxten förklarar mycket av denna ”förbättring” eller ökning av äldres arbetslivsdeltagande. Hur detta förändras under tider av ekonomisk recession är dock oklart, men erfarenheter från historien manar inte till alltför stor optimism.

Tabellen visar hur man i Finland (liksom i Sverige) sedan 1990-talet har lyckats vända trenden med en minskande andel förvärvsarbetande äldre. Även om tabellen visar att ökningen i Finland sedan 1995 varit betydligt större än i Sverige för både män och kvinnor, visar den också att andelen äldre förvärvsarbetande (sysselsatta) under de drygt

20 år som redovisas genomgående varit lägre i Finland än i Sverige. Den jämförelsen visar att det ännu finns potential för att öka äldre finländares deltagande i arbetslivet.

Arbetskraftsdeltagande räknas som procent av befolkningen i varje kategori som är i arbetskraften.⁴ När det gäller delaktigheten i arbetslivet kan man konstatera att sysselsättningsgraden i Finland börjar sjunka vid 53-års ålder för att därefter minska kraftigt. Medan 80 procent förvärvsarbetar som 51-åringar är det endast 30 procent som förvärvsarbetar som 61-åringar. Arbetskraftsdeltagandet generellt har varit relativt stabilt över tid sedan 1970 för män under 55 år, men minskat med 40 procent för män över 60 år (60-64 och 65-74) (OECD 2004).

Tabell 2 visar att arbetskraftsdeltagandet för samtliga åldersgrupper 55 år och äldre i Finland år 2000–2006, ökat mer för kvinnor än för män. För 55–59-åringa kvinnor har det under hela tidsperioden varit vanligare att förvärvsarbete än bland män i samma åldersgrupp (vilket är unikt inom OECD) (OECD 2004). Många andra OECD-länder har en arbetskraftsreserv bestående av i huvudsak kvinnor. Så är, som framgår, inte fallet i Finland.

Tabellen visar en trend där sysselsättningsgraden ökat för äldre män och kvinnor i samtliga tre åldersgrupper, men också att skillnaden mellan åldersgrupperna är stor. Och även om en liten ökning i arbetslivsdeltagandet kan skönjas för gruppen 65 år och äldre, så är deras deltagande i arbetslivet fortfarande marginellt.

Finland utmärker sig i fråga om arbetslivsdeltagande inom OECD, dels genom att skillnaden mellan män och kvinnor är mindre, dels genom att skillnaden mellan yngre och äldre är större än genomsnittet. Bland finländska män är det en stor klyfta avseende sysselsättningsgraden för unga (25-49 år) och för äldre arbetstagare (50-64 år): För de unga är sysselsättningsgraden 92 % för män och 85 % för kvinnor – för de äldre 66 % för män och 65 % för kvinnor (här medräknas även, i motsats till tabell 1 och 2, 50-54-åringarna). Denna åldersklyfta hör till de största inom OECD för männens del, men till de minsta för kvinnornas del. I en nordisk jämförelse är klyftan mellan ungas och äldres förvärvsarbete dubbelt större i Finland än i Sve-

Tabell 2. Sysselsättningsgrad i olika åldersgrupper 55+ för män och kvinnor i Finland år 2000–2006 (Taylor 2009, 43)

	Ålder	ÅR						
		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Män	55-59	58,9	62,3	64,5	65,2	64,7	63,3	65,9
	60-64	26,8	28,2	28,7	31,5	31,3	35,6	39,2
	65+	6,3	6,2	6,2	7,6	7,4	7,3	7,7
Kvinnor	55-59	59,9	63,8	65,5	66,7	67,0	67,3	68,9
	60-64	20,1	22,4	23,5	23,7	27,0	31,0	35,0
	65+	1,6	1,6	2,5	2,0	2,4	3,2	4,4

⁴ ”Arbetskraften” som statistisk kategori står för summan av sysselsatta (förvärvsarbetande) och arbetslösa. Det relativa arbetskraftstalet mäter andelen personer i en viss ålderskategori som är sysselsatta (har förvärvsarbete) eller är arbetslösa. En person räknas som arbetslös om han eller hon under en mätvecka sökt arbete men inte varit sysselsatt. Deltagare i arbetsmarknadspolitiska åtgärder (t.ex. utbildningsåtgärder), studerande eller förtidspensionärer står utanför arbetskraften. Den relativa arbetslöshetstalet räknar de öppet arbetslösa i procent av arbetskraften. Med ”arbetsmarknadspolitik” avses statliga ingripanden på arbetsmarknaden (Furåker 2002).

rige och Norge, för både män och kvinnor. Antalet arbetade timmar för äldre finländare är bland de lägsta inom OECD (OECD 2004).

Till gruppen äldre arbetstagare i Finland hör idag de stora årskullarna som föddes efter kriget (1945–50). Om dessa årskullar skriver Karisto (2003) att de årskullar som föddes efter kriget var en halv gång större än årskullarna före kriget och dubbelt så stora som 1970-talets årskullar (1947 föddes 108 000 personer). Deras gemensamma och generationsspecifika erfarenheter när de växte upp var att det var vanligt att barnen på grund av årskullarnas storlek gick i skola i förmiddags- och eftermiddagsskift, och 5–6-barnsfamiljer var vanligare än enbarnsfamiljer. När årskullarna föddes var ännu hälften av de yrkesverksamma i landet sysselsatta inom jordbruk och 90 procent av de stora årskullarnas föräldrar hade högst folkskoleutbildning. De stora årskullarna är alltså välutbildade i relation till sina föräldrar, men inte i relation till nästa generation. Deras generation var också den första generationen där kvinnor gick förbi män i utbildningsnivå (Koskinen et al. 2003).

Beträffande för- och nackdelar med en befolkning som lever allt längre kan man ur samhällsekonomisk synpunkt konstatera att en minskad livsarbetsstid innebär att allt färre förvärvsarbetande individer får försörja allt fler. Samtidigt innebär den ökade livslängden att allt fler individer efterfrågar varor och tjänster av olika slag – för vilka det behövs arbetskraft. Den efterfrågan talar för att fler äldre kommer att bli kvar i arbetslivet längre tid (Soidre 2002). Harper (2009) menar att det faktum att små årskullar träder in i arbetslivet som unga till följd av den minskade fruktsamheten kommer att leda till ett mer åldersintegrerat arbetsliv där äldre kommer att motiveras att stanna kvar längre. När många av dagens arbetstagare som besitter viktig spjutspetskompetens går i pension kommer det att finnas få som kan ersätta dem menar Harper. Solem (2005) konstaterar utifrån en norsk framtidsstudie att efterfrågan på äldre arbetskraft kan öka om det blir en brist på arbetskraft eller om arbetsgivare upptäcker att äldre arbetstagare är bättre än sitt rykte. Det sistnämnda kan gälla speciellt i yrken där expertis tillägnats genom erfarenhet och där mellanmänsklig och social kompetens är viktig.

6.3 Åtgärder för att öka äldres arbetslivsdelaktighet

Det har gjorts olika försök att ändra de strukturella och välfärdspolitiska förutsättningarna för att öka äldres delaktighet i arbetslivet och därigenom minska risken för en sämre generell välfärd. Strukturella hinder – och förutsättningar – handlar t.ex. om pensionssystem och arbetslivsvillkor, och äldres möjligheter i arbetslivet påverkas både av strukturella och individuella faktorer. I en OECD-rapport konstateras att så länge det existerar generösa ersättningsregler vid arbetslöshet, funktionshinder och andra möjligheter till tidig pensionering, kommer det att vara svårt att höja den faktiska pensionsåldern i Finland. För

att öka sysselsättningsgraden bland äldre bör det finnas en flexibilitet avseende pensionering, som bl.a. möjliggör en kombination av arbete och pension, samt möjligheter att erhålla nya pensionsrättigheter från arbetet även efter den officiella pensionsåldern, i stället för att bestraffa dem som arbetar efter fyllda 65 år med höga pensionsavgifter (OECD 2004).

I rapporten kritiseras vidare de så kallade Aktiva arbetsmarknadsprogrammen i Finland för att tidigare ha varit inriktade på att öka unga personers anställningsbarhet, trots att gruppen långtidsarbetslösa och arbetsförmögna domineras av äldre. År 2001 bestod deltagarna i dessa program till endast 15 procent av äldre arbetstagare trots att de utgjorde nästan 60 procent av alla långtidsarbetslösa. Den största gruppen av de äldre som deltog var 50–54-åringarna, medan nästan ingen från åldersgruppen 60 år och äldre deltog. En viktig förklaring till detta är att det inte krävts något aktivt arbetssökande för personer över 55 år (OECD 2004).

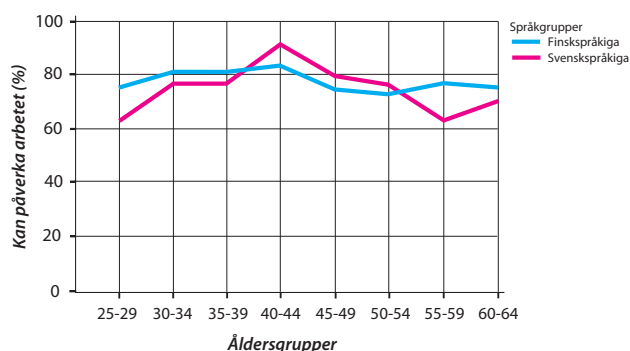
En åtgärd för att förbättra de äldres arbetslivsdelaktighet i Finland var regeringens initiativ 1998 till ett femårigt nationellt program för äldre arbetstagare. Programmet hade mottot "Erfarenhet är ett nationellt kapital" och syftet var att stärka de äldres ställning på arbetsmarknaden genom att förbättra deras arbetsförmåga och anställningsbarhet. I utvärderingen av projektet konstaterades att attityderna till äldre förbättrats i positiv riktning på arbetsplatserna och de äldres inställning till att lämna arbetet i förtid förändrats. Däremot noterades ingen förändring vad gäller arbetsgivares vilja att anställa äldre (SOU 2003:91).

En annan åtgärd för att förbättra de äldres arbetslivsdeltagande var reformeringen av det allmänna pensionssystemet i Finland 2005. En del av reformen är att en standard pensionsålder vid 65 ersätts med en flexibel pensionsålder från 62 till 68 år. En annan del av reformen är att pensionen inte längre beräknas utgående från de senaste 10 åren i arbetslivet, utan utifrån hela arbetslivsinkomsten – för att man därigenom vill skapa incitament för ett längre deltagande i arbetslivet. En tredje förändring är att minimiåldern då det inte längre krävs aktivt arbetssökande för arbetslösa höjts från 55 till 57 år, samt att arbetslöshetspensionen kommer att upphöra. En fjärde förändring är att minimiåldern för deltidspension höjts från 56 till 58 år. Deltidspension kan beviljas i åldrarna 58–67 år. Reformeringen av pensionssystemet syftar till att både öka incitamenten för ett längre arbetsliv och till att skapa en större flexibilitet för individuella lösningar (Finnish Centre for Pensions 2008)

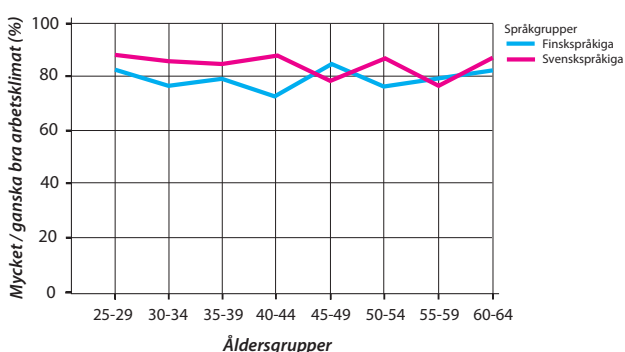
Frågan om effekten på sysselsättningen genom flexibel deltidspension är intressant. Uppvisar länder med hög andel deltidsanställda också högt arbetskraftsdeltagande bland äldre? I det svenska äldrepolitiska betänkandet (SOU 2003:91) gör man sådana beräkningar. Om man antar att alla före deltidspension arbetar 39 timmar i veckan och alla (som deltidspensionerar sig) efter deltidspension arbetar 24 timmar i veckan, innebär det att den som till följd av deltidserbjudandet går från heltid till deltid minskar sitt arbetsutbud med 15 timmar, medan den som helt skulle ha slutat om inte erbjudandet funnits i stället ökar sitt arbets-

utbud med 24 timmar. Enligt SOU:s beräkningar är den senare effekten större än den tidigare: det totala antalet arbetade timmar skulle alltså öka (och speciellt för kvinnorna). Deltidspensionssystemet reducerar alltså både antalet heltidsarbetande och antalet som lämnar arbetslivet före ordinarie pensionsålder, men det totala antalet arbetade timmar beräknas öka. Möjligheten till delaktighet i arbetslivet ökar, även för dem som inte kan eller vill arbeta 100 procent. Delaktighet och social inklusion bland äldre var också prioriterade mål som FN beslöt om i sin handlingsplan för åldrande vid konferensen i Madrid 2002 (the Madrid International Plan for Action on Ageing).

Delaktighet och flexibilitet i arbetet handlar också om inflytande och vilka möjligheter man själv har för att påverka sitt arbete och sina arbetsuppgifter. Enligt Arbetslivsbarometern i Finland 2002 tenderar äldre arbetstagare, i jämförelse med yngre, att ha större flexibilitet när det gäller de egna arbetsuppgifterna, men mindre inflytande på tempot i arbetet. Det är relativt få som har monotona arbeten (OECD 2004), vilket även tabell 4 visar. I Delaktighetsstudien studerar vi inflytande på arbetsplatsen med frågan:

Figur 1. Andel finsk- och svenskspråkiga informanter i olika åldersgrupper som anser att de "Mycket" eller "Tämligen mycket" kan påverka sitt arbete (%).

Figur 2. Andel finsk- och svenskspråkiga informanter i olika åldersgrupper som anser att de har ett "Mycket bra" eller "ganska bra" arbetsklimat på sin arbetsplats (%).

"Hur mycket kan Ni själv påverka Ert arbete?" En stor majoritet anser att de har stora eller ganska stora påverkansmöjligheter på sitt eget arbete (figur 1).

Av de äldre är det ungefär tre av fyra i Delaktighetsstudien som anser att de kan påverka sitt arbete mycket eller tämligen mycket. För de äldre finskspråkiga är procenttalen 72, 75 samt 74 och för de äldre svenskspråkiga 77, 65 respektive 71 i åldersgrupperna 50–54, 55–59 respektive 60–64.

För de finskspråkiga förefaller det vara mindre skillnader mellan åldersgrupperna, men det finns inga statistiskt säkerställda skillnader mellan språkgrupperna i de åtta åldersgrupperna.⁵ Det är också en stor majoritet, oberoende av ålder och språkgrupp som anser sig ha ett bra arbetsklimat på sin arbetsplats (figur 2). Här finns en statistiskt signifikant skillnad mellan språkgrupperna i åldersgrupperna 40–44 år samt 50–54 år med en mer positiv upplevelse av arbetsklimatet bland de svenskspråkiga. Frågan om arbetsklimat skulle kunna ses som en indikator på socialt kapital i arbetslivet.

6.4 Åldrande och hälsa

Hälsan är en viktig fråga när det gäller äldre i arbetslivet och viljan att gå i förtida pension eller stanna kvar i arbetslivet efter den officiella pensionsåldern. När livslängden ökar finns det olika scenarier för äldres hälsa (Lagergren 2000, Batljan 2005, Victor 2005). Morbiditetens eller sjuklighetens kompression handlar om att den friska livstiden (healthy life-span) eller antalet friska år ökar, medan antalet sjuka år minskar. En hårdtdragning av det scenariet skulle vara en utveckling tills man i slutändan "dör frisk". Dansken Henning Fries som lanserade detta scenario menade att det är samma faktorer som påverkar dödligheten och sjukligheten – och när dödlighetstalen sjunker, minskar också sjukligheten. Ett annat scenario är sjuklighetens extension eller förlängning. Den ökade livslängden leder enligt detta scenario, som också kallas "survival of the unfittest", till att sjuklighetsperioden i livet förlängs. Den medicinska teknologins utveckling har enligt det synsättet lett till allt fler "sjuka överlevare". Svenska data visar att t.ex. de som drabbades av cancer på 1990-talet lever sju år längre än de som fick en cancerdiagnos på 1960-talet, och risken att dö efter att man fått hjärtsvikt har nästan halverats mellan åren 1988 och 2000 (Johansson et al. 2006). Det tredje scenariet har benämnts sjuklighetens uppskjutande, vilket innebär att sjukdomsperioden är ungefär lika lång som tidigare – den inträffar bara senare i livet.

Allmänt kan sägas att beroende på vilka indikatorer på hälsa man använder, t.ex. förekomsten av sjukdomar eller upplevd hälsa och funktionsförmåga, så får man något olika resultat. Även om det finns belegg för att sjukligheten ökat, så visar många studier på att den upplevda hälsan har förbättrats. En möjlig förklaring är att den medicinska utvecklingen även kunnat lindra konsekvenserna

5 De exakta procenttalen i figurerna, samt signifikanstest av skillnaderna mellan språkgrupperna i de olika åldrarna finns redovisade i appendix.

av olika sjukdomar, så att dessa i mindre grad påverkar den upplevda hälsan och funktionsförmågan (Lagergren 2000, Batljan 2005, Victor 2005). En jämförelse av hälsoutvecklingen bland äldre finländare mellan åren 1980 och 2000, då livslängden ökat med ca 3 år, visade att den friska livstiden ökat mer än den totala livstiden när det gällde upplevd hälsa och funktionsförmåga. När det däremot gällde förekomsten av kroniska sjukdomar var, av de tre åren som livslängden ökat, ett år frisk livstid och två år livstid med kroniska sjukdomar (Sihvonen et al. 2003). Hälsoutvecklingen över tid, efter pensioneringen, har också visat olika mönster vid en socioekonomisk jämförelse mellan personer från arbetar- respektive medelklassyrken: att skillnader avseende rapporterade långtidssjukdomar mellan grupperna minskar över tid (catch-up), att skillnader i generell hälsostatus, eller upplevd hälsa, förblir konstanta (business as usual), samt att skillnader avseende fysiska funktionshinder ökar över tid (delayed effects) (Andersson 2002, Andersson & Öberg 2006).

Finländska män i 65-årsåldern beräknas ha 6,5 friska år framför sig och kvinnor i samma ålder 7,1 år (detta kan jämföras med 8,9 och 10,4 år bland 65-åringar i Sverige). Friska år definieras som åldrande utan sjukdomar som påverkar hälsan negativt (Kauppinen & Haavio-Mannila 2007). Livsloppet förändring med ökningen av antalet friska år till livet (se t.ex. Öberg 2002) har betydelse för beslut om pensionering. Kunskapen om arbetets roll för att främja hälsan, speciellt bland äldre arbetstagare, är dock fortfarande otillräcklig (Manthorpe & Chiva 2009).

Antalet friska år efter 65 kan påverka människor på olika sätt: dels genom en önskan att förlänga ett hälsofrämjande arbetsliv, dels genom en önskan att tidigare avsluta ett arbetsliv medan de fysiska förutsättningarna för en aktiv tredje ålder fortfarande finns kvar. Solem (2005) konstaterar att för vissa är arbetet hälsofrämjande och tidig pensionering bidrar till försämrad hälsa, medan för andra kan sen pensionering innebära en förlängning av ett nedslitande arbete som kommer att öka behovet av vård- och omsorgstjänster. Ofrivillig pensionering förväntas också ha mer negativ effekt på hälsan, medan frivillig pensionering inte har denna – eller har motsatt – effekt. Plötslig pensionering har också potentiellt större skadeverkningar än gradvis pensionering. En målsättning inom EU har också varit att bryta med ”attestupsmodellen” (cliff-edge) för pensionering (Flynn & McNair 2009), vilket är i linje med den ökade flexibiliteten i den finländska pensionsreformen år 2005 som redovisades ovan. Möjligheterna till gradvis pensionering introducerades i Finland de facto redan på 1980-talet (Harper 2009).

6.5 Åldrande och pensionering

Enligt Atchely (2004) är pensioneringens huvudsakliga funktion för samhället att minska antalet arbets sökande människor. Han menar också att definitionen av den funk-

tionella åldern för pensionering som t.ex. 65 när pensionsinstitutionen etablerades, har felaktigt bidragit till att påverka attityderna så att 65 fortfarande ibland tolkas som funktionell inkapacitet. Enligt Harper (2009) har pensioneringen, som under det senaste halva seklet definierat innebörden av äldre arbetstagare, omdefinierats. När övergången till pensionering började tidigareläggas, så ledde det till att man definieras som äldre arbetstagare i allt yngre åldrar, ibland redan i 45- och till och med 40-årsåldern, vilket en gång betraktades som höjdpunkten i karriären.

Efter att pensioneringen institutionaliserats som en social institution under 1900-talet började småningom uppfattningen om pensionering vid en given punkt i livet, vid 60 eller 65, tas för given och bli en av livets självklarheter. Senare började även uppfattningen om förtidspensionering accepteras som en normal övergång under livet. Och under det senaste decenniet, när förtida pensionering mött allt större hinder och kritik, har tanken om mer individuella pensionslösningar alltmer börjat växa fram. Tiden i livet mellan 50 och 75 år har därför blivit en tid av både osäkerhet och möjligheter (Phillipson 2009).

Om antalet förtidspensioneringar ökar kan detta ge en antydning om att de äldres ställning på arbetsmarknaden försvagats. När det gäller förtida pensionering kan man urskilja fyra huvudaktörer: fackföreningar, offentliga myndigheter, arbetsgivare och äldre arbetstagare. Vid nedskärningar har fackföreningarna intresse av att undvika uppsägningar och de har därför stött tidiga pensionsuttag, ofta i enlighet med arbetstagarnas egna önskemål.

De institutionella faktorerna, som offentliga myndigheter beslutar om, beskrevs ovan i avsnittet ”Åtgärder för att öka äldres arbetslivsdelaktighet”. Inriktningen från politiskt håll har ändrats från att om inte uppmuntra så åtminstone acceptera tidiga pensionsavgångar till att understryka den samhällsekonomiska och den privatekonomiska betydelsen av att arbeta fler år (produktivt åldrande). Ett problem är att entusiasmen för det senare inte är särskilt stor bland arbetsgivarna, och heller inte överväldigande stor bland arbetstagarna. Övergången från arbete till pensionärstillvaro har hur som helst blivit alltmer oförutsägbar och individualiserad. Många har blandade känslor inför tidig pensionering och ändrar ofta inställning under tiden fram till att beslutet tas. Under yrkeskarriärens sista år ser de flesta dock fram emot ålderspension (Solem 1996).

Orsaker till att individer går i förtida pension har förklarats utifrån två modeller: attraktions- och utstöttningsmodellen. Attraktionsmodellen bygger på den sociala delaktighet i privatlivet som gör att arbetstagaren överväger fördelar och nackdelar med att arbeta kvar. Här spelar goda pensionsvillkor och familjeförhållanden en viktig roll för beslutet att välja pensioneringens aktiva fritid. Det finns en ”konkurrens” om delaktigheten mellan å ena sidan arbete, å andra sidan privatlivet med intressen för att förverkliga sig själv under tredje ålderns aktiva fritid (familj, socialt nätverk, nya erfarenheter, resa medan man ännu kan etc.).

Utsöttningsmodellen bygger på att det är faktorer i arbetsmiljön, som ökade krav, press från arbetskollektivet och negativa attityder från arbetsgivaren, som förklarar

varför människor väljer att lämna arbetslivet i förtid (Solem 1996). Utstöttningsmodellen inkluderar faktorer som hälsoproblem, vård- och omsorgsansvar, ålderism, arbetsgivares användning av förtida pension för att minska arbetsstyrkan (Flynn & McNair 2009). En svensk studie, där nästan hälften av alla pensionärer uppgav ohälsa som bidragande orsak till att de avslutat sitt arbetsliv, visade att de som slutat arbeta av hälso- eller arbetsmarknadsorsaker (utstöttningsmodellen) hade sämre psykosocial hälsa än de som slutat av andra orsaker. Att sluta pga. att ens färdigheter inte längre efterfrågas hade också en negativ effekt på välbefinnandet, speciellt bland män (Nordmark & Stattin 2009).

I en svensk studie om faktorer som påverkade tidigt respektive sent utträde ur arbetsmarknaden fann Soidre (2005) att en positiv attityd till arbetet motiverade både män och kvinnor att arbeta efter den vanliga pensionsåldern, medan en positiv attityd till privatlivet hängde samman med viljan till förtida pensionering.

Enligt Soidre (2002) finns det inget empiriskt stöd för att äldre skulle vara mindre tillfredsställda med sina jobb än yngre, och att man därför skulle vilja sluta. På generell nivå tycks det inte heller finnas några åldersmässiga skillnader när det gäller arbetsorientering (employment commitment). De äldre är däremot mer positivt inställda till den organisation de arbetar inom än yngre (organizational commitment). Men om individens möjligheter inom arbetslivet begränsas finns en tendens till att engagemanget minskar. Svenska studier har visat att äldre män upplever förlusten av arbetet mer negativt än kvinnor. Att inte duga på arbetsmarknaden är fortfarande förknippat med skam, vilket gör att många snarare förtiger än artikulerar sina erfarenheter (Soidre 2002). Hur, och utifrån vilka motiv pensioneringsbeslutet fattas är alltså viktigt.

Tabell 3. Medelvärdet för vid vilken ålder man önskar gå i pension enligt ålders- och språkgrupp

Ålder	Samtliga	Svenskspråkiga	Finskspråkiga
25-29 år	57,5	59,0	56,4
30-34 år	57,8	58,3	57,2
35-39 år	57,7	58,5	56,6
40-44 år	58,4	58,6	58,1
44-49 år	58,2	58,3	58,0
50-54 år	60,0	60,3	59,7
55-59 år	60,6	60,3	60,9
60-64 år	62,9	62,7	63,2
Totalt	59,3	59,6	59,0
(n)	(1371)	(696)	(671)

Under 1900-talets senaste decennier har den faktiska pensionsåldern sjunkit, även om de senaste åren visat på ett trendbrott. I Finland har pensionsåldern för män sedan 1960 sjunkit med närmare 9 år till ca 60. För kvinnorna har pensionsåldern fluktuerat något, men sjönk efter 1980 från 64 till under 60 år.

I Finland förekommer det "toppar" för att gå i pension, för både män och kvinnor, i åldrarna 56–57, 60, 63 och 65. De huvudsakliga vägarna ut ur arbetskraften sker med hjälp av ersättningar för funktionshinder eller arbetslöshet (OECD 2004). I Finland varierar den reella pensionsåldern, beroende på hur man räknar (om t.ex. även de som haft sjukpension sedan unga år inkluderas eller om, vilket är vanligare och mer relevant, endast de som pensionerats efter 40- eller 50-årsåldern inkluderas) (Kauppinen & Haavio-Mannila 2007).

På frågan om önskvärd ålder att gå i pension kan några intressanta mönster identifieras i Delaktighetsstudien. För det första är det några specifika åldrar som fungerar som noder – 50 år, 58 år, 60 år, 63 år samt 65 år. Generellt är det givetvis så att de som definitivt önskar gå i pension tidigare också gör det i högre utsträckning (om de har de ekonomiska möjligheterna) varför gruppen blir alltmer selekterad mot dem som önskar eller har möjlighet att arbeta längre ju högre åldern är. I tabell 3 visas medelvärdet för när finsk- och svenskspråkiga i olika åldersgrupper i Delaktighetsstudien önskar gå i pension.

Man kan i förstone tänka sig att personer som kan hänföras till en grupp med stort socialt kapital skulle välja att satsa på ett "tredjeålderliv" med mer tid för fritid. Men kanske är det forskningens intresse för fritids- och föreningsaktiviteter i förhållande till socialt kapital som leder tanken fel. Att ha ett arbete som man trivs med och där man ingår i ett sammanhang kan utgöra en del av det sociala kapitalet. Denna slutsats skulle kunna dras av att vi inte finner ett större intresse bland svenskspråkiga för att pensioneras tidigare.

I enkäten om arbete och hälsa i Finland år 2006 tillfrågades alla som fyllt 45 år vad som skulle kunna få dem att stanna kvar i arbetslivet efter 63-årsåldern. Det var hela 42 procent som svarade att ingenting kan få dem att stanna kvar längre i arbetslivet var den egna hälsan (25 %), ekonomiska faktorer (19 %) och ett intressant och utmanande arbete (13 %). Andra sådana motiverande faktorer var: lugnare arbetstempo, flexibel arbetstid och minskad arbetsbelastning. Skillnaderna mellan män och kvinnor var små, även om kvinnorna något mer betonade betydelsen av flexibel arbetstid och männen ekonomin. Den finländska studien om arbete och hälsa visade också ett samband mellan åldersvänliga attityder och viljan att stanna kvar längre i arbetslivet (Kauppinen & Haavio-Mannila 2007).

Nordenmark och Stattins (2009) svenska studie bland pensionärer visar också att de som haft möjlighet att själv påverka tidpunkten för sin pensionering hade bättre psykosocialt välbefinnande än de som inte alls eller föga kunnat påverka detta. Finland beskrivs dock i europeiska rapporter som ett föregångsland när det gäller möjligheterna till flexibla livsstilar för äldre genom deltidsarbete (se t.ex. Danson 2007). Taylor (2009) påpekar dock att en mer flex-

ibel arbetstid inte bör uppfattas som en ”enkelriktad väg” mot pensionering.

Attityderna till pensionering kan också förändras för många under livsloppet, speciellt när de närmar sig den förestående pensionsåldern, där många förefaller börja värdera privatlivet – livet utanför arbetet – mer positivt än tidigare (Soidre 2005). Ett rimligt antagande är att människors önskemål om pensionering och pensionsålder påverkas av deras attityder till sitt nuvarande arbetsliv och sina finansiella behov. Enligt preferensteorin gör människor i det senmoderna samhället rationella och medvetna val avseende sina arbetsliv och sin pensionering, där t.ex. nuvarande arbetsförhållanden påverkar besluten om när man vill gå i pension – dåliga arbetsförhållanden stöter ut människor tidigare ur arbetslivet medan goda arbetsförhållanden har motsatt effekt. Att inte känna sig behövd på sin arbetsplats ger också en utstötningseffekt (Soidre 2005).

Pensioneringen är ingen homogeniserande erfarenhet, utan tidigare yrkesposition och samhällsklass påverkar ålderdomen (Walker & Foster 2005). Viljan att arbeta kvar efter 65 år varken enhetlig eller stabil mellan olika sektorer i arbetslivet (Manthorpe & Chiva 2009).

Ett oväntat resultat i Soidres (2005) studie var att män med psykiskt stimulerande arbeten, i större utsträckning än andra män, ville pensionera sig i förtid. Man kunde förvänta sig att de som har en positiv syn på sitt arbete skulle vilja stanna längre kvar i arbetslivet än de som är missnöjda, men så är inte fallet (Flynn & McNair 2009). Även detta bör förstås i relation till balansen mellan arbete och privatliv och de nya möjligheter som den tredje åldern erbjuder.

Flynn och McNair (2009) konstaterar också utifrån resultaten från en brittisk studie, att även om äldre arbetstagare säger att de skulle vilja stanna kvar längre i arbetslivet, är det få som gör det. Flynn och McNair menar att äldre arbetstagare behöver aktivt stöd från sina arbetsgivare (age-management) för att förlänga sitt deltagande i arbetslivet.

Taylor (2009) menar att ett perspektiv på den äldre arbetskraften som enbart fokuserar på att ”arbeta längre” är ett naivt perspektiv med skyggglappar för realiteterna. Han menar i stället att man måste beakta de villkor och omständigheter under vilka äldre arbetstagare är knutna till arbetsmarknaden, hur befolkningens åldrande samverkar med omorganisation i produktionssektorn när nya marknader öppnas och andra minskar, konkurrensen hårdnar och alternativa arbetskraftskällor dyker upp.

6.6 Arbetsförmåga och tillfredsställelse med arbetet

En av de viktigaste orsakerna till förtida utträde ur arbetslivet är arbetsförmögenhet och arbetslöshet. Arbetslösa 60–64-åringar har oftast hänvisats till arbetslöshetspension (OECD 2004). Finländare som har ett fysiskt tungt arbete, vilket fortfarande gäller nästan var fjärde eller femte arbetstagare, upplever också betydligt sämre arbetsförmåga än andra yrkeskategorier (Ilmarinen 2003). Av 55–

64-åringar är det 19 procent av männen och 25 procent av kvinnorna som upplever sitt arbete som fysiskt tungt, medan 38 procent av männen och 31 procent av kvinnorna upplever sitt arbete som psykiskt tungt. Det är också en knapp fjärdedel som har en kronisk sjukdom som medför problem i arbetet, och en dryg fjärdedel som anser att sådana hälsoproblem orsakas eller förvärras av arbetet (Työ ja terveys 2006).

Tabell 4 visar dock även att de allra flesta 55–64-åringar är tillfreds med sitt arbete, trots att en dryg tredjedel har psykiskt krävande och en dryg femtedel fysiskt krävande arbete. Många äldre kvinnliga arbetstagare i Finland arbetar inom vårddyrken med fysiskt krävande arbeten så som tunga lyft. Äldre män är överrepresenterade bland industriarbetare där även fysiskt krävande arbetsmoment är vanliga (OECD 2004). Det finns dock en risk för en selektiv snedvridning av resultaten, eftersom de som fortfarande finns kvar i arbetskraften sannolikt är mer positiva i sina omdömen än de som av olika skäl lämnat arbetskraften.

De äldre (50–64 år) i Finland upplever i jämförelse med de yngre (25–49 år), att de har sämre arbetsförhållanden, vilket är mindre vanligt i andra EU-länder. Förändringen från varu- till tjänsteproduktion har dock minskat antalet arbeten med ogynnsamma arbetsförhållanden, men generellt sett verkar arbetsförhållandena för äldre arbetstagare i Finland upplevas sämre än EU i genomsnitt (OECD 2004).

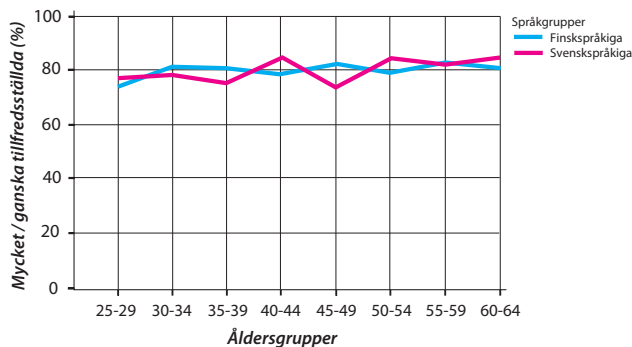
Trots detta har man i tidigare studier om arbete och hälsa kunnat se att arbetet får en mer positiv betydelse med åldern (mätt med frågor som: hur ofta man känner sig stark och energisk i arbetet, hur ofta man är engagerad i arbetet, hur ofta man känner tillfredsställelse när man får fördjupa sig i sitt arbete). I den finländska nationella studien om arbete och hälsa svarade de som var 45 år och äldre att de var mer engagerade och tillfredsställda med att få fördjupa sig i sitt arbete än de yngre (Kauppinen & Haavio-Mannila 2007). Det är oklart om det rör sig om ålders- eller kohortskillnader.

Samma studie visade också att de flesta (8 av 10) är mycket eller ganska tillfreds med sitt nuvarande arbete (tabell 4), vilket gäller även yngre, samt att det med åldern sker en liten ökning av andelen tillfredsställda (Työ ja terveys 2006). Delaktighetsstudien visar på liknande resul-

Tabell 4. Arbetsförhållanden i Finland för äldre arbetstagare (55–64) år 2006 (%) (Työ ja terveys 2006)

	Män	Kvinnor
Andel som är tillfredsställd*	83 %	86 %
Andel som har en långtidssjukdom (> mån)	54 %	54 %
Andel som anser att deras långtidssjukdom medför problem i deras arbete	19 %	17 %
Andel som det senaste halvåret haft långvariga eller upprepade problem som förorsakats av / förvärrats av arbete	26 %	31 %
Andel som har ett psykiskt krävande arbete*	38 %	31 %
Andel som har ett fysiskt krävande arbete*	19 %	25 %
Andel som har ett monotont arbete*	7 %	5 %

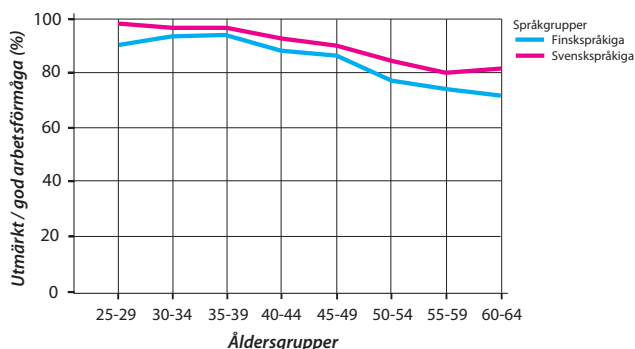
* Besvarat frågan med alternativerna ”Ganska” eller ”Mycket”

Figur 3. Andelen finsk- och svenskspråkiga informanter i olika åldersgrupper som är "Mycket" eller "Ganska tillfreds" med sitt nuvarande arbete (%).

tat (figur 3). Ungefär 8 av 10 svarar att de är mycket eller ganska tillfreds med sitt nuvarande arbete – oberoende av ålder och språkgrupp. I de äldre åldersgrupperna 50–54, 55–59 och 60–64 år är 80, 84 respektive 81 procent av de finskspråkiga och 84, 83 respektive 86 procent av de svenskspråkiga mycket eller ganska tillfreds. Det är alltså försumbara skillnader mellan språkgrupperna.

En viktig aspekt av arbetstillfredsställelsen är hur man upplever sin arbetsförmåga. Av de 25–64-åringar i Delaktighetsstudien som är tillfreds med sitt arbete är det 92 procent som anser sig ha en utmärkt eller god arbetsförmåga, jämfört med endast 72 procent av dem som inte är tillfreds med sitt arbete ($p < 0,001$).⁶ Det är också rimligt att en relativt god arbetsförmåga kraftigt bidrar till att man känner sig tillfreds med sitt arbete. I figur 4 ser vi att en stor majoritet anser sig ha en god arbetsförmåga, samt

Figur 4. Andelen finsk- och svenskspråkiga i olika åldersgrupper som angett att deras arbetsförmåga är "Utmärkt" eller "God" (%).

att andelen som upplever sin arbetsförmåga som god börjar minska något från 40-årsåldern.

Om vi delar in samtliga informanter i endast två åldersgrupper för att jämföra de yngre (25–49) och de äldre (50–64) arbetstagarna, finner vi en statistiskt säkerställd skillnad mellan yngre och äldre – bland både svensk- och finskspråkiga ($p < 0,001$). Det finns även en signifikant skillnad mellan språkgrupperna, både för de yngre och för de äldre arbetstagarna ($p < 0,05$). Av de yngre finskspråkiga arbetstagarna är det 90 procent som uppskattar sin arbetsförmåga som utmärkt eller god, jämfört med 95 procent av de svenskspråkiga. Av de äldre arbetstagarna är motsvarande andel 73 procent för de finskspråkiga och 82 procent för de svenskspråkiga. Denna skillnad mellan språkgrupperna är i linje med tidigare studier, som visat att risken för tidig pensionering i 30–54-årsåldern – som en indikator på ohälsa – är större bland finsk- än svenskspråkiga (Hyypä & Mäki 2001), (25 % större för män, 15 % större för kvinnor) (Saarela & Finnäs 2002), samt att finskspråkiga har högre sjuklighet än svenskspråkiga (Hyypä & Mäki 2001, 2003).

6.7 Socialt kapital och "anställningsbarhet"

"Anställningsbarhet", som en del av det individuella sociala kapitalet, kan definieras som att ha de nödvändiga färdigheterna och förmågan att stanna kvar i ett arbete, att lätt kunna byta mellan olika arbeten eller att hitta ett nytt arbete vid arbetslöshet. Den pågående samhällsförändringen från varu- till tjänsteproduktion i kombination med den teknologiska utvecklingen har ökat behovet av mer utbildad och flexibel arbetskraft (OECD 2004).

Förändrade arbetslivskrav innebär att människor som en del av sitt sociala kapital måste tillägna sig nya färdigheter och uppgradera sitt kunnande (vi betraktar då socialt kapital som en individuell resurs, som ett kapital som är "konvertibelt" på en arbetsmarknad).⁷ Vuxenutbildning och kompetensträning kan för den äldre arbetskraften vara speciellt viktiga för att kompensera för bristande formell utbildning (OECD 2004). Det finns tecken på att arbetstagare i industrier som kännetecknas av hög grad av teknologisk förändring kommer att stanna kvar längre i arbetslivet pga. att de frekvent deltar i yrkesrelaterad utbildning (Harper 2009). Flynn och McNair (2009) har uti-

6 Som "tillfreds" med sitt arbete har de klassats som svarat att de är "mycket" eller "ganska" tillfreds, medan de som klassats som "inte tillfreds" med sitt arbete har svarat att de antingen är "ganska" eller "mycket missnöjda" eller att de "varken är tillfreds eller missnöjda".

7 Medan Putnam (2000/2006) definierar socialt kapital som en slags kollektiv, medborgerlig infrastruktur som inkluderar förtroende, värderingar, normer och nätverk (se även inledningskapitlet i rapporten), så definierar Bourdieu (1985, 1992) socialt kapital instrumentellt som en resurs eller tillgång för individen som förmedlas genom olika nätverk (Hyypä 2002, 2007, 2010 och i denna bok). Kontakterna i de personliga nätverken kan då t.ex. underlätta tillgången på arbete och påverka anställningsbarheten (se också Portes 1998, 2000, Kaasa & Parts 2008, Gray 2009). Explicit definierar Bourdieu (1985, 248) socialt kapital som: "the aggregate of the actual or potential resources which are linked to possession of a durable network of more or less institutionalized relationships of mutual acquaintance or recognition."

Tabell 5. Andelen arbetstagare i olika åldrar som deltar i utbildning som arbetsgivaren betalar, i Finland och Sverige (OECD 2004, 102)

Ålder	Finland	Sverige
25-49 år	47,6	58,1
50-54 år	45,2	56,0
55-59 år	40,5	54,3
60-64 år	33,0	42,6
Totalt	43,5	53,8

från brittiska studier konstaterat att intresset för att stan-
na kvar längre i arbetslivet ökar med ökad ålder, och att de
som är över 50 år i mycket högre grad överväger detta än
de som är i 20- och 30-årsåldern. Åtgärder för att hålla kvar
äldre i arbetslivet är också speciellt viktiga, eftersom det
har visat sig ytterst svårt att få tillbaka dem som av olika
orsaker redan lämnat arbetslivet (Hirsch 2007).

Skillnaden i utbildningsnivå mellan yngre och äldre i ar-
betslivet är större i Finland än i många andra OECD-län-
der. Andelen med endast grundskoleutbildning i Finland
är 45 procent bland de äldre (50–64) och endast 17 procent
bland de yngre (20–49) (OECD 2004). Motsvarande andel
med högst grund/mellanskola i Delaktighetsstudien är
38 procent bland de äldre och 11 procent bland de yngre.⁸
Dessutom är deltagande i kompetensutbildning som ar-
betsgivaren ersätter lägre för de äldre än för de yngre.

Tabell 5 visar att andelen som deltar i kompetensutbild-
ning är större i Sverige än i Finland i samtliga åldersgrupper.
Tabellen visar också att andelen som deltar i kompetensut-
bildning, både i Finland och i Sverige, minskar med åldern.
Denna minskning sker, trots att äldre som deltagit i kom-
petensutbildning anser att de har större nytta av utbild-
ningen, både när det gäller lönen och att hålla sig kvar i ar-
betslivet, jämfört med yngre (Ilmarinen 2003).

Syftet med det Nationella Programmet för Äldre Ar-
betsstagare i Finland var att öka äldres möjligheter att bli
anställda och att möjliggöra för äldre som önskade att
kunna arbeta fram till pensioneringen. Programmet inne-
höll både informations- och utbildningskampanjer för
arbetstagare och chefer, vilket också i någon mån kan ha
bidragit till den ökning av äldres arbetskraftsdeltagande
som skett det senaste decenniet. Studier om aktiva
arbetsmarknadsåtgärder bekräftar de positiva effekter-
na av arbetsmarknadsträning på "anställningsbarheten".
Många studier visar också att sådan träning är mer effek-
tiv för äldre än för yngre arbetstagare (OECD 2004).

Äldres delaktighet i arbetslivet är dels beroende av att
kunna vara kvar i arbetet längre, dels av vilka möjlighe-
ter de har att få arbete (anställningsbarhet), om de av
olika orsaker blir utan sysselsättning. I Finland är inak-
tiviteten, att inte söka arbete aktivt, ett problem bland
äldre som inte är sysselsatta. Chiva et al. (2009) beskri-

ver detta hinder för äldres anställningsbarhet som svårig-
heten att "hålla motivationen uppe" om man inte lyckas
få ett nytt arbete inom en viss tid. Men eftersom 33 pro-
cent av alla 60–64-åringar var pensionerade pga. arbets-
oförmögenhet år 2001 och ytterligare 20 procent erhö-
ll arbetslöshetspensionsersättningar, är det viktigt att stu-
dera och förbättra återinträdesmöjligheterna för äld-
re som fortfarande skulle kunna förvärvsarbeta (OECD
2004). Förutom arbetsoförmögenhets- och arbetslöshets-
pension (som avskaffades i pensionsreformen 2005) har
det också skapats en "pensioneringskultur" med preferen-
ser för tidig eller förtida pension, som kan vara svår att
påverka. I en norsk studie fann man att nästan hälften av
de yrkespassiva, som inte deltog i arbetslivet, dock önskar
delta. Men för dem som var över 60 år var deltidsarbete
det enda som intresserade (Solem 2005).

I Finland uppges sjukdom (72 %) som den viktigas-
te orsaken till att inte söka arbete bland de 50–64-åring-
ar som har arbetsoförmögenhetsersättning (tabell 6). Av
dem som är pensionerade är det nästan en tredjedel (30
%) som avstår från att söka arbete pga. att de tror att det
inte finns några arbetstillfällen. Upplevd åldersdiskrimi-
nering bland de inaktiva 50–64-åringarna, dvs. att "arbets-
givare anser dem vara för gamla", uppges ungefär en fem-
tedel av de som är pensionerade (18 %) och de som klassats
som "Annat" (19 %) (den senare kategorin omfattar perso-
ner som sannolikt har olika former av arbetslöshetsersätt-
ning) (OECD 2004).

Långtidsarbetslöshet utgör, som tidigare konstaterats,
ett allvarligt problem för äldre arbetstagare i Finland. Om
äldre arbetstagare förlorar sina arbeten har det varit en
"enkelriktad väg" ut ur arbetslivet. Deras möjligheter till
återanställning har varit så gott som obefintliga. Olika ål-
dersgrupper använder också olika metoder för att söka ar-
bete, vilket tyder på olika sociala resurser eller socialt ka-
pital hos olika åldersgrupper. Äldre personer använder sig
i betydligt mindre utsträckning än yngre av att ta direkt
kontakt med arbetsgivare och att svara på arbetsplats-
annonser. De äldre utnyttjar i huvudsak offentlig arbets-

Tabell 6. Orsaker till att inte söka arbete bland äldre (50-64 år)
inaktiva på arbetsmarknaden år 2001 i Finland (%). Tabellen
omfattar alla äldre inaktiva på arbetsmarknaden som inte sök-
te arbete – trots att de skulle vilja arbeta (OECD 2004, 110)

Orsaker till att inte söka arbete:	Arbets- oförmögen (pension / sjukdom)	Är pensionerad	Annat
Sjukdom	72	8	8
Tror att:			
– det inte finns något tillgängligt arbete	13	30	48
– arbetsgivaren anser dem vara för gamla	4	18	19
– deras kvalifikationer inte motsvarar kraven	2	0	2
Annat	10	44	23
Totalt	100	100	100

⁸ Andelen med högst grund/mellanskoleutbildning bland de äldre (50–64) är 37 procent bland de finskspråkiga och 41 procent bland de svenskspråkiga (skillnaden är inte statistiskt signifikant).

förmedling och har mindre ”aktiva” sökmetoder än yngre (OECD 2004).

I Delaktighetsstudien finns en fråga om vad informanterna tror om möjligheterna att få en ny anställning vid arbetslöshet (figur 5). Den andel som tror att utsikterna är goda eller mycket goda minskar drastiskt från yngre medelåldern och uppåt. I de äldre åldersgrupperna finns inga skillnader mellan språkgrupperna i åldrarna 50–54 (37 respektive 39 procent) och 55–59 (26 respektive 26 procent). Den lägre andelen som tror att nyanställningsmöjligheterna är goda bland de 60–64-åriga finskspråkiga (14 %) jämfört med svenskspråkiga i samma åldersgrupp (26 %) är inte statistiskt signifikant och kan därför bero på slumpen.

Svaren stämmer rätt väl överens med resultaten från en Eurobarometer. I Eurobarometer 263 (2007) finns ett påstående som de intervjuade i respektive EU-land fått ta ställning till: ”I (ditt land) anses personer över 50 år inte längre kapabla att arbeta effektivt.” I Finland instämde ungefär hälften (51 %) i påståendet. Det är en något lägre siffra än EU-genomsnittet (57 %), men högre än Sveriges (43 %).

Att människor upplever att deras anställningsbarhet, eller nyanställningsmöjligheter minskar efter 40-årsåldern kan vara en realistisk avspeglning av hur arbetsmarknaden de facto fungerar på många yrkesområden. Ovan konstaterades t.ex. att det finska programmet för äldre inte på-

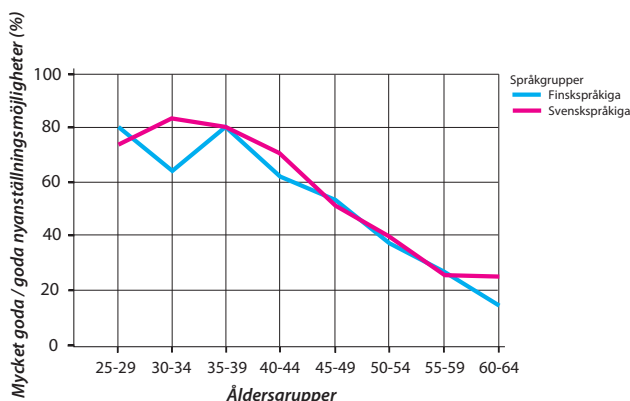
verkat arbetsgivares vilja att anställa äldre arbetstagare. Samtidigt är befolkningen i Finland positivt inställd till äldre arbetskraft. I Eurobarometer 263 (2007) svarar 82 procent att det behövs fler personer över 50 år i företagen. I hela EU är siffran 72 procent – och i Sverige 67 procent.

Figur 5 visar på en klar trend för både svensk- och finskspråkiga informanter: den egna tron på nyanställningsmöjligheter minskar kraftigt för varje successiva åldersgrupp efter 40-årsåldern. Samma trend visar figur 6, där vi i stället för språkgrupper har beaktat om språket på arbetsplatsen är svenska eller finska. Figuren visar en för de äldre arbetstagarna intressant skillnad i hur man ser på sina nyanställningsmöjligheter vid arbetslöshet. För de äldre arbetstagarna finns det en tendens att äldre som arbetar på en svenskspråkig arbetsplats anser sig i någon liten mån ha bättre nyanställningsmöjligheter än äldre på finskspråkiga arbetsplatser. Av hela gruppen äldre arbetstagare (50–64 år) som arbetar på en svenskspråkig arbetsplats anser 34 procent att de har mycket goda eller goda nyanställningsmöjligheter vid arbetslöshet. Motsvarande andel för äldre på finskspråkiga arbetsplatser är 27 procent (skillnaden är dock inte statistiskt säkerställd).

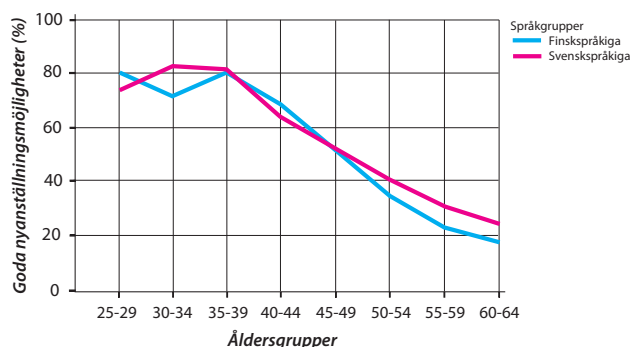
6.8 Äldre arbetskraft – resurs eller problem?

Enligt ett problemscenario ses äldre i arbetslivet som en belastning och ”äldre” förknippas med ökade sociala kostnader och minskad produktivitet. Enligt ett motsatt scenario uppfattas äldre kunna ge ett särskilt bidrag till produktiviteten genom sin samlade erfarenhet, och åldrandet ses som en process där livserfarenhet och kunskap ackumuleras och möjligheterna till frigörande av intellektuella och andra resurser ständigt ökar. I arbetslivet har också ålder betydelse i vissa sammanhang – i andra inte. I stället för kronologisk ålder skulle ett funktionellt åldersbegrepp kunna vara relevant i arbetslivet (Aronsson & Kilbom 1996). Man har också använt sig av begreppet ”arbetsmarknadsålder” och ”ideal arbetsmarknadsålder”, där den senare för ett decennium sedan ansågs ligga mellan 30 och 40 år, men nu anses ligga något högre (Kauppinen & Haavio-Mannila 2007).

Äldre i arbetslivet är ingen homogen grupp. Enligt teorin om kumulativa fördelar och nackdelar, även kallad Matteuseffekten (efter evangeliet ”Åt den som har skall varda givet...”), tenderar erfarenheter och resurser – både bra och dåliga – att ackumuleras eller samlas på hög under åren. Å ena sidan ökar med åren till exempel kroniska sjukdomar som arbetstagare upplever förorsakade av arbetsmiljön. En norsk studie visade att av dem som varit verksamma i mer än 30 år och fortfarande arbetade, hade en fjärdedel varaktiga problem som de förknippade med arbetsmiljön (Solem 1996), vilket kan jämföras med en dryg fjärdedel finländare som rapporterar sådana problem (se tabell 4 ovan). Å andra sidan deltar människor från högre socioekonomiska grupper och med yrken med högre kvalifikationskrav i högre grad i arbetslivsrelaterad utbild-

Figur 5. Andelen finsk- och svenskspråkiga i olika åldrar som anser att deras nyanställningsmöjligheter vid arbetslöshet är "Goda" eller "Mycket goda".

Figur 6. Andelen som anser sig ha "Mycket goda" eller "Goda" nyanställningsmöjligheter vid arbetslöshet för arbetstagare i olika åldersgrupper, uppdelat på om de talar finska eller svenska på sin arbetsplats.

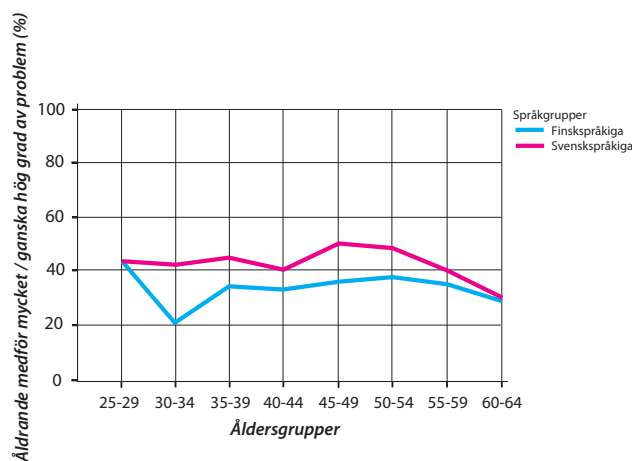
ning än människor från yrken som kräver små kvalifikationer. De som redan har bättre kvalifikationer deltar alltså mer i utbildning för nya och ännu bättre kvalifikationer i arbetslivet (Phillipson 2009). De individuella resurserna är givetvis inte jämnt fördelade bland äldre arbetstagare, vilket får konsekvenser för arbetslivsdeltagande. Utifrån EU-statistik konstaterar Loretto et al. (2007) att det i samtliga EU-länder är äldre arbetstagare med de högsta kvalifikationerna som också mest sannolikt finns i arbetslivet. Harper (2009) betonar också variationen mellan de äldre arbetstagarna och menar att det inte finns något stöd för att människor över 50 genomgående skulle prestera sämre än yngre i moderna ekonomier. I stället pekar hon på att variationen inom åldersgrupperna ofta är större än variationen mellan åldersgrupperna. Även Loretto et al. (2007) uppmärksammar den stora variationen i arbetserfarenheter i gruppen äldre arbetstagare i kontrast mot den ålderistiska arbetskultur som drar samtliga i hela gruppen äldre arbetstagare "över en kam".

Om man ändå väljer att tala om äldre i arbetslivet som en grupp, kan man konstatera att andelen äldre arbetstagare som är inaktiva på arbetsmarknaden på grund av sjukdom eller arbetsoförmåga är störst i Finland inom OECD (OECD 2004). Men de äldre finländare som är kvar i arbetslivet har en, i ett OECD-perspektiv, relativt låg sjukfrånvaro (till och med lite lägre än de yngre arbetstagarna i Finland). Risken för sjukfrånvaro är rimligtvis en aspekt som arbetsgivare kan kalkylera med vid beslut om att anställa eller hålla kvar äldre. I en finländsk studie av Hakola och Uusitalo (2001, cf. OECD 2004) konstateras att större företag gör sig av med äldre arbetskraft om det föreligger risk för funktionsnedsättningar i den gruppen, samt att dessa beslut görs utifrån en kostnadsproduktivetskalkyl där yngre och äldre jämförs.

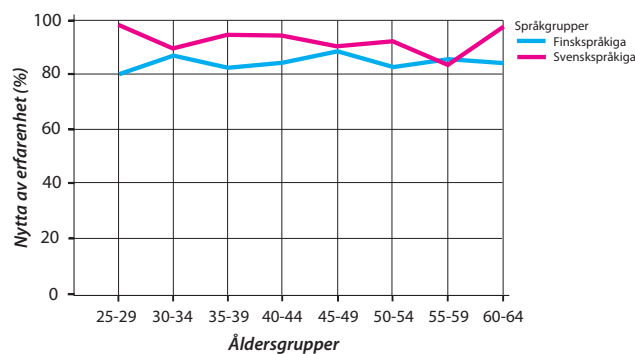
I kostnadsproduktivetskalkylerna ingår rimligtvis också två stora kostnader arbetsgivare har för sina anställda: löner och sociala avgifter. I många länder tenderar löner att öka med ökad ålder – ett mönster som kan avspegla ett med åldern ökat socialt kapital och en produktivitetsoökning som ökar med arbetslivserfarenheten. Men löner har också ett starkt samband med utbildning, och om det är stora skillnader i utbildningsnivå för olika åldersgrupper borde detta påverka de åldersrelaterade löneprofilerna. När det gäller ålderslöneprofilen är den dock i Finland "platt" i jämförelse med många andra länder, t.ex. Sverige (OECD 2004).

Ur enskilda individers perspektiv kan åldrandet också upplevas föra med sig olika problem i arbetet – dels utifrån den enskildas bedömning av t.ex. sin hälsa och funktionsförmåga, dels utifrån de attityder äldre arbetstagare möter på sin arbetsplats, som t.ex. olika önskemål om att de ska stanna kvar i arbetslivet eller att de borde lämna plats för yngre som eventuellt hotas av uppsägning.

Figur 7 visar att mellan hälften och en tredjedel i Delaktighetsstudien anser att åldrandet i ganska eller mycket hög grad för med sig problem i deras arbete. Genomgående förefaller också de svenskspråkiga, i något högre grad än de finskspråkiga, anse att åldrandet medför problem i arbetslivet (skillnaden är endast signifikant i åldrarna 30–34 och 45–49 år). Tyvärr har det inte gått att finna några upp-

Figur 7. Andelen finsk- och svenskspråkiga som i "Mycket" eller "Ganska hög grad" upplever/tror att åldrandet för med sig problem i deras arbete (%).

Figur 8. Andel finsk- och svenskspråkiga i olika åldersgrupper som anser att erfarenhet man skaffat med åren är till mycket eller ganska stor nytta i arbetet (%).

gifter om eventuella skillnader mellan språkgrupperna i pensionsavgångar.

Åldrandet medför givetvis inte enbart, eller i huvudsak, problem – utan också resurser i form av ackumulerad arbetserfarenhet. En del av det med åren pålagrade sociala kapitalet – eller bristerna i detsamma – handlar om äldres erfarenheter, men också förmåga till förändring. Enligt Baltes och Baltes (1990) nyanserade teori om "selektiv optimering med kompensering" innebär åldrandet både vinster och förluster, både ökade resurser och ökade begränsningar. Teorins poäng är att "laboratoriesanningar" om människors nedgång i t.ex. fysisk eller psykisk funktionsförmåga missar helhetsbilden av hur människor samtidigt kompenserar för åldersrelaterade "begränsningar" på olika sätt. Man bör alltså även beakta dessa kompensatoriska strategier. Även om t.ex. problemlösning kan ta längre tid för äldre arbetstagare, så kan detta kompenseras på olika sätt. Enligt Solem (1996) fattar äldre chefer snabbare beslut eftersom de litar mer på sin erfarenhetsbaserade kunskap. Andra studier av t.ex. kontorister har visat, att trots att de skriver med en lägre "nedslagshastighet" på tangenterna, så utför de ändå arbetet fortare än yngre genom att kompensera på olika sätt, t.ex. med att läsa större partier

av det de skall skriva än yngre. Harper (2009) hänvisar till nyare OECD-forskning som visar att produktiviteten i arbetet inte minskar med åldern, just till följd av att minskad kapacitet kompenseras genom färdigheter och erfarenhet som man tillägnat sig under lång tid.

I Delaktighetsstudien anser de allra flesta (92 %), oberoende av ålder och språkgrupp, att den erfarenhet man skaffat sig med åren är till ganska eller mycket stor nytta i arbetet (figur 8).⁹

6.9 Attityder och åldersdiskriminering

Attityder till äldre arbetstagare kan sägas innehålla tre komponenter: kognitiva (vad man tror eller anser om äldre arbetstagare), affektiva (vad man känner i förhållande till äldre arbetstagare) och handlingsmässiga (dispositionen för hur man faktiskt handlar i relation till äldre arbetstagare). De tre delarna hänger inte nödvändigtvis samman: man kan t.ex. anse att äldre är en resurs och lika produktiva som yngre – utan att för den skull vilja anställa dem. Men t.ex. negativa känslor tenderar också att överskugga positiva och påverka hur man handlar (Solem 1996).

Attityder till åldrande och äldre präglas ofta av en ambivalens. Samtidigt som en ökad livslängd, både kvantitativt och kvalitativt, hyllas som ett mått på välbefinnande och framsteg, så framhävs oron över det växande antalet äldre och försörjningsbördan för äldre. Och samtidigt som man t.ex. klagar över en förgubbning av politiken och önskar att de äldre i politiken ersätts av nya och yngre krafter, så inrättas så kallade äldreråd i kommunerna för att öka äldres inflytande på och delaktighet i det politiska beslutsfattandet (Andersson 2008). En finländsk studie om föreställningar om arbetstagare i olika åldrar visar att äldre arbetstagare tillskrivs såväl positiva som negativa egenskaper. Positiva egenskaper angavs vara: säkerhet, erfarenhet, yrkesskicklighet, att besitta tyst kunskap, lugn, pålitlighet, mentorskap. Negativa egenskaper ansågs vara: uthållighetsproblem, brist på vilja att lära sig nytt och att utvecklas, passivt väntande på pensioneringen, fastlåshet i gamla rutiner (Airila 2007).

Attityder till äldre är – förutom de kostnadseffektivitetskalkyler som nämndes ovan – en viktig faktor som påverkar arbetsgivares beslut, både när det gäller att anställa och att behålla äldre arbetskraft. Under slutet av 1990-talet när informations- och datateknologin expanderade, var en vanlig föreställning att äldre hade svårare att anpassa sig än yngre, samt att de hade en bristande förmåga att lära sig nya saker. Högre chefer har i allmänhet en mer positiv attityd till äldre, men eftersom det är chefer på mellannivå som fattar de flesta beslut om anställning är det viktigt att påverka deras attityder (OECD 2004). En form av institutionell åldersdiskriminering eller ålderism

Tabell 7. Uppfattningar om diskriminering och stöd på arbetsplatsen i Finland 2002 (i tabellen anges procent av arbetstagare i respektive åldersgrupp som instämmer i påståendet) (OECD 2004, 80)

	< 24	25-49	50-54	55-59	60-64	Alla 50-64
Arbetsplatsen diskriminerar äldre arbetstagare	7,3	9,3	14,4	15,2	19,0	15,2
Har fått stöd och uppmuntran från kolleger	20,7	14,1	11,7	12,5	9,3	11,7

har tidigare varit arbetsplatsannonser med angiven maximiålder, där man inte ens provat den sökandens meriter om han eller hon passerat den angivna åldersgränsen. I en undersökning i Sverige uppgav hela sju av tio arbetsgivare att de "sällan" eller "aldrig" anställer personer över 50 år (SOU 2002:29).

Det är en blandning av fördomar och fakta som påverkar synen på äldre och därmed också äldres roll i arbetslivet. Det är en vanlig uppfattning att åldersdiskriminering förekommer i större utsträckning i arbetslivet än i samhället i stort. Enligt Äldrebarometern (1998) ansåg en majoritet av äldre finländare (60+) att äldre är diskriminerade i arbetslivet (84 %) och vid befordran (67 %). Studier från andra EU länder visar på liknande resultat, vilket överensstämmer med Solems (1996) konstaterande att attityderna till äldre arbetskraft är ganska likartade i hela västvärlden. Arbetskraftsministeriets Arbetslivsbarometer från 2002 (tabell 7) visade att 15 procent av äldre arbetstagare i Finland upplever att deras egen arbetsplats är diskriminerande mot äldre (OECD 2004). Barometern visade också att andelen som upplever åldersdiskriminering ökar något i de högre åldersgrupperna, medan andelen som upplever stöd och uppmuntran från kolleger minskar något.

Åldersdiskriminering förefaller att aktualiseras främst i samband med nedskärningar och förändringar på arbetsplatsen. Utträde ur arbetslivet är också ett nyckelområde som EU pekar ut när det gäller åldersdiskriminering (Harper 2009). Finländska studier pekar dock i något olika riktning när det gäller ålderism eller åldersdiskriminering i arbetslivet. Frågor om diskriminering i arbetslivet i allmänhet förefaller, som vi såg ovan, att visa på en större diskriminering än frågor om diskriminering på den egna arbetsplatsen. Minst diskriminering förefaller frågor om självupplevd diskriminering visa, där t.ex. finländska studier visat att "endast" 8 procent av dem som är 54 år eller äldre själva upplevt åldersdiskriminering på sin arbetsplats (OECD 2004).

Det är en mänsklig rättighet att inte diskrimineras på grund av ålder (även om ålder inte finns med i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna från 1948). Lagar mot åldersdiskriminering förefaller enligt OECD att vara svaga i Finland. Våldigt få fall tas upp i domstolar jämfört med antalet rapporterade fall av åldersdiskriminering. OECD rekommenderar bl.a. kampanjer för åldersmedveten utbildning (age-management) och

⁹ De åldersgrupper där de svenskspråkiga rapporterar en större nytta av erfarenheter än de finskspråkiga, enligt statistisk signifikantstestning, är 25–29**, 35–39*, 40–44**, 50–54*, 60–64**.

information, samt en översyn av implementeringen av lagen mot åldersdiskriminering för att ge en klar signal till arbetsgivare att detta inte tolereras (OECD 2004). Enligt EU:s direktiv skulle alla medlemsstater ha implementerat en lagstiftning mot åldersdiskriminering senast år 2006 (Manthorpe & Chiva 2009).

Lagen om åldersdiskriminering i arbetslivet i Finland bygger på ILO:s konvention om likabehandling på arbetsplatsen, dvs. att arbetsgivaren skall behandla alla anställda lika oberoende av (bl.a.) deras ålder. Efter 1987 gäller detta även vid nyanställningar. Den finska lagen om arbetsavtal (55/2001) förpliktigar också arbetsgivaren att behandla alla anställda och arbets sökande lika. Men det är endast en tredjedel av alla små och medelstora företag som har kännedom om lagen (OECD 2004). Åldersdiskriminering skiljer sig också från andra former av diskriminering (kön, etnicitet etc.) genom att den förändras över tid (Grattan 2009).

Lagens intention är att påverka attityder för att motverka ålderism i arbetslivet. Relationen mellan lagstiftning för att skydda arbetstagare och arbetskraftsdeltagande för äldre är dock komplex. Lagstiftningen kan t.ex. skydda arbetstagare som redan har ett arbete (de delaktiga eller insiders) på bekostnad av de som inte har ett arbete (outsiders) (OECD 2004).

Lika viktig som lagstiftningens attitydpåverkan är påverkan på attityder bland människor generellt och bland fackföreningar. I Storbritannien har man t.ex. på frivillig basis försökt förändra attityder genom att införa en kod för åldersheterogent arbetsliv (Code of Practice for age diversity in employment). I det Nationella Programmet för Äldre Arbetstagare i Finland skedde attitydpåverkan med hjälp av diskussioner med personer i samma position, där således chefer informerade andra chefer om fördelarna med åldersrelaterade frågor på arbetsplatsen, medan arbetstagarrepresentanter samtalande med facket (OECD 2004).

I rapporten "Ikäystävällisyys ja iän merkitys työpaikalla" (Airila et al. 2007) lanseras ett nytt begrepp: åldersvänlighet (åldersbejakande skulle kunna vara en annan svensk översättning). Med begreppet betonas positiva åldersattityder och rättvist åldersbeteende i företag och organisationer (Ilmarinen 2007). I rapporten om åldersvänlighet och ålderns betydelse i arbete använder Kauppinen och Haavio-Mannila (2007) Arbetshälsoinstitutets representativa riksenkät från år 2006 riktad till 25-64-åringar. Den studerade åldersvänlighet i arbetslivet och denna mättes som en summavariabel av tre frågor:

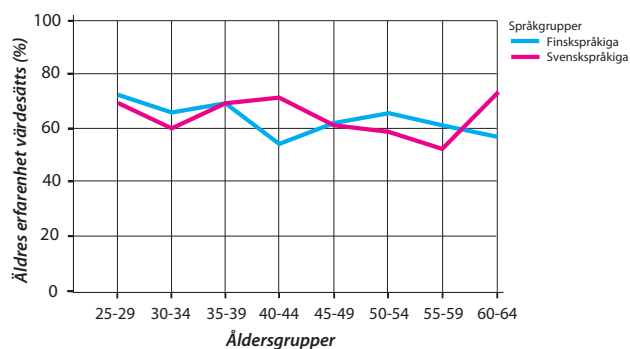
- 1) Bemöter man på Din arbetsplats människor i olika åldrar helt jämlikt, ganska jämlikt, ganska ojämlikt eller mycket ojämlikt?
- 2) Värdesätter man på er arbetsplats äldre arbetstagarers erfarenheter som regel alltid, ofta, ibland eller aldrig?
- 3) Drar man på ett jämlikt sätt nytta av förmågorna hos människor i olika åldrar som regel alltid, ofta, ibland eller aldrig?

Som äldre arbetstagare betraktades de som var 45 år eller äldre (Delaktighetsstudien använder i stället OECD:s gränsdragning 50+ för äldre i arbetslivet). Av de äldre ansåg nio av tio att människor i olika åldrar behandlas jämlikt på arbetsplatsen, åtta av tio ansåg att äldre arbetstagarers erfarenheter värdesätts och tre fjärdedelar ansåg att

man på ett jämlikt sätt drar nytta av förmågorna hos människor i olika åldrar. Studien visar alltså att inställningen till äldre arbetstagare överlag – även bland de yngre 25-45-åringarna i studien – var mycket positiv, och detta skilde sig varken mellan män och kvinnor. Studien visade något mer åldersvänliga attityder bland högre chefer och högre funktionärer än bland andra yrkesgrupper (Kauppinen & Haavio-Mannila 2007). Ovan nämnda positiva inställning motsägs dock av resultaten från undersökningen om åldersdiskriminering i Äldrebarometerstudierna som presenterades tidigare i kapitlet.

I Delaktighetsstudien ställdes samma fråga som ovan: Anser man att äldre arbetstagarers erfarenhet värdesätts på arbetsplatsen? Figur 9 kan både tolkas som att "glaset är halvfullt eller halvtomt". Det är en majoritet av Delaktighetsstudiens informanter som anser att man alltid eller ofta värdesätter äldre arbetstagarers erfarenhet på deras arbetsplats, totalt 63 procent av de finskspråkiga och 64 procent av de svenskspråkiga. Samtidigt är det en anseelig minoritet som inte instämmer i detta. Figuren visar också att det inte är några tydliga trender som kan utläsas, varken beträffande ålders- eller språkgrupp.

Det språk man talar på arbetsplatsen visar däremot en liten, men inte signifikant, skillnad med avseende på hur äldres erfarenheter värdesätts. På finskspråkiga arbetsplatser är det 61 procent som anser att äldre arbetstagarers erfarenheter ofta eller alltid värdesätts, jämfört med 66 procent på svenskspråkiga arbetsplatser. I båda språkgrupperna är det samma trend – att de som arbetar på svenskspråkiga arbetsplatser i något större utsträckning anser att äldre arbetstagarers erfarenhet värdesätts.

Figur 9. Andelen finsk- och svenskspråkiga informanter i olika åldersgrupper som anser att äldre arbetstagarers erfarenhet "Som regel alltid" eller "Ofta" värdesätts på deras arbetsplats (%).

6.10 Diskussion

Socialt kapital i betydelsen ett nätverk av medborgare där den ömsesidiga tilliten är hög utforskas oftast inom den arena som handlar om delaktighet samt förstås i generella studier om tillit. Delaktighet har framför allt studerats inom området fritidsverksamhet, och speciellt föreningsverksamhet. När det i flera studier konstaterats att den svenskspråkiga minoriteten har mer socialt kapital än den

finskspråkiga majoriteten är det just beträffande fritidsverksamheter och social tillit som skillnader mellan grupperna konstaterats (Hyyppä 2002, 2007, 2010, Hyyppä & Mäki 2003, Hyyppä et al. 2006).

Under en stor del av livet är dock arbetet en central faktor i människors liv. Förutom försörjnings- och identitetsaspekten har också samvaron på arbetsplatsen, de informella nätverken, en stor betydelse. Det återspeglas bland annat vid pensioneringsbeslut – om man önskar gå i pension före den vedertagna pensionsåldern i ett land, eller om man vill fortsätta arbeta efter uppnådd pensionsålder. Med tanke på hur centralt arbetet är i människors liv kan det förefalla något märkligt att arbetslivet i så stor utsträckning lämnats utanför resonemang om socialt kapital.¹⁰ Det finns dock vissa studier där det sociala kapitalets betydelse i arbetslivet studerats. Då har det ställts frågor om ömsesidighet och tillit (att människor förstår och accepterar varandra, att man kan lita på sin arbetsledning, att ledning och förmän bryr sig om ens rättigheter, att man har en "vi-anda" etc.) och t.ex. konstaterat att litet socialt kapital hänger samman med depression (Kouvonen et al. 2007) och upplevd ohälsa (Kouvonen et al. 2006). I Delaktighetsstudien finns dock inga specifika frågor som kan tänkas fånga det sociala kapitalets grundläggande innehåll i arbetslivet.

Hur ser det då ut i Delaktighetsstudien om vi ser till arbetslivsfrågorna? Vad som framgått tydligt av redovisningen är att det inte finns några påtagliga skillnader mellan språkgrupperna. Hur kan detta tolkas? Kan resultatet bero på att frågorna inte fångar socialt kapital? Det kan ju också vara så att det inte finns några skillnader mellan språkgrupperna i detta avseende. Det kan också tänkas, helt oavsett frågornas innehåll, att arbetslivet inte har någon betydelse för socialt kapital. Men det vore märkligt om fritiden (fritidsaktiviteter) skulle vara helt avgörande för det sociala kapitalet. Vad vore det då för deltagande och tillit som skulle existera på fritiden men inte i arbetet? Vi kan således inte utifrån detta material avgöra huruvida vi kan tala om ett socialt kapital i arbetslivet och ifall det skulle finnas några skillnader i detta avseende mellan språkgrupperna.

I detta kapitel har vi gett en allmän bakgrund till arbetslivet ur främst ett åldrandeperspektiv, men också i viss mån utifrån språkgruppsperspektiv. Generellt kan man konstatera att flera av attitydfrågorna om arbetslivet visar på relativt positiva attityder (tabell 8). Av samtliga utfrågade äldre arbetstagare (50–64 år) är det nio av tio som anser sig ha nytta av den erfarenhet man skaffat sig med åren. Åtta av tio anser sig ha en god arbetsförmåga och är tillfredsställda med sitt arbete, medan tre fjärdedelar anser att de kan påverka sitt eget arbete. En inte helt positiv bild kan utläsas av frågorna som visar att "endast" sex av tio anser att äldre arbetstagares erfarenhet värdesätts, att fyra av tio upplever att åldrandet för med sig problem i arbetet och att endast tre av tio anser sig ha goda nyanställningsmöjligheter om de skulle bli arbetslösa.

Generellt visar frågorna inte på några stora åldersskillnader bland de utfrågade 25-64-åringarna. Ett undantag är frågan om hur man ser på sina nyanställningsmöjligheter om man skulle bli arbetslös, där 69 procent av de yngre (25–49 år) men endast 30 procent av de äldre (50–64 år), anser sig ha goda eller mycket goda nyanställningsmöjligheter. När det gäller jämförelsen mellan språkgrupperna är det också likheten, mer än skillnaderna, som är slående.

Medan man inte har kunnat konstatera några tydliga skillnader mellan språkgrupperna i Finland utifrån de frågor vi har studerat, har vi däremot pekat på skillnader som finns mellan Finland och Sverige. Denna skillnad – där andelen äldre sysselsatta genomgående fortfarande är högre i Sverige än i Finland – visar att det fortfarande finns ut-

Tabell 8. Andelen personer i olika ålders- och språkgrupper som instämmer i påståendena i figurerna i artikeln (%). För varje åldersgrupp anges signifikanta skillnader (Pearson Chi-Square) mellan språkgrupperna för dem som instämmer i påståendena (* p<.05, ** p<.01, *** p<.001). För skillnader som inte är statistiskt säkerställda anges endast ett streck (Andersson & Öberg).

Figur	Språkgrupp	Ålder								
		25-29 år	30-34 år	35-39 år	40-44 år	45-49 år	50-54 år	55-59 år	60-64 år	
Figur 1	Finska	73	79	80	81	74	72	75	74	
	Svenska	64	76	77	91	81	77	65	70	
	Chi ²	-	-	-	-	-	-	-	-	
Figur 2	Finska	81	75	78	73	83	75	78	82	
	Svenska	86	84	84	87	78	87	77	88	
	Chi ²	-	-	-	*	-	*	-	-	
Figur 3	Finska	75	81	81	78	83	80	84	81	
	Svenska	77	79	77	84	75	84	83	86	
	Chi ²	-	-	-	-	-	-	-	-	
Figur 4	Finska	90	95	96	88	86	76	73	70	
	Svenska	98	97	98	94	91	84	80	81	
	Chi ²	-	-	-	-	-	-	-	-	
Figur 5	Finska	81	65	81	64	53	37	26	14	
	Svenska	73	84	80	71	50	39	26	26	
	Chi ²	-	*	-	-	-	-	-	-	
Figur 6 1)	Finska	78	70	80	69	52	36	24	18	
	Svenska	71	83	82	66	52	41	31	26	
	Chi ²	-	-	-	-	-	-	-	-	
Figur 7	Finska	43	21	34	33	36	37	35	28	
	Svenska	44	42	45	40	51	50	40	30	
	Chi ²	-	*	-	-	*	-	-	-	
Figur 8	Finska	80	86	82	84	89	84	88	86	
	Svenska	98	88	94	96	92	94	85	97	
	Chi ²	**	-	*	**	-	*	-	**	
Figur 9	Finska	71	65	70	56	63	66	62	58	
	Svenska	69	60	69	70	62	59	52	75	
	Chi ²	-	-	-	*	-	-	-	*	

1 Frågan här avser inte en jämförelse mellan språkgrupperna (de som talar finska respektive svenska), utan mellan arbetsplatsspråk, d.v.s. om man på sin arbetsplats huvudsakligen talar finska eller svenska.

10 I den finlandssvenska barometern (Herberts 2007) konstateras t.ex. om socialt kapital och socialt förtroende, att "av sysselsättningsgrupperna visar sig de arbetslösa vara de klart minst tillitsfulla när det gäller alla typer av förtroende, med undantag av förtroendet för grannar" (s. 47), samt att ha sysselsättning ökar det sociala kapitalet bland finlandssvenskar (s. 55).

rymme och möjligheter att öka de äldres delaktighet i arbetslivet i Finland. Om så kommer att ske beror dock på de samhälleliga villkor under vilka individer fattar sina beslut om pensionering. Det är möjligt att trenden med äldres ökande arbetskraftsdeltagande som kunnat skönjas sedan slutet av 1990-talet har varit en del av en växande samhällsekonomi. I tider av ekonomisk recession kan den trenden förändras i motsatt riktning.

Det är också sannolikt att män och kvinnor gör olika rationella val beträffande sin pensionering (arbetsmarknaden är fortfarande till många delar organiserad enligt kön), samt att också människor med olika socioekonomisk status och i olika arbetssektorer gör olika val. Detta har vi inte behandlat i detta kapitel. För flera frågor finns dock inga skillnader mellan män och kvinnor avseende arbetsfrågorna.¹¹

Äldre arbetstagare är inte en homogen grupp. Den ökade graden av individualisering i samhället gäller också åldrandet, vilket innebär att människor i allt högre grad gör individuella val och individuellt anpassar sitt utträde ur arbetsmarknaden. Detta är också i linje med arbetsmarknadspolitiken där det förespråkas möjligheter till flexibla pensionslösningar. Utöver de äldre arbetstagarna med olika individuella val och preferenser har i kapitlet noterats flera andra aktörer eller intressenter som i ett komplext samspel påverkar äldres situation i arbetslivet: arbetsgivare, fackföreningar och samhället genom dess pensions- och arbetsmarknadspolitik.

Källor

- Airila, A. 2007, Eri-ikäisten työntekijöihin liitetty mielikuva ja stereotyyppiä. I Airila, A; Kauppinen, K & Eskola, K, (red.). Ikäystävällisyys ja iän merkitys työssä – tutkimus hoito-, opetus- ja pelastusalalla, Monikko, Esbo: Frenckells tryckeri Ab, s. 20–58. Tillgänglig: <http://www.ttl.fi/>
- Airila A; Kauppinen, K & Eskola, K, (red). 2007, Ikäystävällisyys ja iän merkitys työssä – tutkimus hoito-, opetus- ja pelastusalalla, Monikko, Esbo: Frenckells tryckeri Ab. Tillgänglig: <http://www.ttl.fi/>
- Atchley, R.C. 2004, Social Forces and Aging: An Introduction to Social Gerontology (10th Ed.), Belmont: Wadsworth
- Andersson, G & Kilbom, Å. 1996, förutsättningar för äldre i ett föränderligt arbetsliv. I: Aronsson, G & Kilbom, Å, (red.), 1996, Arbete efter 45. Historiska, psykologiska och fysiologiska perspektiv på äldre i arbetslivet, Solna: Arbetslivsinstitutet, s. 7–21.
- Andersson, L. 2008, Ålderism, Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, L. 2002, Ålderism – några infallsvinklar. I SOU 2002:29, bilagedel A, Att åldras, Riv ålderstrappan. Livslopp i förändring
- Andersson, L & Öberg, P. 2006, Diversity, health and ageing. I: S. O. Daatland & S. 2006, Ageing and Diversity, Bristol: The Policy Press, s. 45-60

- Biggs S. 2006, Ageing and Diversity, Bristol: The Policy Press, s. 45-60.
- Baltes, PB & Baltes, M.M. 1990, Psychological perspectives on successful aging: the model of selective optimization with compensation. In Baltes, PB & Baltes, MM, Eds., Successful aging: Perspectives from behavioural sciences. New York: Cambridge University Press.
- Batljan, I. 2005, Från friska till sjuka överlevare – om framtida vårdbehov hos äldre. I: G. Blücher G. Graninger (red.), Den omvända ålderspyramiden, Linköping: Linköping universitet, s. 283-299.
- Befolkningsstatistik. 1956, 1950 Års Allmänna Folkräkning, Del 1 och 2. Helsingfors: Statistiska Centralbyrån.
- Bourdieu, P. 1985, The forms of social capital. I: Handbook of theory and research for the sociology of education, New York: Greenwood, s. 241–258.
- Bourdieu, P. 1992, Sociology in question. London: Sage Chiva, A. 2009, Approaches to the 50+ workforce in Europe. ? Chiva. IA & Manthorpe J, (red.), Older workers in Europe, New York: Open University Press, s. 127–141.
- Daatland, S-O & Solem, P (red.), 2000, Aldring og samfunn. En innføring i sosialgerontologi. Poland: Fagbokforlaget.
- Eurobarometer. 263, 2007. Tillgänglig: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb_special_280_260_en.htm Hämtad 22 april 2009.
- Finnish Centre for Pensions. 2008, Expected effective retirement age in the Nordic countries. Statistical Report 2/2008.
- Flynn, M & McNair, S. 2009, What would persuade older people to stay longer in work? I: A. Chiva, Manthorpe J, Red., Older workers in Europe, New York: Open University Press, s. 24–37.
- Furåker, B. 2002, Arbetsmarknaden. . Hansen, ILH & Orban, P, (red.), Arbetslivet, Lund: Studentlitteratur, s. 61–88.
- Grattan, P. 2009, An overview of developing a mature workforce. Chiva. I: A & Manthorpe J, (red.), Older workers in Europe, New York: Open University Press, s. 94-108.
- Gray A. 2009, The social capital of older people. Ageing & Society 29, s. 5–31.
- Harper, S. 2009, Working in later life: from yesterday's 'older worker' to tomorrow's 'key talent', Chiva I A & Manthorpe J (red.), Older workers in Europe, New York: Open University Press, s. 8–37.
- Heikkinen, E & Rantanen, T, (red.), 2003, Gerontologia, Helsinki: Duodecim, s. 174–184.
- Herberts, K, (red.), 2007, Opinioner och trender i Svenskfinland. Barometern 01–07. Åbo Akademi: Institutet för finlandssvensk samhällsforskning.
- Hirsch, D. 2007, Sustaining working lives: the challenge of retention. I: W. Loretto, S. Vickerstaf & P. White (red.) The future for older workers. New perspectives, Bodmin: The Policy Press, s. 103–120.
- Hyypä, M.T. 2002, Elinvoimaa yhteisöstä. Sosiaalinen pääoma ja terveys. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hyypä, M.T. 2007, Livskraft ur gemenskap – om socialt kapital och folkhälsa. Lund: Studentlitteratur.

11 De könsskillnader som fanns bland de äldre arbetstagarna när det gäller arbetsfrågorna var att andelen som var tillfredsställda med sitt arbete bland kvinnorna (86 %) var något större än bland männen (78 %) ($p < 0.05$). Däremot rapporterade en något större andel kvinnor (42 %) än män (32 %) att åldrandet för med sig problem i arbetet, och en något lägre andel kvinnor (86 %) än män (93 %) ansåg att de i sitt arbete har nytta av den erfarenhet de skaffat sig med åren.

- Hyypä, M.T. 2010, *Healthy ties. Social capital, population health and survival*. New York: Springer.
- Hyypä, M.T, Mäki, J. (2001) Why do Swedish-speaking Finns have longer active life? An area for social capital research. *Health Promotion International* 16, s. 55–64.
- Hyypä M.T, Mäki, J. 2003, Social participation and health in a community rich in stock of social capital. *Health Education Research* 18, s. 770–779.
- Hyypä M.T, Mäki, J, Impivaara O, Aromaa, A. 2006, Leisure participation predicts survival: A population-based study in Finland. *Health Promotion International* 21, s. 5–12.
- Ilmarinen, J. 2003, Ikääntyvän työvoiman työkyvyn ylläpitäminen. I: E. Heikkinen & T. Rantanen (red.) *Gerontologia*, Helsingfors: Duodecim, s. 395–407.
- Ilmarinen, J. 2007, *Esipuhe*. Airila IA; Kauppinen K & Eskola K, (red.), *Ikäystävällisyys ja iän merkitys työssä – tutkimus hoito-, opetus- ja pelastusalalla*, Esbo: Monikko, s. 61–75.
- Johansson, S-E et al. 2006, Förändringar i de äldres hälsotillstånd från 1988/89 till 2002/3 – bortfallet betydelse. Metodstudie av hälsoutvecklingen. Äldres levnadsförhållanden, Rapport 112, Arbete, ekonomi, hälsa och sociala nätverk 1980–2003, SCB.
- Kaasa, A & Parts E. 2008, Individual-level determinants of social capital in Europe. *Acta Sociologica* 51(2), s. 145–168.
- Kauppinen, K & Haavio-Mannila, E. 2007, *Ikäystävällinen työpaikka on "hyvä" työpaikka*. I A. Airila K, Kauppinen K, Eskola K (red.) *Ikäystävällisyys ja iän merkitys työssä – tutkimus hoito-, opetus- ja pelastusalalla*, Esbo: Monikko, s. 61–75.
- Karisto, A. 2003, Väestö vanhenee sukupolvittain – suuret ikäluokat esimerkkinä. I: E. Heikkinen & T. Rantanen (red.) *Gerontologia*, Helsingfors: Duodecim, s. 70–77.
- Klercq, J. 2009, Foreword. I: A. Chiva. & J. Manthorpe (red.) *Older workers in Europe*. New York: Open University Press.
- Koskinen, S. et al. 2003, Väestön määrän ja rakenteen kehitys. I: E. Heikkinen & T. Rantanen (red.) *Gerontologia*, Helsingfors: Duodecim, s. 25–32.
- Kouvonen, A. et al. 2006, Psychometric evaluation of a short measure of social capital at work. *BMC Public Health* 6: 1–10. [Tillgänglig: <http://www.biomedcentral.com/1471-2458/6/251>].
- Kouvonen, A et al. 2007, Low workplace social capital as a predictor of depression. The Finnish public sector study. *American Journal of Epidemiology* 167(10), s. 1143–1151.
- Lagergren, M. 2000, Friskare pensionärer hejdar kostnadsexplosionen. *Äldre i Centrum* 1, s. 24–26.
- Laslett, P. 1989, *A fresh map of life. The emergence of the third age*. London: Weidenfield and Nicolson.
- Loretto, W; Vickerstaff, S &, White, P. 2007, Introduction. Loretto, IW; Vickerstaff S & White P, (red.), *The future for older workers. New perspectives*, Bodmin: The Policy Press, s. 1–6.
- Manthorpe, J & Chiva, A. 2009, Introduction. I: A. Chiva. & J. Manthorpe (red.) *Older workers in Europe*, New York: Open University Press, s. 1–7.
- Nordenmark, M & Stattin, M. 2009, Psychosocial wellbeing and reasons for retirement in Sweden. *Ageing & Society* 29, s. 413–430.
- Odén, B. 1996, Arbete, medelålders och äldre – en historisk översikt. I: G. Aronsson & Å. Kilbom (red.) *Arbete efter 45. Historiska, psykologiska och fysiologiska perspektiv på äldre i arbetslivet*, Solna: Arbetslivsinstitutet, s. 23–39.
- Odén, B. 1983, *Åldrandet och arbetslivet. En introduktion*. I: B. Odén; A. Svanborg & L. Tornstam (red.) *Äldre i samhället – förr, nu och i framtiden, Del 2*. Stockholm: Liber.
- OECD. 2004, *Ageing and employment policies. Finland*, ISBN 92-64-02030-6. Tillgänglig: www.sourceoecd.org
- Phillipson, C. 2009, *Changing life course transitions: implications for work and lifelong learning*. I: A. Chiva. & J. Manthorpe (red.) *Older workers in Europe*, New York: Open University Press, s. 109–125.
- Platman, K. 2009, *Extensions to working lives in the information economy*. I: A. Chiva & J. Manthorpe (red.) *Older workers in Europe*, New York: Open University Press, s. 53–68.
- Phillipson, C. 2009, *Changing life course transitions: implications for work and lifelong learning*. I: A. Chiva. & J. Manthorpe (red.) *Older workers in Europe*, New York: Open University Press, s. 109–125.
- Platma, K. 2009, *Extensions to working lives in the information economy*. I: A. Chiva. & J. Manthorpe (red.) *Older workers in Europe*, New York: Open University Press, s. 53–68.
- Portes, A. 1998, Social capital: Its origin and applications in modern sociology. *Annual Review of Sociology* 24, s. 1–24.
- Porter, A. 2000, The two meanings of social capital. *Sociological Forum* 15(1), s. 1–12.
- Putnam, R.D. (2000/2006), *Den ensamme bowlaren: Den amerikanska medborgarandans upplösning och förnyelse*. Stockholm: SNS förlag.
- Raitanen, T; Hänninen, T; Pajunen, H & Suutama, T, (red.), 2004, *Geropsykologia. Vanhenemisen ja vanhuuden psykologia*. Porvoo: WSOY.
- Riley, M.W & Riley, M.J.W.Jr. 2000, Age integration: Conceptual and historical background. *The Gerontologist* 40(3), s. 266–270.
- Riley, M.W; Johnson, M & Foner, A. 1972, *Ageing and society (Vol. 3): A sociology of age stratification*. New York: Russel Sage Foundation.
- Romøren, T.I. 2002, Den fjerde alderen. *Aldring og livsløp* 1, s. 6–11.
- Rosén, M. 2005, *Från friska till sjuka överlevare – om framtida vårdbehov hos äldre*. I: G. Blücher G, Graninger (red.) *Den omvända ålderspyramiden*, Linköping: Linköping universitet, s. 301–310.
- Saarela, J & Finnäs, F. 2002, Language-group Differences in Very Early Retirement in Finland. *Demographic Research* 7(3), s. 49–66.
- Saarela, J & Finnäs, F. 2005, Mortality Inequality in Two Native Population Groups. *Population Studies* 59(3), s. 313–320.
- Saarela, J & Finnäs, F. 2006, Regional Mortality Variation in Finland: A Study of Two Population Groups. *Genus* 62(2), s. 169–211.
- Sihvonen, A-P et al. 2003, *Sairastavuus ja toimintakykyinen elinaika*. I: E. Heikkinen & T. Rantanen (red.) *Gerontologia*, Helsingfors: Duodecim, s. 48–58.
- SOU. 2002:29, *Riv ålderstrappan. Livslopp i förändring. Diskussionsbetänkande av den parlamentariska äldreberedningen Senior 2005*.
- SOU. 2003:91, *Äldrepolitik för framtiden. Bilagedel B: Arbetsliv och samhälle*.
- Solem, PE. 1996, *Attityder gentemot äldre i arbetslivet*. I: G. Aronsson & Å. Kilbom (red.) *Arbete efter 45. Historiska, psykologiska och fysiologiska perspektiv på äldre i arbetslivet*, Solna: Arbetslivsinstitutet, s. 63–84.
- Solem, PE. 2005, *Arbeid og pensionering – vil interessen for arbeid endres? I: B. Slagsvold & P.E. Solem (red.) Morgendagens eldre. En sammenligning av verdier, holdninger og atferd blant dagens middelaldrende og eldre*. Norsk institutt for forsk-

- ning om oppvekst, velferd og aldring. NOVA Rapport 11/05, s. 169–180.
- Soidre, T. 2002, Äldre, generation och arbete. I: L.H. Hansen & P. Orban (red.) Arbetslivet, Lund: Studentlitteratur, s. 437–466.
- Soidre, T. 2005, Retirement-age preferences of women and men aged 55–64 years in Sweden. *Ageing & Society* 25, s. 943–963.
- Taylor, P. 2009, Are European older workers on the verge of a 'golden age' of employment opportunities? Chiva I A & Manthorpe J, (red.), *Older workers in Europe*, New York: Open University Press, s. 38–52.
- Tiainen, P et al. 2007, Työvoima 2005. Täystyöllisyys, korkea tuottavuus ja hyvät työpaikat hyvinvoinnin perustana työikäisen väestön vähentyessä. Työpoliittinen tutkimus 325. Helsinki: Työministeriö.
- Tornstam, L. 2005, *Åldrandets socialpsykologi*, 7 uppl., Finland: Norstedts.
- Työ ja terveyst. 2006, Työ ja terveyst – haastattelututkimus 2006. Taulukkoraportti, Helsingfors: Työterveyslaitos.
- Victor, C. 2005, Will old age be healthier? Vincent, IJA; Phillipson, C & Downs M (red.), *The futures of old age*, London: Sage, 172–179.
- Walker, A & Foster, L. 2005, Ageing and social class: An enduring relationship. I: J.A.
- Vincent, C; Phillipson, C & Downs M, Red., *The futures of old age*, London: Sage, s. 44–53.
- Öberg, P. 2002, Livslopp i förändring. I: Andersson, L (red.), *Sociogerontologi*, Lund: Studentlitteratur, s. 44–63.

7. Sammanfattning

Hyypä & Surakka

Boken Social delaktighet behandlar socialt umgänge och beteende hos den svenskspråkiga och den finskspråkiga befolkningen i Finland. Det är ovanligt att finskspråkiga finländare är intresserade av den svenskspråkiga minoritetens kultur och livsform. Som forskare tror vi att en sådan yttre infallsvinkel skulle kunna göra vår studie och våra sammanfattningar pålitligare. För att kunna göra jämförelser mellan nordiska länder har vi också tagit med några iakttagelser från Sverige.

Alla artiklar baseras på tidigare hypoteser och empiriska undersökningar om finlandssvenskarnas goda hälsotillstånd, som påstås bero på deras sociala delaktighet och aktiva deltagande i frivilliga organisationer samt på deras tillit till sina medmänniskor. Detta kallas socialt kapital. Kajanoja och Hyypä definierar begreppets bakgrundsfilosofi, historia och mätningmetoder i sina översiktsartiklar. Även Jokivuori diskuterar det sociala kapitalets innehåll och rapporterar några preliminära resultat om social delaktighet från vår delaktighetsstudie. I de följande kapitlen använder Surakka, Saariluoma, Andersson och Öberg omdiskuterade definitioner av socialt kapital, men de koncentrerar sig på den s.k. strukturella dimensionen av socialt kapital, nämligen social delaktighet. Social delaktighet utgör den viktigaste röda tråden i boken. Surakka tar upp den andra dimensionen av det sociala kapitalet, nämligen social eller ömsesidig tillit.

I det första kapitlet tacklar Kajanoja det sociala kapitalet som statsvetare. Han belyser ämnet i ett samhällsperspektiv, speciellt ur en ekonomisk-filosofisk synvinkel och introducerar läsaren i bokens tematik. Hyypä gör en kort översikt om sin egen forskning kring socialt kapital, folkhälsa och finlandssvenskhet. Jokivuori å sin sida presenterar undersökningsmetoder som vi har använt i forskningsprojektet Delaktighet vid Arcada och Jyväskylä universitet. Genom en enkät som besvarades av 4 000 myndiga personer i tvåspråkiga kommuner i Östra Nyland och Österbotten skaffade vi information om olika sidor av social delaktighet och ömsesidig tillit. Vårt urval representerar alla myndiga östnylänningar och österbottning-

ar. Vårt mätninginstrument, Delaktighetsenkäten, är till skillnad mot vanliga barometermätningar väl validerad.

De preliminära resultaten i Jokivuoris och Surakkas artiklar visar att den svenskspråkiga minoriteten har mer social tillit och mindre misstroende än den finskspråkiga majoriteten på samma orter. De svenskspråkiga är också mycket mer aktiva i talkoarbete än deras finskspråkiga grannar, vilket tyder på rikligt med socialt kapital hos de svenskspråkiga. Skillnaderna i tillit och misstroende mellan språkgrupperna kunde inte förklaras med demografiska eller hälsorelaterade faktorer. Något annat intressant som framkom i delaktighetsstudien var att de som regelbundet tränade fysiskt hade mer social tillit och var mindre misstänksamma än de som var fysiskt inaktiva. Dessa och andra resultat som är baserade på delaktighetsstudien kan dock inte tolkas som kausala, eftersom det är fråga om tvärsnittstudier som endast handlar om associationer.

Saariluomas kapitel beskriver hur folk använder internet i sina sociala kontakter. Att studera IKT-beteendet är ett alldeles nytt gebit inom forskningen om socialt kapital. Tack vare det relativt stora urvalet i delaktighetsstudien kunde IKT-beteendet jämföras mellan språk- och åldersgrupper bland män och kvinnor. Saariluoma konstaterar till exempel att finlandssvenskar använder internet och sociala medier mer öppet än de finskspråkiga, som föredrar anonymitet framom att träffa varandra ansikte mot ansikte. Detta passar väl in på vår bild av finlandssvenskarnas sociabilitet och rikliga sociala kapital.

De svenska forskarna Andersson och Öberg granskar arbetsförhållanden i relation till social delaktighet. Inledningsvis beskriver de hur vår forskargrupp har undersökt arbetslivet med hjälp av delaktighetsstudien. Deras syfte är i synnerhet relaterat till social delaktighet och arbetsförmåga vid åldrande och pensionering. Andelen som anser sig ha god arbetsförmåga är betydligt större bland de svensktalande finländarna än bland de finstalande, men det finns ändå inga påtagliga skillnader mellan språkgrupperna vad gäller attityderna till åldrande och till åldersdiskriminering på arbetsplatser. Författarna konstaterar

att det inte heller finns nämnvärda skillnader mellan den språkliga minoriteten och majoriteten i Finland med avseende på arbetsrelaterat socialt kapital. Det är möjligt att våra arbetslivsfrågor inte fångar socialt kapital. Å andra sidan är det också möjligt att arbetet, trots att det är en central faktor i människors liv, står utanför det sociala kapitalet. Den största delen av social delaktighet pågår nog utanför arbetstid.

Sammanfattningsvis bekräftar våra artiklar i boken Social delaktighet tidigare undersökningar om finlandssvenskarnas sociala aktivitet, gemenskapsanda, sociala tillit och sociala kapital. Samhörigheten bland finlandssvenskarna tycks vara starkare än hos finskspråkiga fin-

ländare. I jämförelse med tidigare undersökningar har det inte skett några större förändringar i finlandssvenskarnas sociala delaktighet. Social delaktighet i form av fritidsaktiviteter, kulturell hobbyverksamhet och socialt deltagande i föreningar förlänger livet, men mekanismerna som gör att social delaktighet påverkar folkhälsan är ännu okända. Avslutningsvis är det viktigt att fastställa att hälsotillståndet bland finlandssvenskarna har hållit sig stabilt och på en god nivå. Vi vågar dock inte vetenskapligt påstå att denna positiva situation beror på aktiv social delaktighet. Vår gissning är dock att det finns ett kausalt samband, d.v.s. ju mer social delaktighet desto bättre folkhälsa.

Appendix 1: Delaktighetsenkät

Bästa mottagare

Människor har olika bakgrund, deltar med varierande aktivitet i olika saker, samt har många olika fritidsintressen och hobbyn. Genom att svara på den bifogade enkäten har Ni en möjlighet att berätta om Era egna synpunkter och erfarenheter om medborgaraktivitet, politisk delaktighet, arbete, fritid, motion, användande av informationsteknologi, samt sömn och hälsa. Enkäten är avsedd för alla finska medborgare. För att få en pålitlig helhetsbild är det ytterst viktigt att Ni svarar på enkäten – oberoende av vilka erfarenheter Ni har. Alla svar är lika viktiga .

Bakgrund

Enkäten har bearbetats i samarbete med Arcada-Nylands svenska yrkeshögskola, Folkhälsoinstitutet, Jyväskylä universitet, Högskolan i Gävle och Institutet för Fritidsvetenskapliga studier i Stockholm. Ni är en av de 4800 slumpmässigt valda personer mellan 20-75 år i Borgå, Lovisa, Korsholm och Jakobstad.

Sekretess

All information som möjliggör identifiering av vem som svarat på de enskilda frågorna raderas innan materialet ges till forskarna i projektet. Materialet behandlas med statistiska analysmetoder, och den enskilda person som svarat kommer inte att kunna identifieras.

Återlämning av enkäten

Vi ber Er vänligen att återlämna den ifyllda enkäten till oss senast den 11.2.2008 i bifogat kuvert vars porto är betalt.

Tilläggsuppgifter

Mer information om forskningen eller om frågorna kan fås av forskningschef Jukka Surakka, tel. 040 528 0404, jukka.surakka@arcada.fi.

Varmt tack för hjälpen.

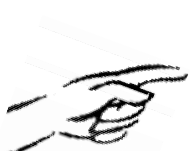
Jukka Surakka
Forskningschef i hälsofrämjande
Arcada-Nylands svenska yrkeshögskola

DEL I

FÖRFRÅGAN OM MEDBORGARAKTIVITETER (96 frågor)

Frågorna besvaras antingen genom att ringa in numret för det alternativ, som Ni anser passar bäst och som motsvarar Er uppfattning om frågan, eller genom att skriva svaret på därför avsedda rader. Exempel:

Mest använda språk:

-
- 1 Finska
 - 2 Svenska
 - 3 Annat

Läs igenom alla svarsalternativ, innan Ni svarar. Tänk efter, vilket som bäst motsvarar Er egen situation. Ringa sedan in numret för det alternativet.

Besvara varje fråga. Välj *bara ett* svarsalternativ för varje fråga, med undantag de skilt utmärkta frågorna.

DEL II

HÄLSOENKÄT RAND 36 (36 frågor)

Frågorna besvaras antingen genom att ringa in numret för det alternativ, som Ni anser passar bäst och som motsvarar Er uppfattning om frågan. Vänligen besvara frågorna genom att sätta en ring runt den siffra Ni tycker stämmer bäst in på Er. Välj *bara ett* svarsalternativ för varje fråga. Exempel:

Min hälsa är utmärkt:

-
1. Stämmer precis
 2. Stämmer ganska bra
 3. Kan inte säga
 4. Stämmer inte särskilt bra
 5. Stämmer inte alls

Läs igenom alla svarsalternativ, innan Ni svarar. Tänk efter, vilket som bäst motsvarar Er egen situation. Besvara varje fråga.

Om Ni svarar jakande på frågan, om Ni är heltidspensionerad, fyll i Ert *tidigare* yrke i fråga 12

-
12. Är Ni:
1. Högre tjänstemän
 2. Lägre tjänstemän
 3. Arbetstagare
 4. Företagare
 5. Jordbrukare
 6. Fri yrkesutövare
 7. Arbetslös
 8. Studerande
 9. Hemma och sköter eget hushåll
 10. Arbetsoförmögen
-

13. Hur stort är Ert hushålls nettoinkomst, dvs. efter avdragen skatt, beakta alla inkomster i barnbidrag, bostadsbidrag mm.

- 1 Under 1000 €
 - 2 1001- 2000 €
 - 3 2001- 5000 €
 - 4 Över 5000 €
-

14. Hur lång är Ni? _____ cm
-

15. Hur mycket väger Ni? _____ kg
-

16. Har läkare någon gång hos Er konstaterat någon av följande sjukdomar (Ni kan ringa in flera svarsalternativ):

- 1 Sjukdom i stöd- och rörelseorganen (t.ex. ryggsjukdom)
 - 2 Hjärt- eller blodkärl-sjukdom (t.ex. blodtryckssjukdom, angina pectoris dvs. bröstsmärta framkallad av syrebrist i hjärtmuskeln eller slaganfall)
 - 3 Sjukdom i andningsorganen (t.ex. kronisk bronkit eller astma)
 - 4 Någon annan sjukdom
-

17. Använder Ni för närvarande någon receptbelagd medicin som är ordinerad av läkare?

1. Ja
 2. Nej
-

18. Om Ni svarade jakande, använder Ni medicinen:

1. Kontinuerligt
 2. Tillfälligt
 3. Endast vid behov
-

-
19. Röker Ni nuförtiden cigaretter, cigarrer eller pipa, eller snusar Ni?
1. Ja, dagligen
 2. Oregelbundet
 3. Nej, inte alls
-
20. Hur ofta händer det att Ni vill slappna av eller fira något med att dricka en alkoholmängd som medför berusning?
1. Aldrig
 2. Några gånger om året
 3. En eller två gånger i månaden
 4. Ca en gång i veckan
 5. Oftare än en gång i veckan
-
21. Hur många nära vänner har Ni allt som allt?
1. Ingen
 2. En
 3. 2-3
 4. 4-5
 5. Flera än fem
-
22. Hur många personer känner Ni, som står Er nära i den betydelsen att ni kan tala med varandra om det mesta - både sorger och glädjeämnen
1. Ingen
 2. En
 3. 2-3
 4. 4-5
 5. Flera än fem
-
23. Tycker Ni i allmänhet att det går att lita på människor?
1. Ja, i hög grad
 2. Ja, i viss mån
 3. Nej, knappast
 4. Nej, inte alls
-
24. Tror Ni att de flesta människor skulle försöka utnyttja Er, om de skulle få en möjlighet därtill?
1. Ja
 2. Nej
-
25. Har Ni under de senaste 12 månaderna deltagit i t.ex. talkoarbete, eller annan verksamhet som strävar till gemensam nytta?
1. Ja
 2. Nej
-

26. Har Ni med arbetsinsats eller med pengar bidragit till någon frivilligorganisations verksamhet under de senaste 12 månaderna?

1. Ja
2. Nej

27. Deltar Ni som amatör i någon av följande aktiviteter (Ni kan ringa in flera svarsalternativ)

- 1 Sångkör
- 2 Teater eller dansgrupp
- 3 Orkester, musiksällskap eller ”band”
- 4 Filmstudio, video- eller bildkonstgrupp
- 5 Spelgrupper (dataspel, kortspel, sällskapspel, schack o dyl.)
- 6 Annan grupp, cirkel eller sällskap

28. Har Ni under de senaste 12 månaderna varit på: (Ni kan ringa in flera svarsalternativ)

- 1 Sommar- ,eller hembygdsfest eller släktfest?
- 2 Restaurang eller pub?
- 3 Musik-, dans-, eller teaterföreställning?
- 4 Jordbruksutställning, mässor eller annan motsvarande tillställning?
- 5 Konstutställning
- 6 Cirkus, djurpark eller nöjesfält?
- 7 Idrottsevenemang (ej på TV)
- 8 Något annat?
I så fall vad? _____.

29. Är Ni / har Ni (Ni kan ringa in flera svarsalternativ):

- a) Medlem i någon förening
 - b) Aktiv i någon förening
 - c) Föreningsuppdrag (styrelseledamot, kassör, ordförande)
-

30. **Om Ni valde (b) eller (c) i föregående fråga, ange i vilka verksamheter Ni deltog aktivt: (Ni kan ringa in flera svarsalternativ)**

1. Idrottsförening eller gymnastikklubb
2. Fackförening
3. Politisk organisation
4. Organisation för ungdom (t.ex. scouterna)
5. Församlingsklubb
6. Kultur- eller konstorganisation
7. Social-, rådgivnings- eller hälsoorganisation (t.ex. FRK, MBS, Lions, Marthorna, 4H)
8. Natur- eller miljöskyddsförening
9. Hembygdsföreningar, bostadsområdesföreningar, byalag, väglag och dylikt
10. Skolans eller annan organisations föräldrarförening, eller annan verksamhet i anslutning till barnens hobby
11. Pensionärsföreningar
12. Något annat

31. Brukar Ni fira följande helgdagar eller fester (Nyår, Påsk, Valborg, Mors Dag, Midsommar, Fars Dag, Alla Helgons dag, Självständighetsdagen, Julen) eller officiella flaggdagar?

1. Alltid
2. Ibland
3. Sällan
4. Aldrig

Finns det någon annan högtidsdag Ni brukar fira? _____

32. Med vem eller vilka brukar Ni fira högtidsdagar?

1. Med familjen
2. Med släkten
3. Med vänner
4. Med okända

Politisk deltagande

33. Känner Ni någon tjänsteman i Er kommun som skulle kunna driva en för Er viktig och särskild fråga?

1. Ja
2. Nej

34. Är Ni medlem i något politiskt parti?

1. Ja
2. Nej

35. Vilka artiklar läser Ni främst i dagspress? (Ni kan ringa in flera svarsalternativ)

1. Jag läser inte dagstidningar
2. Nyheter
3. Politik
- 4 Sport
- 5 Kultur
- 6 Annonser
- 7 Annat

Arbete

(Om Ni är heltidspensionerad kan Ni hoppa över frågorna 36-45)

36. Vilket språk talar Ni för det mesta på Er arbetsplats?

1. Finska
2. Svenska
3. Annat språk

37. Hur tillfreds är Ni med Ert nuvarande arbete?

1. Mycket tillfreds
2. Ganska tillfreds
3. Varken tillfreds eller missnöjd
4. Ganska missnöjd
5. Mycket missnöjd

38. Hur uppskattar Ni Er arbetsförmåga?

1. Utmärkt
2. God
3. Medelmåttig
4. Dålig
5. Mycket dålig

39. Hur mycket kan Ni själv påverka Ert arbete?

- 1 Mycket
- 2 Tämligen mycket
- 3 Varken mycket eller lite
- 4 Tämligen lite
- 5 Inte alls

40. Vilka är Era möjligheter att få en ny anställning om Ni blir arbetslös?

1. Mycket goda
 2. Goda
 3. Varken goda eller dåliga
 4. Dåliga
 5. Obefintliga
-
-

-
41. Värdesätter man på Er arbetsplats äldre arbetstagares erfarenhet?
1. Som regel alltid
 2. Ofta
 3. Ibland
 4. Nästan aldrig
 5. På arbetsplatsen finns nästan bara jämnåriga människor
-
42. Är den erfarenhet som man skaffar sig med åren till nytta i Ert arbete?
1. I mycket hög grad
 2. I ganska hög grad
 3. Varken mycket eller lite
 4. I ganska liten grad
 5. Inte alls
-
43. Hurdant är arbetsklimatet på Er arbetsplats?
1. Mycket bra
 2. Ganska bra
 3. Varken bra eller dåligt
 4. Ganska dåligt
 5. Mycket dåligt
-
44. Vid vilken ålder skulle Ni vilja gå i pension, om Ni fick bestämma det själv?
- Vid _____ års ålder
-
45. Upplever Ni eller tror Ni att åldrandet för med sig några problem i Er arbete?
1. I mycket hög grad
 2. I ganska hög grad
 3. Varken mer eller mindre
 4. I ganska liten grad
 5. Inte alls
-

Fritidsverksamhet

Hur ofta ägnar Ni Er i genomsnitt åt några av följande aktiviteter?

-
46. Klubb- eller föreningsverksamhet (inklusive samhälleliga förtroendeuppdrag)
1. Varje dag eller de flesta dagar i veckan
 2. En eller två gånger i veckan
 3. En eller två gånger i månaden
 4. En eller några få gånger om året
 5. Ännu mera sällan eller aldrig
-

-
47. Besök på teater, bio, konserter, konstutställningar
- 1 Varje dag eller de flesta dagar i veckan
 - 2 En eller två gånger i veckan
 - 3 En eller två gånger i månaden
 - 4 En eller några få gånger om året
 - 5 Ännu mera sällan eller aldrig
-
48. Idrottstävlingar eller dylikt
- 1 Varje dag eller de flesta dagar
 - 2 En eller två gånger i veckan
 - 3 En eller två gånger i månaden
 - 4 En eller några få gånger om året
 - 5 Ännu mera sällan eller aldrig
-
49. Studier på fritiden?
- 1 Varje dag eller de flesta dagar i veckan
 - 2 En eller två gånger i veckan
 - 3 En eller två gånger i månaden
 - 4 En eller några få gånger om året
 - 5 Ännu mera sällan eller aldrig
-
50. Kyrkobesök eller andra religiösa aktiviteter
- 1 Varje dag eller de flesta dagar i veckan
 - 2 En eller två gånger i veckan
 - 3 En eller två gånger i månaden
 - 4 En eller några få gånger om året
 - 5 Ännu mera sällan eller aldrig
-
51. Jakt, fiske eller annat friluftsliv
- 1 Varje dag eller de flesta dagar i veckan
 - 2 En eller två gånger i veckan
 - 3 En eller två gånger i månaden
 - 4 En eller några få gånger om året
 - 5 Ännu mera sällan eller aldrig
-
52. Trädgårdsskötsel, bär- eller svamplockning
- 1 Varje dag eller de flesta dagar
 - 2 En eller två gånger i veckan
 - 3 En eller två gånger i månaden
 - 4 En eller några få gånger om året
 - 5 Ännu mera sällan eller aldrig
-
53. Restaurang-, Pubbesök och dans i nöjessyfte
- 1 Varje dag eller de flesta dagar i veckan
 - 2 En eller två gånger i veckan
 - 3 En eller två gånger i månaden
 - 4 En eller några få gånger om året
 - 5 Ännu mera sällan eller aldrig
-

-
54. Läs litteratur
- 1 Varje dag eller de flesta dagar i veckan
 - 2 En eller två gånger i veckan
 - 3 En eller två gånger i månaden
 - 4 En eller några få gånger om året
 - 5 Ännu mera sällan eller aldrig
-
55. Lyssna på musik
1. Varje dag eller de flesta dagar i veckan
 2. En eller två gånger i veckan
 3. En eller två gånger i månaden
 4. En eller några få gånger om året
 5. Ännu mera sällan eller aldrig
-
56. Handarbete, hobbyarbeten, musicering, sång, fotografering, målning, samlarverksamhet och dylikt
1. Varje dag eller de flesta dagar i veckan
 2. En eller två gånger i veckan
 3. En eller två gånger i månaden
 4. En eller några få gånger om året
 5. Ännu mera sällan eller aldrig
-
57. Resa utomlands
- 1 De flesta dagar i veckan
 - 2 En eller två gånger i veckan
 - 3 En eller två gånger i månaden
 - 4 En eller några få gånger om året
 - 5 Ännu mera sällan eller aldrig
-
58. Besök hos släktingar, vänner eller grannar
- 1 Varje dag eller de flesta dagar i veckan
 - 2 En eller två gånger i veckan
 - 3 En eller två gånger i månaden
 - 4 En eller några få gånger om året
 - 5 Ännu mera sällan eller aldrig
-
59. Träffa släktingar, vänner eller grannar någon annanstans än i hemmet
- 1 Varje dag eller de flesta dagar i veckan
 - 2 En eller två gånger i veckan
 - 3 En eller två gånger i månaden
 - 4 En eller några få gånger om året
 - 5 Ännu mera sällan eller aldrig
-
60. Shopping, bankärenden och dylikt
- 1 Varje dag eller de flesta dagar i veckan
 - 2 En eller två gånger i veckan
 - 3 En eller två gånger i månaden
 - 4 En eller några få gånger om året
 - 5 Ännu mera sällan eller aldrig
-

-
61. Besök av vänner, släktingar eller grannar i Ert hem
- 1 Varje dag eller de flesta dagar i veckan
 - 2 En eller två gånger i veckan
 - 3 En eller två gånger i månaden
 - 4 En eller några få gånger om året
 - 5 Ännu mera sällan eller aldrig
-
62. Matlagning, bakning o dylikt
- 1 Varje dag eller de flesta dagar i veckan
 - 2 En eller två gånger i veckan
 - 3 En eller två gånger i månaden
 - 4 En eller några få gånger om året
 - 5 Ännu mera sällan eller aldrig
-
63. Tala i telefon
- 1 Varje dag eller de flesta dagar i veckan
 - 2 En eller två gånger i veckan
 - 3 En eller två gånger i månaden
 - 4 En eller några få gånger om året
 - 5 Ännu mera sällan eller aldrig
-
64. Titta på TV, lyssna på radio
- 1 Varje dag eller de flesta dagar i veckan
 - 2 En eller två gånger i veckan
 - 3 En eller två gånger i månaden
 - 4 En eller några få gånger om året
 - 5 Ännu mera sällan eller aldrig
-
65. Läsa tidningar och tidskrifter, lösa korsord och dylikt
- 1 Varje dag eller de flesta dagar i veckan
 - 2 En eller två gånger i veckan
 - 3 En eller två gånger i månaden
 - 4 En eller några få gånger om året
 - 5 Ännu mera sällan eller aldrig
-
66. Spela sällskapsspel, schack, kort, bingo eller dylikt
- 1 Varje dag eller de flesta dagar i veckan
 - 2 En eller två gånger i veckan
 - 3 En eller två gånger i månaden
 - 4 En eller några få gånger om året
 - 5 Ännu mera sällan eller aldrig
-
67. Biblioteksbesök
- 1 Varje dag eller de flesta dagar i veckan
 - 2 En eller två gånger i veckan
 - 3 En eller två gånger i månaden
 - 4 En eller några få gånger om året
 - 5 Ännu mera sällan eller aldrig
-

68. Bara vistas i hemmet utan att göra något speciellt

- 1 Varje dag eller de flesta dagar i veckan
- 2 En eller två gånger i veckan
- 3 En eller två gånger i månaden
- 4 En eller några få gånger om året
- 5 Ännu mera sällan eller aldrig

69. När Ni tänker på Er dag, vilket av följande alternativ stämmer bäst in på Er?

1. Min tid räcker inte till, jag har väldigt mycket att göra
2. Jag fyller min dag, men jag har inte alltför mycket att göra
3. Jag har en massa ledig tid
4. Jag har så litet att göra, så jag får alltför mycket tid över
5. Jag har inget att göra

Motion

70. Hur mycket rör Ni på Er och anstränger Er fysiskt under fritiden? (om det varierar mellan årstiderna, välj det alternativ som bäst motsvarar genomsnittet)

1. Under fritiden läser jag, ser på TV och ägnar mig åt sysslor där jag inte rör mig särskilt mycket, och som inte anstränger mig fysiskt
2. Under fritiden promenerar jag, cyklar och rör på mig på annat sätt flera gånger per vecka
3. Under fritiden ägnar jag mig åt egentlig motionsidrott i genomsnitt minst 3 timmar i veckan, så att jag blir andfådd och svettas
4. Under fritiden tränar jag i tävlings syfte regelbundet flera gånger per vecka (välj detta svarsalternativ också om Ni förvärvsarbetar med tävlingsidrott)

71. Hur ofta ägnar Ni Er åt motion under fritiden minst en halv timme per gång, så att Ni åtminstone i någon form blir andfådd och svettas? (inklusive både fritids- och nyttomotion)

- 1 Dagligen
- 2 4-6 gånger per vecka
- 3 2-3 gånger per vecka
- 4 En gång per vecka
- 5 2-3 gånger per månad
- 6 Några gånger per år eller mera sällan

Information och kommunikation

72. Vilka av följande ICT (Informations och kommunikationsteknologi) tjänster har Ni använt?

- a) Textmeddelande
- b) Chat-groups
- c) Sällskapsservice
- d) E-mail
- e) Videosamtal (skype m.fl)
- f) Blog
- g) Dataspel
- h) Informationssökning
- i) Nätföreningar
- j) Stödgrupper
- k) Andra: _____

73. Användning av internet (inklusive både i fritiden och i arbetet)

Jag använder internet _____ timmar i veckan

74. I genomsnitt hur många timmar i veckan använder Du ICT service (internet + mobiltelefon)?

Jag använder internet + mobiltelefon sammanlagt _____ timmar i veckan

75. När Ni träffar en främmande människa ansikte mot ansikte, hur pålitligt är detta jämfört med kommunikationen på internet?

- 1. Mycket mera pålitliga
- 2. Något mera pålitliga
- 3. Varken mer eller mindre pålitlig
- 4. Något mindre pålitliga
- 5. Mycket mindre pålitliga
- 6. Kan inte alls bedöma människan på basen av nätkontakt

76. När människor blir arga, så är de mera aggressiva vid nätkommunikation, än i kommunikation ansikte mot ansikte

- 1. Jag instämmer helt
- 2. Jag instämmer delvis
- 3. Jag är delvis av annan åsikt
- 4. Jag är helt av annan åsikt

77. Nätkommunikation erbjuder ett behändigt sätt att bli bekant med nya människor

- 1. Jag instämmer helt
 - 2. Jag instämmer delvis
 - 3. Jag är delvis av annan åsikt
 - 4. Jag är helt av annan åsikt
-

78. Är internet för Er ett forum för hobby eller fritidsverksamhet?

1. Ja
2. Nej
3. Om svaret är Ja, vilken hobby eller fritidsverksamhet? _____

79. Främjar internet Er hobby- eller fritidsverksamhet?

1. Ja
2. Nej

80. Det är lättare att visa även sina innersta känslor på internet än t.ex. vid umgänge på restaurang

1. Jag instämmer helt
2. Jag instämmer delvis
3. Jag är delvis av annan åsikt
4. Jag är helt av annan åsikt

81. Anonymitet gör internet till ett trevligt samtalsforum

1. Jag instämmer helt
2. Jag instämmer delvis
3. Jag är delvis av annan åsikt
4. Jag är helt av annan åsikt

82. På internet förlorar människor sin uppfattning om reglerna för socialt umgänge

1. Jag instämmer helt
2. Jag instämmer delvis
3. Jag är delvis av annan åsikt
4. Jag är helt av annan åsikt

83. Hur många människor har du varit i kontakt med via e-post föregående vecka?

1. Ingen
2. 1-5
3. 6-10
4. 11-100
5. Över 100

84. Jag har funnit vänner på internet

1. Ja
2. Nej
3. Har aldrig sökt

85. Har Ni på internet huvudsakligen varit i kontakt med

1. Finländare
 2. Utlänningar
- Från vilka länder? _____

Sömn och vakentillstånd

86. När går Ni vanligen och lägger Er?

1. På vardagar kl _____
2. På lördag och helgdag kl _____

87. När vaknar ni vanligen?

1. På vardagar kl _____
2. På lördag och helgdag kl _____

88. Hur många timmar sover Ni i genomsnitt per dygn?
(inklusive eventuell tupplur på dagen)

Jag sover i genomsnitt _____ timmar _____ minuter

89. Hur mycket sömn behöver Ni i genomsnitt per dygn (inklusive eventuell tupplur på dagen) för att må bra och kunna vara tillräckligt pigg på dagen?

Jag behöver i genomsnitt _____ timmar _____ minuter per dygn

90. Anser Ni att i allmänhet får tillräckligt med sömn per dygn (inklusive eventuella tupplur på dagen)?

1. Ja, jag får tillräckligt med sömn för att må bra
2. Jag får inte tillräckligt med sömn, jag behöver sova mera
3. Kan inte säga
4. Jag sover för mycket

91. Tycker Ni att Ni är tröttare om dagen än Era vänner eller arbetskamrater?

1. Nej
2. Kan inte säga
3. Ja

92. Då Ni börjar sova på kvällen somnar Ni i allmänhet på

1. Mindre än 5 minuter
2. 6-10 minuter
3. 11-20 minuter
4. 21-30 minuter
5. 31-40 minuter
6. 41-50 minuter
7. 51-60 minuter
8. Det tar i allmänhet mer än en timme att somna

93. Lider Ni av sömnlöshet?

1. Aldrig
 2. Ibland
 3. Ofta
 4. Alltid eller nästan alltid
-

94. Efter att Ni somnat, tycker Ni att Ni alltid eller i allmänhet sover

A) Tillräckligt länge?

- 1 Nej
- 2 Ja

B) Lugnt?

- 1 Nej
 - 2 Ja
-

95. Vet Ni själv om, eller ha någon berättat för Er (t.ex. Er make/maka) att Ni snarkar i sömnen?

1. Jag snarkar aldrig
 2. Jag snarkar ibland
 3. Jag snarkar ofta
 4. Jag snarkar alltid eller nästan alltid
 5. Jag vet inte om jag snarkar
-

96. Har Ni under det senaste gångna året använt något läkemedel för att få sömn?

1. Aldrig
 2. Ibland
 3. Ofta
 4. Varje eller nästan varje gång innan jag lägger mig
-
-

Rand 36 Hälsoenkät

Instruktion: Detta formulär innehåller frågor om hur Ni ser på Er hälsa.

Vänligen besvara frågorna genom att sätta en ring runt den siffra Ni tycker stämmer bäst in på Er.

1. I allmänhet, skulle Ni vilja säga Att Er hälsa är:

1. Utmärkt
 2. Mycket god
 3. God
 4. Någorlunda
 5. Dålig
-

2. Jämfört med ett år sedan, hur skulle Ni vilja bedöma Ert allmänna hälsotillstånd nu?

1. Mycket bättre nu än för ett år sedan
 2. Något bättre nu än för ett år sedan
 3. Ungefär detsamma
 4. Något sämre nu än för ett år sedan
 5. Mycket sämre nu än för ett år sedan
-

De följande frågorna handlar om aktiviteter som Ni kan tänkas utföra under en vanlig dag. Är Ni på grund av Ert nuvarande hälsotillstånd begränsad i att utföra dessa aktiviteter? Om så är fallet, hur mycket?

3. Ansträngande aktiviteter, som att springa, lyfta tyngder eller delta i ansträngande sporter.

1. Ja, mycket begränsad
 2. Ja, lite begränsad
 3. Nej, inte alls begränsad
-

4. Måttligt ansträngande aktiviteter, som att flytta ett bord, dammsuga, bowla

1. Ja, mycket begränsad
 2. Ja, lite begränsad
 3. Nej, inte alls begränsad
-

5. Lyfta eller bära matkassar.

1. Ja, mycket begränsad
 2. Ja, lite begränsad
 3. Nej, inte alls begränsad
-
-

6.	Gå uppför flera trappor.	1. Ja, mycket begränsad 2. Ja, lite begränsad 3. Nej, inte alls begränsad
7.	Gå uppför en trappa.	1. Ja, mycket begränsad 2. Ja, lite begränsad 3. Nej, inte alls begränsad
8.	Böja Er eller gå ner på knä.	1. Ja, mycket begränsad 2. Ja, lite begränsad 3. Nej, inte alls begränsad
9.	Gå ca.två kilometer.	1. Ja, mycket begränsad 2. Ja, lite begränsad 3. Nej, inte alls begränsad
10.	Gå ca 500 meter.	1. Ja, mycket begränsad 2. Ja, lite begränsad 3. Nej, inte alls begränsad
11.	Gå ca.100 meter.	1. Ja, mycket begränsad 2. Ja, lite begränsad 3. Nej, inte alls begränsad
12.	Bada eller klä på Er.	1. Ja, mycket begränsad 2. Ja, lite begränsad 3. Nej, inte alls begränsad

Under de senaste fyra veckorna, har Ni haft något av följande problem i Ert arbete eller med andra regelbundna dagliga aktiviteter som en följd av *Ert kroppsliga tillstånd*.

13.	Skurit ned den tid Ni normalt ägnat åt arbete eller andra aktiviteter.	1. Ja 2. Nej
14.	Uträttat mindre än Ni skulle önskat.	1. Ja 2. Nej
15.	Pga. Ert hälsotillstånd varit hindrad att utföra vissa arbetsuppgifter eller andra aktiviteter.	1. Ja 2. Nej
16.	Haft svårigheter att utföra Ert arbete eller andra aktiviteter (t.ex. genom att det krävde extra ansträngning)	1. Ja 2. Nej

Under de senaste fyra veckorna, har Ni haft något av följande problem i Ert arbete eller med andra regelbundna dagliga aktiviteter som en följd av *känslomässiga problem* (som t.ex. nedstämdhet eller ångslan)?

17. Skurit ned den tid Ni normalt ägnat åt arbete eller andra aktiviteter.

1. Ja
2. Nej

18. Uträttat mindre än Ni skulle önskat.

1. Ja
2. Nej

19. Inte utfört arbete eller andra aktiviteter så noggrant som vanligt.

1. Ja
2. Nej

20. Under de senaste 4 veckorna, i vilken utsträckning har Ert kroppsliga hälsotillstånd eller Era känslomässiga problem stört Ert umgänge med anhöriga, vänner, grannar eller andra människor?

1. Inte alls
2. Lite
3. Måttligt
4. Mycket
5. Våldigt mycket

21. Hur mycket värk eller smärta har Ni haft under den senaste 4 veckorna?

1. Ingen
2. Mycket lindrig
3. Lindrig
4. Måttligt
5. Svår
6. Mycket svår

22. Under de senaste 4 veckorna, hur mycket har värken eller smärtan stört Ert normala arbete (innefattar både arbete utanför hemmet och hushållssysslor)?

1. Inte alls
 2. Lite
 3. Måttligt
 4. Ganska mycket
 5. Våldigt mycket
-

Frågorna här handlar om hur Ni känner Er och hur Ni haft det under de senaste fyra veckorna. Ange för varje fråga det svarsalternativ som bäst beskriver hur Ni känt Er. *Hur stor del av tiden under de senaste 4 veckorna...*

23. Har Ni känt Er riktigt pigg och stark?

1. Hela tiden
2. Största delen av tiden
3. Stor del av tiden
4. En del av tiden
5. Liten del av tiden
6. Inte alls

24. Har Ni känt Er mycket nervös?

1. Hela tiden
2. Största delen av tiden
3. Stor del av tiden
4. En del av tiden
5. Liten del av tiden
6. Inte alls

25. Har Ni känt Er så nedstämd att ingenting kunnat muntra upp Er?

1. Hela tiden
2. Största delen av tiden
3. Stor del av tiden
4. En del av tiden
5. Liten del av tiden
6. Inte alls

26. Har Ni känt Er lugn och harmonisk?

1. Hela tiden
2. Största delen av tiden
3. Stor del av tiden
4. En del av tiden
5. Liten del v tiden
6. Inte alls

27. Har Ni varit full av energi?

1. Hela tiden
2. Största delen av tiden
3. Stor del av tiden
4. En del av tiden
5. Liten del av tiden
6. Inte alls

28. Har Ni känt Er dystert och ledsen?

1. Hela tiden
2. Största delen av tiden
3. Stor del av tiden
4. En del av tiden
5. Liten del av tiden
6. Inte alls

-
29. Har Ni känt Er utsliten?
1. Hela tiden
 2. Största delen av tiden
 3. Stor del av tiden
 4. En del av tiden
 5. Liten del av tiden
 6. Inte alls
-
30. Har ni känt Er lycklig?
1. Hela tiden
 2. Största delen av tiden
 3. Stor del av tiden
 4. En del av tiden
 5. Liten del av tiden
 6. Inte alls
-
31. Har Ni känt Er trött?
1. Hela tiden
 2. Största delen av tiden
 3. Stor del av tiden
 4. En del av tiden
 5. Liten del av tiden
 6. Inte alls
-
32. Under de senaste fyra veckorna, hur stor del av tiden har Ert kroppsliga hälsotillstånd eller Era känslomässiga problem stört Era möjligheter att umgås (t.ex. hälsa på släkt vänner, etc.)? (välj ett svarsalternativ)
1. Hela tiden
 2. Största delen av tiden
 3. En del av tiden
 4. Liten del av tiden
 5. Inte alls
-

Välj det svarsalternativ som bäst beskriver hur mycket vart och ett av följande påståenden stämmer eller inte stämmer in på Er (välj ett svarsalternativ).

-
33. Jag verkar ha lite lättare att bli sjuk än andra människor.
1. Stämmer precis
 2. Stämmer ganska bra
 3. Kan inte säga
 4. Stämmer inte särskilt bra
 5. Stämmer inte alls
-
34. Jag är minst lika frisk som vem som helst av dem som jag känner.
1. Stämmer precis
 2. Stämmer ganska bra
 3. Osäker
 4. Stämmer inte särskilt bra
 5. Stämmer inte alls
-

35. Jag tror att min hälsa kommer att bli sämre.

1. Stämmer precis
2. Stämmer ganska bra
3. Kan inte säga
4. Stämmer inte särskilt bra
5. Stämmer inte alls

36. Min hälsa är utmärkt.

1. Stämmer precis
2. Stämmer ganska bra
3. Kan inte säga
4. Stämmer inte särskilt bra
5. Stämmer inte alls

Var vänlig och kontrollera ännu att Ni svarat på alla frågor. Om Ni har synpunkter på vår enkät, anteckna dem här. Kommentera gärna vilken fråga som helst.

TACK!

Arcada Publikation 1 | 2012

ISSN 1456-1867 (tryckt)

ISSN 1797-7134 (nätversion)

ISBN 978-952-5260-34-2 (tryckt)

ISBN 978-952-5260-35-9 (nätversion)

www.arcada.fi